

ERÄMAATA ETSIMÄSSÄ

KIRJOITUSKILPAILU LAPIN LUONNONKÄYTTÖSTÄ

Mikko Jokinen (toim.)

METSÄNTUTKIMUSLAITOKSEN TIEDONANTOJA 867, 2002

ERÄMAATA ETSIMÄSSÄ

Kirjoituskilpailu Lapin luonnonkäytöstä

Mikko Jokinen (toim.)

KOLARIN TUTKIMUSASEMA

Mikko Jokinen (toim.) 2002. Erämaata etsimässä. Kirjoituskilpailu Lapin luonnonkäytöstä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 867. 108 s. ISBN 951-40-1851-6. ISSN 0358-4283.

Avainsanat: Lapin luonnonkäyttö, luonnonsuojelu, ympäristönmuutos, kulttuurinen malli

Julkaisija: Metla, Kolarin tutkimusasema

Etu- ja takakannen kuvat: Mikko Jokinen

Taitto: Raili Voipio

Painopaikka: Edita

Tilaukset: Metla, Kirjasto, Vantaan tutkimuskeskus, PL 18, 01301 Vantaa.

Puh: (09) 8570 5580, faksi (09) 8570 5582.

Kirjoittajan yhteystiedot: Mikko Jokinen, Metla, Kolarin tutkimusasema, Muoniontie 21, 95900 Kolari.

Sisällys

Osa I: Kirjoituskilpailu ja tutkimus	5
1 Johdanto	5
2 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet	8
3 Löydökset	13
4 Pohdinta	20
Kirjallisuus ja lähteet	32
Osa II: Kirjoitukset	36
Aikuisten sarja	
ERÄMAATA ETSIMÄSSÄ <i>Jarno Valkonen</i>	36
MINUN KOTISEUTUNI <i>Annukka Maria Hirvasvuopio</i>	43
JÄRKEVÄÄN LUONNONKÄYTTÖÖN <i>Ilkka Keskitalo</i>	48
ENTISESTÄ NYKYISHEN <i>Unto Johannes Keskitalo</i>	51
RIEKONHÖYHENET <i>Iiris Vieltojärvi</i>	53
LAASTAREITA HAAVOILLE <i>Reima Paakkanen</i>	56
LUONTO JA MINÄ <i>Sari Keskitalo</i>	59
HÄTÄHUUTO AINUTKERTAISEN LUONNON PUOLESTA <i>Eeva Helama</i>	64
JÄLKIÄ TUNTURISSA <i>Katja Keskitalo</i>	66
LUONNON JA IHMISEN RAJAT <i>Maire Puikko</i>	70
LUONNONKÄYTTÖ LAPISSA JA YMPÄRISTÖN MUUTTUMINEN <i>Arja Vanhapiha</i>	73

AJATUKSIANI LAPIN LUONNONKÄYTÖSTÄ <i>Simo Pylväs</i>	75
LUONNON KIERROSTA <i>Susanna Rauno</i>	77
ELÄMYSMATKA <i>Liisa Alho</i>	79
KENEN ON MAA? <i>Liisa Rentola</i>	82
PORO JA ETELÄN RUUSU <i>Oda Koivisto</i>	85
VIELÄ YKSI KESÄ <i>Pertti Kangasniemi</i>	88
LAPIN YMPÄRISTÖN MUUNTUMINEN JA –SUOJELU <i>Esa Karpoff</i>	90
Lasten ja nuorten sarja	
MIE JA LUONTO <i>Matleena Vieltojärvi</i>	96
MINÄ JA LUONTO <i>Maaren Bigga Angeli</i>	97
LUONTOA EI SAA PILATA <i>Tatu Torikka</i>	99
JIERPMÁLAŠ LUONDDUGEAVAHEAPMI <i>Anne Lánsman</i>	100
JAHKI LUONDDUS <i>Laura Holmberg</i>	102
LUONDDUGEAVAHEAPMI <i>Miikka Niittyvuopio</i>	104
LAPIN LUONTO <i>Taija Alaniva</i>	106

OSA 1: KIRJOITUSKILPAILU JA TUTKIMUS

1 Johdanto

Tammikuussa 1999 käynnistettiin kirjoituskilpailu, jonka aiheena oli Lapin luonto ja sen käyttö. Kilpailu suunnattiin Ylä-Lapin eli Enontekiön, Inarin ja Utsjoen asukkaille. Kilpailussa oli kaksi sarjaa, aikuisten ja nuorten sarja. Kirjoituskielinä olivat suomi ja saame. Pääteemoja oli neljä: *luonnonkäyttö*, *muutokset ympäristössä*, *ympäristönsuojelu* ja *tulevaisuus* (ks. liite). Kirjoitusaika oli alkujaan määrätty kestämään tammikuun ajan, mutta vastausaikaa päätettiin jatkaa helmikuun loppuun ihmisten pyynnöstä. Kilpailusta tiedotettiin Lapin lehdissä, Lapin Radiossa sekä Sámi Radiossa. Pyytöjä viriteltiin muihinkin vesiin, ja Ylä-Lapin kauppojen, kirjastojen ja kansalaisopistojen seinille asetettiin kilpajulisteita ja koulujen opettajille kilpailusta kerrottiin kirjeitse.

Kilpailun järjestivät yhteistyönä Metsäntutkimuslaitoksen Kolarin tutkimus- asema, Metsähallitus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS). Näistä ensimmäisestä käsin hoidettiin varsinainen käytännön työ, kaksi seuraavaa tahoja vastasivat kilpailun palkinnoista. Metsähallitus vastasi rahapalkinnosta ja SKS palkitsi kirjoilla. Kirjoitukset on sijoitettu SKS:n arkistoon tutkijoiden ja tulevien polvien iloksi ja hyödyksi.

Kilpailuun saatiin kaikkiaan 51 kirjoitusta. Näistä 25 oli aikuisilta kirjoittajilta ja 26 nuorilta (alle 18 -vuotiaat). Kirjoituksia tuli kaikista kolmesta kunnasta. Utsjoelta saatiin lähinnä vain lasten kirjoituksia. Varttuneemmista kirjoittajista kahdeksan oli Ylä-Lapin ulkopuolelta, enimmäkseen nykyisiä Oulun läänin asukkaita ja entisiä lappilaisia. Suurin osa lasten ja nuorten kirjoituksista oli koulujen äidinkielen tuntien hedelmiä, mutta joukossa oli myös jokunen innokas itsenäinen kirjoittaja.

Kirjoitusten yleisin tyyli on asiaproosa, mutta mukaan mahtui jokunen kaunokirjallinen ja omamurteen esitys. Näin on hyvä, sillä arvokas ja kattava tieto välittyy parhaiten monia reittejä käyttämällä.

Joukosta seulottiin parhaimmat kirjoitukset ja ne asetettiin paremmuusjärjestykseen niiden kaunokirjallisen etevyyden ja sisällöllisen annin perusteella. Nuorten kirjoittajien kohdalla huomioitiin myös kirjoittajan ikä, mikäli se oli tiedossa. Palkintoraadin muodostivat kulttuurintutkija *Mikko Jokinen* Metsäntutkimuslaitoksesta ja utsjokinen saamelaisen kirjallisuuden tutkija *Vuokko Hirvonen* Saamen korkeakoulusta.

Voittajaksi aikuisten sarjassa valittiin Ivalosta kotoisin oleva *Jarno Valkonen*. Hän pohdiskeli kirjoituksessaan ansiokkaasti luontoon ja erämaihin kiinnittyviä kulttuurisia merkityksiä ja niiden roolia luontokuvan muodostumisessa. Nuorten sarjassa kärkeen nousi enontekiöläinen *Matleena Vieltojärvi*, jonka raikas ilmaisu miellytti palkintoraatia.

Tähän julkaisuun on koottu kirjoituskilvan paras anti. Aikuisten ja nuorten sarjan kolme ensimmäistä kirjoittajaa ovat palkintoraadin asettamassa paremmuusjärjestyksessä, muut kirjoitukset ovat teeman ja tyylin mukaisessa järjestyksessä. Mukaan poimitut kolme saamenkielistä kirjoitusta on käännetty myös suomeksi.

Kilpailun järjestäminen ei ollut pelkkä kulttuuriteko, vaan saatua aineistoa käytetään hyväksi myös tieteellisessä tutkimuksessa. Tarkoituksena oli saada tutkimustietoa ylälappilaisten suhteesta kotiseutunsa luontoon ja sen käyttöön, sekä tarjota tilaisuus ilmaista vapaasti näkemyksiä monista päivänpolttavista kysymyksistä. Valmiina tarjottujen aihepiirien avulla jäljitettiin niitä käsityksistä, joita paikallisilla ihmisillä on Lapin luonnosta, sen käytöstä, luonnon käyttöön liittyvistä oikeuksista ja ihanteellisesta luonnontilasta.

Tämän tutkimuksen varsinaisena tehtävänä on palvella käytännön tarpeita tuottamalla tietoa niistä sosiokulttuurisista reunaehdoista, joiden puitteissa pohjoisimman Suomen maankäyttö- ja luonnonsuojeluasioita on mielekäästä hoitaa. Kirjoituskilpailu ja sitä käsittelevä tutkimus¹ ovat osa laajempaa kokonaisuutta, jossa pyritään selvittämään pohjoisimman Suomen luontoon, sen kestävään käyttöön ja erityisesti luonnon monimuotoisuuteen liittyviä kysymyksiä.

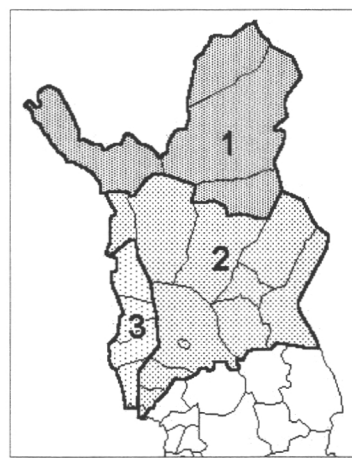
Vuonna 1999 käynnistyi myös Metsähallituksen Ylä-Lapin luonnonvarasuunnittelu. Kyseessä on alueen asukkaita ja keskeisiä toimijoita laajalti osallistava prosessi, joka tähtää luonnonvarojen käyttöön ja hallintaan siten, että kestävä käytön eri osa-alueet otetaan huomioon (Ylä-Lapin ... 1999). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ylälappilaisilla ja alueen keskeisillä intressiryhmillä on mahdollisuus tuoda näkemyksensä julki luonnonkäyttöön liittyvistä kysymyksistä. Alustavia tuloksia hyödynnettiin Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelmassa (Sandström ym. 2000), joka on tarkoitus laatia ja tarkistaa määräajoin.

Aineistonkeruumenetelmät vaikuttavat ratkaisevasti aineiston laatuun ja määrään, ja tuottavat tietyyntyyppistä tietoa tutkijan käyttöön. Strukturoituja, eli kaavaan sidottuja menetelmiä, kuten lomakehaastattelua ja postikyselyä, ohjaavat voimakkaasti tutkijan oma kysymyksen- ja ongelmanasettelut. (Bernard 1995, Alasuutari 1994.) Kirjoituskilpailu tarjoaa informantille eli tietolähteelle näitä vapaamman tavan itseilmaisuun. Tällöin tutkijan omat lähtökohdat ja ajatuskäänneet eivät hallitsevasti ohjaa tutkimustiedon muotoutumista. Esimerkiksi lomakkeisiin seuloontuu vain tietyyntyyppinen pelkistetty informaatio, kun taas haastattelutilanteessa monet henkilö-

psykologiset ja kulttuuriset tekijät (esimerkiksi haastattelijan tai informantin oletettu asenteellisuus, sukupuoli, ulkonäkö, elekieli jne.) ohjaavat tutkimustiedon tuottamista ja välittymistä (Alasuutari 1994). Lomakkeilla ja systemaattisilla menetelmillä on omat etunsa ja vahvuutensa, joita kannattaa täydentää vapaammilla aineistonkeruutekniikoilla. Kirjoituskilvan tuottama aineisto tarjoaakin mielenkiintoisen lisän tutkimushankkeelle¹.

Tässä julkaisussa tarkastellaan tutkimuskysymyksiä yhden aineistotyypin, vapaan kirjoituksen, valossa. Perusteellisuuteen ja kattavuuteen pyrkivän tutkijan kannattaa käyttää monipuolisesti erilaisia aineistotyyppejä, jos itse tutkimusongelma sen sallii. Tutkimusprosessin aikana tehty, haastatteluihin, postikyselyyn ja kenttähavainnointiin perustuva aineistonkeruu- ja analyysityö on vaikuttanut tehtyihin tulkintoihin ja ongelmanratkaisuihin. Tällainen jatkuva havainnointi ja johtolankojen seuraaminen onkin tyyppillistä erityisesti sosiaalitieteille (Alasuutari 1994). Olisi väärin väittää tässä esitettävien johtopäätösten pohjautuvan yksin kilpakirjoituksiin, jotka varsinaisen tutkimusongelman, lappilaisten luonnonkäytön motiivien ymmärtämisen, kannalta olisivat yksistään riittämätön tietolähde. Tässä tutkimuksessa viljellyn hermeneuttisen tutkimusotteen avainsanoja ovat ymmärtäminen ja selittäminen. Tällöin tutkija hyödyntää koko tiedollista arsenaaliaan, jota hän tutkimuskohteesta on onnistunut poimimaan. Kun kyseessä on etnografinen tutkimus, tarkoittaa se tyyppillisesti kenttähavaintoja ja haastatteluja (Bernard 1995).

Kun tämän julkaisun osassa I puhutaan Lapista ja lappilaisista, tarkoitetaan sillä Ylä-Lappia ja sen asukkaita, ellei erikseen toisin mainita. Ylä-Lapilla puolestaan tarkoitetaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien muodostamaa aluetta. Tämä rajaus Sodankylän pohjoisosien lisäksi muodostaa ns. saamelaisalueen eli saamelaisalueen (Kuva 1). Kyseisellä seudulla asuu toki muitakin kuin saamelaisia, jotka ovat enemmistönä vain Utsjoen kunnassa. Vaikka moni tutkimuksen esille tuomista havainnoista saattaa hyvinkin päteä laajemmin koko Lapin läänin alueeseen, pitäydytään tässä väittämien osalta kuitenkin Ylä-Lapin puitteissa, jota myös tutkimusaineisto koskee. Ylä-Lappi eroaa mm. elinkeinorakenteeltaan muusta Lapin läänistä, ja on kulttuurisesti muuta Lappia

Kuva1.
Lapinläänin kulttuurimaantieteellinen aluejako:
1 Saamelaisalue, 2 Peräpohjola ja
3 Tornionlaakso.

heterogeenisempaa aluetta. Tutkimuksen ongelman-asettelusta sekä sen teoreettisista ja metodista lähtökohdista on tarkemmin seuraavassa luvussa ja analyysin tulokset on esitetty luvussa 3. Lukijan, joka tapaa uupua akateemisen tekstin äärelä, kannattanee siirtyä suoraan osaan II eli itse kirjoitusten pariin (Sandström ym. 2000).

2 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet

Kulttuurintutkijan työkenttä on ”syvä niin kuin pitkäkin”. Kohtaamme kulttuuria mitä moninaisimmissa muodoissa ja prosesseissa: halkomotteina, muutoksina luonnon monimuotoisuudessa ja sen tutkimuksessa, suojelupäätöksissä jne. Kulttuuria voi lähestyä vaikkapa tutustumalla ihmisten kulutustottumuksiin, erilaisiin tilastoihin, hakkuiden seurauksiin metsien eliölajistoissa tai kansalaisten mielenilmauksiin. Kyseiset esimerkit edustavat kulttuurin näkyvintä ja usein käsin kosketeltavaa puolta, mutta kulttuurin syvin olemus piilee muualla: ihmisten valinnoissa ja käytännön ratkaisuissa ja niitä ohjaavissa motiiveissa. Kulttuurintutkija haluaakin selvittää inhimillisen toiminnan perusteita.

Kaikki ihmiselämän ilmiöt eivät toki ole kulttuurisia, kuten elimistön vaatimus saada ruokaa. Nälän problematisoiminen ja ongelman ratkaisutavat, siis ravinnon hankkiminen, ovatkin sitten jo kulttuurin läpäisemiä. Niestaporon tappaminen evääksi, puiden kaataminen porotilan metsästä tai työskentely kunnanvirastossa ovat kaikki esimerkkejä kulttuurisista ratkaisuista näläntorjuntaan. Samalla kun sammutamme biologisperäisen nälkämme, tyydytämme myös monia muita sosiaalisesti ja kulttuurisesti virittyneitä tarpeitamme.

Kuinka sitten valitsemme sopivan tavan nujertaa nälän tunteen, millaisesta prosessista on kysymys? Yksinkertaisen selitysmallin mukaan ihmiset toimivat tietyllä tavalla, koska he *haluavat* toimia niin. Tämän selitystavan mukaan ihmiset lounastavat puolen päivän aikaan ja käyttävät haarukkaa ja veistä koska he haluavat tehdä niin – ei siinä sen kummempaa. Kulttuurintutkijat ja yhteiskuntatieteilijät ovat kuitenkin jo aikapäiviä sitten hylänneet halun ja aikomuksen eli intention liian yksinkertaisena selityspeniteena. Kulttuurintutkimuksessa ihmisen toimintaa selitetään toiminnan taustalla piilevien rakenteiden avulla. Keskipäivällä lounastetaan ja haarukkaa ja veistä käytetään siksi, että *kulttuurimme* suosii ja tukee tällaisia ratkaisuja. Ihmiset oppivat oikeat lounasajat ja syömäteknikat seuraamalla vanhempiaan, lähiympäristöään ja erilaisia viestimiä. Kulttuuri on opittu ja jaettu järjestelmä, jonka avulla suunnistamme maailmassa. (Kamppinen 1994.)

Järjestelmillä on toimintaperiaatteensa ja osista koostuva rakenne. Kulttuuri-

järjestelmän toimintaperiaatteena on informaation prosessointi ja välitys. Ilman lounastamista ja ruokailutekniikoita koskevaa jaettua tietoa ei ole olemassa yhteisiä tapoja ja ruokailuaikoja. Jaettu tieto on kulttuurin perusta. Jaettuun tietoon perustuvassa järjestelmässä *merkitykset* ovat avainasemassa (Strauss & Quinn 1997). Yksittäiset tilanteet, asiat ja oliot ovat muuttujia, jotka ladataan tietyin merkityksin. Merkityksenanto on keinomme laittaa todellisuus poikki ja pinoon – maailmasta on ensin tehtävä ymmärrettävä ja hallittava paikka, jotta voidaan harjoittaa suunnitelmallista toimintaa. Esimerkiksi aihkimänty on mielissämme latautunut erilaisin merkityksin, joiden kautta arvioimme kannattaako puu kaataa sahatukiksi vai jättää pysyyn honkiintumaan silmän ja hyönteisten iloksi.

Merkityksenantoa on sekin, että puhumme erämaista ja otamme kantaa siihen, miten niitä tulisi käyttää. Tunnistamme tietyn alueen erämaaksi, jos se täyttää ne reunaehdot, jotka sisältyvät kantamaamme malliimme tyypillisestä erämaasta. Erämaa, kuten muukin todellisuus, on latautunut monin eri merkityksin, jotka vaihtelevat ihmisiltä toisille. Erämaa ei ole vain biologinen tila tai vakio, vaan se on myös kulttuurin merkitsemä ja sosiaalisesti jaettu asia. (Jokinen 1999, Hallikainen 1998.) Asiasta on kirjoittanut havainnollisesti Jarno Valkonen kilpikirjoituksessaan "*Erämaata etsimässä*" (s.36).

Vaikka kantamamme ja käyttämämme merkitysjärjestelmät vaihtelevat yksilöltä toiselle, on meillä myös koko joukko jaettuja käsityksiä todellisuuden luonteesta ja siitä, miten siihen tulee suhtautua. Meillä on esimerkiksi naapurin kanssa varsin samankaltainen käsitys siitä, miten kannattaa varustautua talviverkoille lähdeäessä – ja me myös teemme kutakuinkin samankaltaisia käytännön ratkaisuja. Meillä on siis yhtenevä käsitys soveliaasta toimintatavasta ja sen seurauksista, ja tällaista jaettua merkitysjärjestelmää kutsutaan *kulttuuriseksi malliksi* (Shore 1996, D'Andrade 1995). Kulttuuriset mallit luotaavat myös suhdettamme luontoon ja ohjaavat meitä näkemään luonnon sekä luonnon resurssit ja prosessit tietyllä tavalla.

Kognitiivisen antropologian parissa on luokiteltu malleja erilaisten ominaisuuksien perusteella useisiin erilaisiin tyypeihin (Shore 1996). Perusjako voidaan tehdä dynaamisten ja staattisten mallien välille. Edelliset kertovat esimerkiksi miten tietyt prosessit käynnistyvät ja etenevät – esimerkkinä jaettu käsitys ryöstökalastuksen käynnistymisestä, etenemisestä ja seurauksista. Tätä mallilajia kutsutaan käsikirjoitukseksi eli *skriptiksi* (Schank & Abelson 1977, Shore 1996). Skriptiä kutsutaan toisinaan myös skenaarioiksi, koska se kertoo tapahtumien todennäköisen kulun ja lopputuloksen. Skriptin kronologisesti virittyneet perusosaset ovat *lähtötilanne – tapahtumat – lopputila*. Ajalliset tilat koostuvat tyypillisesti erilaisista olioista: ihmisistä, asioista ja niiden välisistä suhteista ja kausaliteeteista. (Lakoff 1987.)

Staattiset mallit kertovat taas enemmän tutkittavan todellisuuden alueen *ra-*

kenteesta ja sisällöstä. Näitä malleja kutsutaan *säiliömalleiksi* tai säiliöskeemoiksi (*container schema*), joiden perusajatuksena on, että inhimillinen ajattelu perustuu pitkälti sisällyttämiseen ja ulos rajautumiseen periaatteelle (Johnson 1987). Esimerkkinä tästä on tiettyjen pyyntivälineiden ja –menetelmien luokitteluun ryöstökalamuksen piiriin ja loppujen rajaaminen ryöstökalamuksen tuolle puolelle. Vastavasti tapaamme herkästi karsinoida ihmiset niihin joille kalastusoikeus kuuluu, sekä niihin, joilta se tulee evätä kokonaan. Säiliömallia koskevan teorian keskeinen teesi on, että maailma ja sitä koskevat tosiasiat ymmärretään tiloina, joilla on koostumus, rakenne ja rajapinta. Yksi tärkeimmistä ajatteluamme jäsentävistä säiliöistä on ihmisruumis.

Kaikki mallit eivät suinkaan ole aktiivisesti tiedostettuja, vaan usein kompleksisia implisiittisiä kokonaisuuksia, kuten länsimainen elämäntapa. Moniin arkisiin ratkaisuihin emme kiinnitä mitään huomiota, vaan noudatamme uskollisesti totuttuja kuvioita, vaikka tosiasiasa voisimme varsin hyvin toimia toisellakin tapaa. Puemme tyttövauvat punaisiin ja poikavauvat sinisiin vaatteisiin, ja se vanhempi joka erehtyy tekemään toisin, saa oikaista lapseensa kohdistuneita sukupuolikäsityksiä. Kuitenkaan emme usein kykene, kulttuurintutkijan harmiksi, eksplikoimaan eli perusteellisesti selittämään miksi juuri sininen on poikien väri. ”Se vain on sellainen tapa” – on tyyppillinen vastauksemme.

Paitsi vauvojen pukemiseen, myös muihin kulttuurimme osa-alueisiin, kuten luonnonkäyttöön liittyy paljon sellaista ainesta, jota emme kykene suoralta kädeltä tunnistamaan tai itsellemme ja muille perustelemaan. Kulttuurintutkijan haasteelliseksi ja kiitolliseksi tehtäväksi jää esittää oikeita (ja usein tyhmiä) kysymyksiä: miksi tuulenkaadon hyödyntämättä jättäminen rinnastetaan syntiin, miksi metsässä ei saa meluta tai miksi mateita syödään vain talvisin? Hyvä kulttuurintutkija samastuukin avaruudesta saapuvaan älylliseen oloon X, joka ei tiedä maan asukkaista hölkäsen pöläystä, vaan haluaa saada vastauksen myös niihin kysymyksiin, jotka tuntuvat kanta-asukkaista päivän selvytyksessään triviaaleilta tai kummallisilta. Saatuja vastauksia selitetään jäljittämällä kysymykseen liittyviä laajempia yhteyksiä ja soveltamalla löydöksiä omaksuttuihin teorioihin. Kulttuurintutkimusta onkin verrattu salapoliisintyöhön.

Kulttuurintutkija ei ole niinkään kiinnostunut yksilöiden kuin ryhmien käsityksistä. Ryhmät määrittyvät kuitenkin usein väljästi ja ovat limittäisiä. Lisäksi ryhmien jäsenet ovat yleensä homogeenisia vain luokittelevan muuttujansa suhteen – esimerkiksi kaikkia kalastajia yhdistää toisiinsa vain kalastaminen – kalastajan pituus, paino, puoluekanta ja mielipiteet kalastusoikeuksista vaihtelevat tyyppillisesti paljon. Tästä johtuen kulttuureista on enimmäkseen yleistettävissä joko suhteellisen likimääräisiä malleja, joiden ytimen kulttuurin kantajat jakavat, tai sitten ’täsmämalleja’, joilla on edustusta vain paikallisesti.

Isompiakin kuvioita voidaan jäljittää. Laaja-alaisia, ehdottoman valtaenemmistön kantamia malleja toki on olemassa (Shore 1996). Suomalaiset jakavat yhä edelleen varsin yleisesti luterilaisen työmoraalin ja yksiavioisuudelle ei löydy varteenotettavia haastajia avioitumiskulttuurissamme. Myös luonnonkäytöstä löytyy laajasti jaettuja malleja. Jokamiehen oikeuteen liittyvät näkemykset ja tulkinnat ovat perussisällöltään samat Hangosta Nuorgamiin².

Vaikka monet meistä ovatkin samaa teemaa jakamassa, on inhimilliselle kulttuurille leimallista huikea monimuotoisuus. Vaihtoehtoisia ratkaisuja ja niiden erilaisia versioita löytyy runsain määrin. Tästä syystä kulttuurintutkimus, kuten humanistinen ja sosiaalitieteellinen tutkimus yleensä, eroaa ns. nomoteettisista (luonnon)tieteistä siinä, että tutkimustulosten katsotaan olevan aikaan ja paikkaan sidottuja. Kaikkialla vallitsevia lainalaisuuksia ei ole löydettävissä. (Alasuutari 1994, Haaparanta ja Niiniluoto 1990.)

Ihmisen käyttäytymisen motiiveja pohdittaessa on kuitenkin hyvä pitää mielessä luonnon osuus, joka noudattaa omia kulttuurista riippumattomia lainalaisuuksiaan. Monet toiminnoistamme ovat vahvasti kytköksissä biologisperäisiin ilmiöihin, hyvänä esimerkkinä aiemmin mainittu nälkä. Ihminen kuitenkin eroaa muista eläimellisistä näläntorujista siinä, että kollektiiviseen informaation prosessointiin kykenevänä ihminen on kehittänyt kirjavan joukon sammuttaa vatsan vaateet, kuten edellä todettiin. Toinen hyvä esimerkki liittyy ihmisen lisääntymiseen ja sitä ohjaaviin viettitoimintoihin, jotka selvästi ovat biologisperäisiä. Vilkaistu värikuvallisiin aikakauslehtiin, uskonnollisiin kirjoituksiin tai televisiomainoksiin riittää jo vakuuttamaan, että kulttuuri voimakkaasti läpäisee ja ohjaa lisääntymistä ja parinmuodostusta. Juuri kulttuuriset säännöt kertovat meille missä, milloin, miten ja kenen kanssa on soveliasta olla tekemisissä teeman äärellä. Yksi kiehtovampia ja myös haastavimpia tehtäviä ihmisen tutkimuksessa on ruotia tätä luonnon ja kulttuurin yhteispeliä.

Vaikka kulttuurintutkimus ei kykenekään osoittamaan kaikkialla päteviä lainalaisuuksia, on siitä iloa käytännön elämää, kuten ympäristöpolitiikkaa, palvelevana tieteenalana. Esimerkkitalanteita löytyy käytännön elämästä. Virkamies, joka kaikessa vilpittömyydessään ajaa hyväksi katsottua asiaa saattaa törmätä ennalta arvaamattoman kovaan vastustukseen niiden ihmisten taholta, joita asia ensisijaisesti koskettaa. Näinhän on käynyt muun muassa Natura 2000 -luonnonsuojeluohjelman toteutuksessa. Apua voi hakea kulttuurintutkimuksen parista, joka pyrkii ymmärtämään ihmisten motiiveja ja löytämään paikallisiin oloihin soveltuvia ratkaisuja.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on jäljittää niitä jaettuja merkityksiä, joita Ylä-Lapin luontoon ja sen käyttöön liittyy. Tutkimuksen mielenkiinto keskittyy erityisesti

niihin kulttuurisiin malleihin, jotka vastaavat kysymyksiin: (1) millainen on ideaalinen ympäristö ja luonnontila, (2) mitä ongelmia Lapin luonnonkäyttöön liittyy ja (3) millaisten prosessien tuloksena ideaalitila saavutetaan tai menetetään?

Tutkimusongelmaa tarkastellaan paikallisten ihmisten näkökulmasta ja primäärinä aineistona on kilpakirjoitukset. Julkaisussa on mukana myös neljä kirjoitusta, jotka tulivat varsinaisen tutkimusalueen, Ylä-Lapin, ulkopuolelta. Ne toimivat tutkimuksessa eräänlaisena sekundäärisenä aineistona, ja ne omalta osaltaan auttavat ymmärtämään Lapin luonnonkäyttöön liittyvää problematiikkaa. Vastaavasti tausta-aineistona toimivat väitöskirjatutkimuksen¹ muut aineistotyyppit, lomakekysely ja varsinkin henkilökohtaiset haastattelut.

Tutkimusongelman kannalta relevantteja kulttuurisia malleja on jäljitetty tekstianalyysin keinoin. Tällöin teksteistä poimitaan aineksia, jotka viittaavat jaettujen merkitysjärjestelmien olemassaoloon. (Miles & Huberman 1994.) Hyviä johtolankoja mallien olemassaololle ja niiden sisällölle ovat väitelauseet eli propositiot, kuten ”ryöstökalastus voidaan estää vain tiukentamalla valvontaa”. Väitelauseiden sisältämät merkitykset voivat olla sekä dynaamisten että staattisten mallien rakennusaineina (Saksa ym. 1999). Muitakin menetelmiä merkitysten löytämiseen kulttuurisesta aineksestä löytyy, mutta ne edellyttävät monessa tapauksessa toisenlaista aineistonkeruuta ja -tyyppiä (Kamppinen 1995, Weller & Romney 1988)³.

Konkreettisenä analyysityökaluna on käytetty laadullisen tutkimusaineiston käsittelyyn kehitettyä QSR Nvivo -ohjelmaa, jonka avulla aineiston luokittelu ja sitä koskeva teoreettinen tarkastelu on jouhevaa ja laadullisen tutkimuksen systemaattinen analyysi helpottuu (Luomanen & Räsänen 1999). Aineiston perusteella abstrahoidut mallit on esitelty seuraavassa luvussa. Malleista esitellään keskeisimmät merkitykset ja niitä määrittelevät väitelauseet sekä niistä johtuvat normatiiviset seuraukset.

Varsinaiset tulokset on esitelty seuraavassa. Luvussa 4 pohditaan sitä miten kirjoituskilvan tulokset suhtautuvat muuhun tutkimukseen ja ennen kaikkea sitä, mitä johtopäätöksiä kokonaisuuden, Ylä-Lapin luonnonvaraproblematiikan kannalta on tehtävissä.

3 Löydökset

Luonnossa kiinni

Kaikista syntyperäisten lappilaisten kirjoituksista nousee esiin voimakas henkilökohtainen suhde luontoon ja ennen kaikkea siellä toimimiseen. Luonto, ja erityisesti kotiseudun luonto, on monenlaisten työrupeamien ja erämatkojen näyttämö. Varsin tärkeitä kirjoittajille ovat lapsuuden aikaiset kokemukset vanhempien kanssa tehdyiltä kalastus-, metsästys-, marjastus- ja polttopuunhakureissuilta. Luontoon, metsään, on lähdetty tekemään perheen toimeentulon kannalta tärkeää työtä. Varsinkin varttuneemmat kirjoittajat kuvaavat työn raskaaksi, mutta jälkeensä ajatellen elämänsänsä kannalta mielekkääksi.

Kirjoittajien kotiseutu on laajoissa metsissä ja tuntureissa. Kotiseutua eivät määritä niinkään kulttuurimaisema ja ihmisen luomukset, artefaktit, vaan korostuneesti luonnonympäristö eri elementteineen. Kotiseudun rajat ovat nekin 'luonnollisia', niitä määrittävät maisemanmuodot, vesistöt ja erilaiset luontotyypit.

Kotiseudun määrittäminen luonnonelementeillä kertoo niin ikään aktiivisesta arkitason suhteesta luontoon. Luonto on tässä ja nyt, sinne ei erikseen mennä eikä sitä erikseen harrasteta. Metsästys ja kalastus kuuluvat toki suosituimpiin ajanvietteisiin, mutta eivät ole varsinaisia luontoharrastuksia laajemmin ymmärrettyssä merkityksessä. Metsään meno nojaa vahvasti ns. hyötykäyttöön, tyhjin käsin ei luonnossa kuljeta. Ja mikä oleellista, toimiminen luonnossa on varsin tavanomainen 'kansanharrastus'. Metsä- ja kalaretket kuuluvat vielä merkittävässä määrin useimpien ihmisten peruskokemuksiin.

Merkillepantavaa on, että eri sukupolvien kokemuksessa ei ole oleellista eroa. Vaikka tämän päivän lasten työ luonnossa onkin modernisaation myötä keventynyt ja muuttunut vähemmän totiseksi kuin se heidän vanhempiansa aikana on ollut, on tapahtuman perussisältö sama: niin nuorten kuin aikuistenkin luontosuhteelle on olennaista positiivinen työnteon ja yhdessäolon kokemus luonnossa. Metsä on perheen, suvun tai kyläryhmän yhteinen paikka, sosiaalinen tila. Tämä koskee sekä miehiä että naisia.

Juurien merkitystä ja 'metsään kiinni kasvamista' korostavat erityisesti ne kirjoittajat, jotka ovat syntyperäisiä ylälappilaisia ja jotka myös aikuisella iällä kulkevat metsässä pyynti- ja marjastusreissuillaan. Kynnys kodinpiiriin ja metsän välillä on matala astua. Metsässä toimiminen on kirjoittajille elämäntapa, johon ei ole tietoisesti pyritty vaan opittu. Sen sijaan tätä elämänmuotoa halutaan tietoisesti ylläpitää, siitä ollaan ylpeitä ja se määrittää kirjoittajien identiteettiä.

Metsä ei ole kirjoittajille kuitenkaan vain arkinen ja fyysinen ympäristö, vaan se toimittaa myös muita tärkeitä tehtäviä. ”Tämän perän ihminen” on sopeutunut ankaariin pohjosiin luonnonoloihin ja on metsätiedoiltaan ja –taidoiltaan omaa luokkaansa. Ajatukseen liittyy vahvaa lappilaista kotiseutuyllpeyttä. Teema läpäisee useimmat kirjoituksista. ’Metsässä pärjääminen’ on fyysisen toiminnan ja mentaliteetin yhdistelmä, ominaisuus, joka toimii erottimena suhteessa muualla asuviin ihmisiin. Luonnossa on oltu ja kuljettu aina, ja siellä on myös osattu toimia oikein. Toiseutta edustavat ’junantuomat’ ja ennen kaikkea turistit, jotka eivät pärjää tunturissa, roskaavat, häiritsevät poroja tai käyttävät luonnonvaroja yli kohtuuden. Ongelmallinen ryhmä ovat myös etelän luonnonsuojelijat, jotka tarjoavat muualla syntyneitä luontokäsityksiään ja tulevat neuvomaan paikallisia ihmisiä. Lapin ihmisen luonto-osaamisen arvostelu etelästä käsin on asia, joka erityisesti ärsyttää lappilaisia.

Kutsun tätä luontosuhteen jäsenystä *luontoon kiinnittymisen malliksi*. Kirjoitusten perusviesti on selkeä: mielekäs elämä kiinnittyy luontoon ja perinteisten asioiden harjoittamiseen. Mallin perusajatus on kantajansa aktiivinen ja toiminnallinen suhde luontoon. Lapin ihmisen katsotaan olevan kiinteä osa luontoa ja hänen toimiansa ja elämäntapansa virittyvän luonnon omiin rytmeihin – näin on yhä vieläkin, vaikka moderni aika on muuttanut sekä ihmistä, kulttuuria, että luontoa.

Taulukko 1. Luontoon kiinnittymisen malli.

Malli	Avainmerkitykset ja niitä määrittävät väitteet	Normatiiviset seuraukset
Luontoon kiinnittymisen malli	Kotiseutu on luonnonympäristöä	Paikallisilla tulisi säilyttää perinteiset oikeudet
	Metsä on arkinen toimintaympäristö ja sosiaalinen tila	Ihmisiä ei tule repiä juuriltaan
	Lappilaisuus ja saamelaisuus määrittävät aktiivisen luontosuhteen kautta	Muualla asuvien ei tule sanella luonnonkäytön pelisääntöjä
	Luonnossa osataan toimia oikein	

Aineistoesimerkkejä sivuilla: 42, 43, 55, 59 ja 85.

Malli ottaa kantaa myös tuleviin aikoihin. Luonnon ja vanhan käyttökulttuurin osittainenkin säilyminen ovat ’hyvän elämän’ näkökulmasta avainasemassa. Suotuisa tulevaisuus on kirjoittajien mukaan mahdollinen vain, jos luonto ja vanha elämäntapa kyetään edes osin säilyttämään. Tämä on kuitenkin vaakalaudalla ja luontosidonaisuuden tulevaisuus on kirjoittajille kysymysmerkkejä täynnä. Nykyisyyteen

liittyvät muutokset, niin ihmiseen kuin luontoonkin kohdistuvat, koetaan merkittäviksi uhkatekijöiksi.

Muutos ja pysyvyys

Muutoksen tuulet ovat puhaltaneet yli lappilaisten elämäntavan ja tämä ilmenee myös teksteistä. Ylä-Lapin luonnonkäytön problematiikka liittyy ennen kaikkea muutoksen ja pysyvyyden dynamiikkaan. Muutokset, kohdistuivat ne välittömästi ihmiseen tai ympäristöön, merkitsevät uutta tilannetta, johon on parhaan mukaan kyettävä sopeutumaan. Tämä ei kuitenkaan ole helppoa, sillä muutosprosessi on ollut nopea ja voimakas. Keskeinen huoli, oli sitten kyse luonnosta, paikallisista ihmisistä, saamelaisesta kulttuurista tai alueen väestörakenteesta, liittyy muutoksen ja pysyvyyden suhteeseen.

Muutosta kuvataan kirjoittamalla siitä, mitä ennen oli ja mikä nyt on poissa. Sen sijaan että muutosta pohdittaessa todettaisiin mitä on saavutettu, lasketaankin mitä on menetetty. Muutokset kuvataan säännönmukaisesti negatiivisiksi, parempaan päin ei olla menossa. Tulevaisuudenkuvaan ei kuulu, että riistakannat kasvaisivat tai ympäristön tila ainakaan paranisi. Muutosta ryydittää huoli, ei odottava toiveisuus.

Luontoon ja sen käyttöön liittyviä kielteisiä muutoksia ilmentäviä merkkejä, indikaattoreita, ovat ehtyneet porolaitumet, hakatut metsät, nousseet elinkustannukset, tyhjenneet kalavedet, mönkijöiden kyntämät hillajängät, roskaantuminen, hallitsematon turismi ja mökkiasutus sekä ulkopuolisten määräysvalta. Muutos tekijöitä ovat poronhoitokulttuurin rappeutuminen, Metsähallituksen mielivalta, muualta tulleet asukkaat ja turistit, luonnonsuojelijat sekä paikalliset ihmiset itse.

Monissa kirjoituksissa esiintyy vanha Lappi, joko elettyinä, katoavana tai menetettyinä asiana. Kirjoittajat kertovat vanhemmistaan ja lapsuuden aikaisista kokemuksistaan siinä Lapissa, joka joskus vielä oli, mutta jonne ei näytä olevan paluuta. Luontokin on muuttunut, kouriintuntuvimmin tämä näkyy luonnonvarojen ehtymisenä. Vanha Lappi on menneenäkin kirjoittajille yhä olemassa. Ajatukset ovat virittyneet entiseen ja nykyiset toiminnot ovat ikaikaisen elämänmenon kertaamista, eräänlaista muistinvirkistämistä. Metsästyksen ja kalastuksen harrastuksina, keruutalous sekä poronhoito ovat vanhan säilyttämistä ja toistoa. Vanha Lappi ei siis ole täysin kadonnut, palasia on yhä jäljellä. Niin lapset kuin varttuneemmatkin toivovat näiden vanhan (hyvän) ajan tapojen ja asioiden säilyvän.

Vanhan Lapin murtaminen koetaan suoranaisten häväistystyönä kahdessa kaunokirjallisessa kirjoituksessa (Kangasniemi s. 88 ja Karpoff s. 90). Uusi aika tuo mukanaan moraalisesti arveluttavia toimintatapoja, jotka ilmenevät Lapin vanhoihin

asukkaiisiin kohdistuvana ylimielisyytenä ja luonnon raiskaamisena. Hyöty menee tälläkin kertaa etelään ja Lappiin jää vain turmeltunut luonto ja kulttuuri sekä juuriltaan repäistyjä alkuasukkaita.

Taulukko 2. Muutosmalli.

Malli	Avainmerkitykset ja niitä määrittävät väitteet	Normatiiviset seuraukset
Muutosmalli	Ihmisten elämä ja luonto ovat muuttuneet voimakkaasti	Muutoksia luonnossa ja arkielämässä tulisi hillitä
	Asiat olivat aiemmin paremmalla tolalla	Voimakkaasti ympäristöä muuttavia toimia tulee välttää
	Vanhaa Lappia ei enää ole	Muutosprosessi on ollut tuskallinen

Aineistoesimerkkejä sivuilla: 52, 66, 85, 88 ja 90

Ihanteellinen luonnontila

Millainen on 'hyvä metsä' Ylä-Lapissa ja ylipäätään ideaalinen luonnontila? Kirjoittajille optimaalinen tilanne vallitsee silloin, kun metsä on kutakuinkin luonnontilassa. Hyvä metsää (siis myös tunturi- ja järviluontoa) kuvaavia tunnusmerkkejä ovat puhtaus ja saasteettomuus, rauhallisuus, hyvät riista- ja kalakannat, ikimetsät ja poroille hyvät jäkälিকöt. Hyvään metsään eivät kuulu tiheät metsäautotieverkostot, suuret hakkuualat tai järeä maankäsittely.

Tuottavuus on niinkään hyvän metsän merkki, mutta metsien tarjoamia rikkauksia tarkastellaan korostuneesti perinteisten elinkeinojen ja tapojen näkökulmasta. Metsän tuottavuudesta puhuttaessa puuntuotannollinen näkökulma on takalalla ja poronhoitoon ja eränkäyntiin liittyvät tekijät etualalla. Teksteissä kuuluu vanhan perinteen ja elämäntavan ääni.

Muutosmalli kertoi vanhan Lapin katoamiseen liittyvistä menetyksistä. Myös luonnontilan suhteen ollaan menty huonompaan suuntaan. Luonnontilaisuutta ei ymmärretä ahtaan biologisesti, joka sulkee pois ihmistoiminnan. Se mikä on kirjoittajille parasta ja 'luonnollista', ankkuroiduu menneeseen niin luonnonvarojen kuin ihmisen toimienkin suhteen. 'Paras luonto' sijaitsee ajallisesti menneessä, ja se mitä nykyisyydessä on arvokkainta, on jäännettä eilisestä. Paratiisi on, jos ei aivan kadotettu, niin suurilta osilta jo ulottumattomissa. Arvokkainta nykyisyydessä on luonnon

ja kulttuurin testamenttaama perintö. Ne luonnonelementit ja niihin sidoksissa olevat kulttuuripiirteet, jotka ovat säilyneet, ovat kirjoittajille rakkainta omaisuutta, kuten tuottoisat kalavedet ja niiden äärellä ahkerivat ihmiset.

Vanhaan kiinnittynyt paikallinen ihminen suhtautuu enemmän tai vähemmän varauksellisesti uusiin luonnonkäyttötapoihin, joista matkailu on hyvä esimerkki. Matkailu nähdään kyllä tärkeänä ja välttämättömänä elinkeinona, mutta se ei siitä huolimatta 'sytytä' lappilaista. Turisti edustaa muutosta sekä uutta käyttökulttuuria, joka pahimmillaan häiritsee perinteisiä elinkeinoja. Lappiin saapuva matkailija onkin ristiriitainen olento, jota kyllä kovasti kaivataan elantoa tuomaan, mutta ei erityisesti halua nähdä missään.

Ideaalista luonnontilaa tai hyvää metsää ei tarkastella pelkästään fyysisten ja biologisten muuttujien kautta. Hyvä metsä on myös sosiaalinen tila, jonne tietyt inhimilliset toiminnot kuuluvat. Malli sisältää ihmisen toimintaa, toisin kuin biologisemmin virittynyt luonnontilaisuuden käsite. Toiminnan hyväksyttävyydelle on kuitenkin kriteerinsä. Se, mikä kantaa perinteen leimaa, tulee herkästi hyväksytyksi. Jos hillastuksen yhteydessä käytetään maastoon jälkiä jättävää mönkijää, on se hyväksyttävää. Marjastus, kalastus ja poronhoitotyö edustavat 'oikeaa asiaa' jolloin myös modernien menetelmien käyttö on tiettyyn rajaan saakka sallittua. Sen sijaan huviajelut ilman tarkoitusta ja varsinkin turistien maastopäristely lankeavat hyväksyttävyyden ulkopuolelle. Ne eivät ole lappilaisille 'todellista käyttöä'.

Taulukko 3. Ihanneluonnon malli.

Malli	Avainmerkitykset ja niitä määrittävät väitteet	Normatiiviset seuraukset
Ihanneluonnon malli	Puhtaus Rauhallisuus	Voimakkaasti ympäristöä muuttavia toimia tulee välttää
	Hyvät riista- ja kalavedet	Riista ja kalakantojen tulevaisuudesta on pidettävä erityistä huolta
	Vähän turisteja (näkyvillä)	Turismia tulee ohjata ja kontrolloida
	Vapaus toimia kuten ennenkin	Paikallisten oikeuksia ei tule rajoittaa nykyisestä

Aineistoexamples sivuilla: 36, 48, 51, 99 ja 103

Luonnontilan heikkeneminen

Kuinka luonnontilan nähdään tyypillisesti heikkenevän ja milloin katsotaan luonnon 'pilaantuvan'? Optimaalinen luonnontila vallitsi menneiden sukupolvien aikana, jolloin Lapin asukkaat saivat toimia itsenäisesti. Omaehtoisuus nähdään vieläkin optimitalanteen ehtona. Ihanteellista luonnontilaa tuottavat ja ylläpitävät ennen muuta paikalliset ihmiset. Globaaleihin neuvoihin ja opetuksiin suhtaudutaan varauksella tai torjuvasti – Lapin ihminen katsoo tuntevansa alueensa parhaiten ja on pätevin taho sitä käyttämään. Oppejakin varauksellisemmin suhtaudutaan ulkopuolisten luonnonkäyttöön. Muualta tuleva käyttö nähdään joko potentiaalisena tai konkreettisenä uhkana. Lapin vähäisissä luonnonvaroissa ja vielä puhtaassa luonnossa nähdään vain niukasti jakamisen varaa, ja muukalaiset pyrkivät näille vähäisille apajille rahan ja voiman keinoilla.

Itsekriittistä ääntäkin tosin kuullaan (Jarno Valkonen s. 41). Liian suuret poromäärät, paikallisten roskaaminen, ylimitoitettu metsästys ja kalastus sekä maastojoneuvojen liiallinen ja väärä käyttö nähdään sellaisina luonnonympäristöä pilaavina toimina, joihin myös paikalliset syyllistyvät. Yhteistä kaikille kirjoituksille, oli mukana itsekriittisyyttä tai ei, on näkemys kulttuurimuutoksen tuottamasta negatiivisesta ympäristömuutoksesta. Ihmisen ja kulttuurin tila on merkittävin luonnon hyvinvointia jäsentävä muuttuja. Jos kulttuurilla menee hyvin, menee luonnollakin. Luonto ei pilaannu itsestään ja omia aikojaan, luonnollisesti. Malli onkin selvästi ihmiskeskeinen: optimaalinen luonnontila on sidoksissa ihmisen hyvinvointiin ja tavoitteisiin, ja luonnon kukoistuksen edellytykset ovat inhimillisissä toimissa ja valinnoissa. Luonnon köyhtyminen on vakava ja konkreettinen isku juuri ihmisen tarpeita vastaan. Luonnontilan heikkenemisellä ymmärretään ennen kaikkea niukempia ja laadullisesti heikentyneitä resursseja.

Edellä käsitellyt mallit kertovat mikä on eri toimijoiden suhde luonnossa tapahtuviin prosesseihin. Perusjako asettuu paikallisuuden ja ulkopuolisuuden välille. Paikalliset ihmiset ovat sopeutuneet luonnonoloihin ja osaavat (ainakin aiemmin) käyttää luontoa oikein ja kestävästi. Ongelmiin on jouduttu, kun ulkopuoliset toimijat ja uudet toimintatavat ovat astuneet kuvaan mukaan. Tämä on varsin jaettu näkemys Ylä-Lapissa.

Taulukkossa 4. on esitetty luonnontilan heikkenemisen skenaario eli skripti. Se on synteesi kirjoittajien luonnontilan kehityskulkua koskevista käsityksistä. Esitetty skenaario on eräänlainen ympäristön elinkaarimalli, yksi mahdollinen. Muitakin mahdollisia tulevaisuuksia kirjoittajat ja laajemmin ylälappilaiset epäilemättä kykenevät identifioimaan, mutta tässä esitetty ja aineistosta jäljitetty skripti on informanteille yleisin ja mitä ilmeisemmin myös todennäköisin.

Taulukko 4. Luonnontilan heikkenemisen skripti.

	<i>Lähtökohta</i>	<i>Muutosvaihe</i>	<i>Lopputulokset</i>
	Menneisyys	Nykyisyys	Tulevaisuus
<i>Vallitsevat olosuhteet (tuotokset)</i>	<p>Puhtaus</p> <p>Rauhallisuus</p> <p>Hyvät riista- ja kalavedet</p> <p>Vähän tai ei lainkaan turisteja</p> <p>Vapaus toimia kuten ennenkin</p> <p>Pysyvyys</p>	<p>Ehtyneet porolaitumet</p> <p>Hakatut metsät</p> <p>Vähentyneet riistakannat</p> <p>Roskaantuminen ja saastuminen</p>	<p>Pilaantunut ympäristö ja köyhtynyt luonto</p> <p>Kaventuneet käyttömahdollisuudet</p>
<i>Aktiiviset toimijat</i>	<p>Lähinnä paikallisia ihmisiä, saamelaisia ja suomalaisia.</p>	<p>Poromiehet</p> <p>Muut paikalliset ihmiset</p> <p>Alueen ulkopuoliset toimijat: etelän herrat ja luonnonsuojelijat, turistit, EU, muut maat</p>	<p>Alueen ulkopuoliset toimija</p> <p>Paikallisten osuus vähäinen</p>
<p><i>Toimijoiden ja tuotosten väliset suhteet (relaatiot).</i></p> <p><i>Nuolet kuvaavat vaikutusten suuntaa ja voimakkuutta.</i></p>	<p>Paikallisten luonnontuntemus & osaava käyttö</p> <p>↓</p> <p>Vakaa luonnontila ja riittävät resurssit</p> <p>↓</p> <p>Optimaalinen tilanne</p>	<p>Useita toimijoita, kiristynyt kilpailu resursseista</p> <p>T_1 ↓ T_2 ↓ T_3 ↓ T_n ↓</p> <p>Konfliktit maankäytössä ja hallitsematon tilanne</p> <p>↓</p> <p>Kestämätön tilanne ja resurssien epäoikeudenmukainen jakautuminen</p> <p>↓</p> <p>Negatiivisia muutoksia luonnossa, ehtyvät luonnontilat</p>	<p>Vahvat ulkopuoliset toimijat</p> <p>↔</p> <p>Luonnontila ja -varat</p> <p>↔</p> <p>Heikot paikalliset toimijat</p>

Tapahtumien ketju kuvataan lineaarisena. Luonnontilan kehityksellä on alkutilansa, välivaiheensa ja (synkähkö) lopputila. Kulkua ei nähdä syklisenä, paluuta menneeseen tai aiemmin useasti toistuneeseen tilaan ja vaiheeseen ei ole näköpiirissä. Kehitys vaikuttaa vääjäämättömältä ja yksisuuntaiselta lineaariselta prosessilta jossa edetään alkutilasta (optimaalinen luonnontila) kohti yhä heikompia tilanteita.

Lappilaista luonnon tulevaisuudenkuvaa voi hyvällä syyllä kuvata pessimistiseksi. Ajallisesti ollaan jo myöhässä, parhaat metsät ja riistamaat ovat jo mennyttä, kuten Jarno Valkonen kirjoittaa:

»Mutta isäni kairat alkoivat kuitenkin täytyä kulkijoista ja metsänraiskiot valtasivat yhä suuremmin alueita. Vesistä hupenivat kalat, metsistä linnut ja autiotuvista kaikki mahdollinen irtaimisto. Jäljelle jäi vain muistot, isäni tarinat siitä, kuinka ennen on ollut.»

Menneisyys kuitenkin koskettaa yhä nykyisyyttä, sekä luonnon että sen käyttäjien osalta. Vielä on luonto varsin puhdasta ja osin koskemattomakin, paikallisilla ihmisillä on ainutlaatuinen elinympäristö muihin suomalaisiin nähden ja vanhat tavat ovat elävää perintöä edelleen. Mutta tulevaisuus on avoin sekä luonnon että kulttuurin osalta. Uudet toimijat ja toimintatavat uhkaavat entisestään lisääntyä ja muuttaa luontoa huonompaan suuntaan tuottaen samalla sosiaalisia ongelmia.

4 Pohdinta

Seuraavassa tarkastellaan tutkimuksen löydöksiä jo olemassa olevan tutkimustiedon valossa ja pohditaan havaintojen laajempia kytköksiä luonnonvarojen hoitoon ja käyttöön. Lopuksi palataan alkuperäisen tutkimusongelman ääreen ja pohditaan miten kirjoitukset ja niiden analysointi palvelevat Lapin luonnonkäyttöä koskevien kysymysten ratkaisemista.

Kansa luonnossa

Luontoon kiinnittyminen on keskeinen kulttuuripiirre ylälappilaisille – se määrittää lappilaisuutta ja paikallisuutta sekä sisältä että ulkoa päin. Sosiaalitieteilijöiden suosimaa diskurssi-käsitettä hyödyntäen voisi todeta, että luonto- ja perinnesidonnaisuus on merkittävä diskurssi Ylä-Lapissa⁴. Ihmiset mieltävät itsensä positii-visessa merkityksessä 'metsäläisiksi', joilla on paikallisen luonnon tuntemiseen liittyvää erityisosaamista.

Lapissa luontoon kiinnittyminen ja itseidentifikaatio tulevat esille myös kotiseudun määrittelyn yhteydessä. Kotiseutua ovat luonnonelementit, tunturit, vaarat,

vesistöt ja rajoina luonnolliset rajat (maastomuodot, topografia jne.) kulttuurisilla rajoilla täydennettyinä (esim. kylien väliset rajat). Luonnonelementtien ja -rajojen osuus kuitenkin korostuu, jos vaikka vertaamme kotiseudun tai 'oman alueen' määrittymistä asutuskeskuksissa, jossa artefaktien, ihmisen luomuksien asema on merkittävämpi.

Havainto luonto- ja maisemasidonnaisesta identiteetistä ei sinänsä ole uusi, vaan siitä on tiedetty kertoa Lapin ja 'luonnonkansojen' kohdalla aiemminkin. Esimerkiksi kolttasaamelaisille luonnonympäristö ja sitä koskeva nimitys liittyi yhteisölle tärkeisiin asioihin ja tapahtumiin, ja tietyn paikannimen kertomista ulkopuoliselle vältettiin, sillä se tuntui itsen ja yhteisön salojen paljastamiselta (Nickul 1970). Tietyillä maastokohteilla oli ryhmän ja yksilön olemisen kannalta tärkeitä moniulotteisia merkityksiä. Paikkasidonnaisuus eli territoriaalisuus on sinänsä kulttuurinen perusmekanismi, joka ei ole luonnonkansojen yksinomaisuutta. Helsingin katujengeillä on omat alueensa (Koskela 1997) samoin kuin kunniallisilla kansalaisilla on omat, visusti määritellyt kantakapakkansa. Paikoilla on omat identiteettinsä kuten siellä asuvilla ihmisilläkin (Tani 1996, Paasi 1996, Saarinen 2001). Mielenkiintoiseksi lappilaisten kotiseutu- ja identiteettikytkennän tekee se, että samastumisen kohteena eivät ole artefaktit, kuten rakennukset, kaupunginosat tai jääkiekkoseurat, vaan luonnonelementit. Tässä mielessä on perusteltua sanoa, että lappilainen elämä on luonnonläheistä.

Miten luonnonläheisyys ilmenee ja miten sitä tulkitaan kirjoituksissa? Luontosidonnaisuus kuvastuu perityn tietotaidon hallintana ja eräänlaisena kiinnikasvamisena. Paikallisilla ihmisillä on muuhun väestöön nähden luontoon liittyvää erityisosaamista ja kokemusperäistä tietoa. Tälle tiedolle on ominaista, että se ei ole samalla tapaa yksityistä ja individuaalisesti hankittua tietoutta, kuten vaikkapa auton asentajan tai helikopterilentäjän hankkima oppi alansa erityiskysymyksistä. Lappilaisten luontoon liittyvä osaaminen on luonteeltaan kollektiivista ja traditionaalista, sen perusta ei ole yksilön oivalluksissa vaan perinteen omaksumisessa ja välittämisessä. Paikallisen ihmisen katsotaan suorastaan kuuluvan sikäläiseen luontoon, toisin kuin 'käypäläisten', turistien ja muiden hetkellisesti paikkakunnalla viivähtävien ihmisten. Edellä kuvatulta pohjalta kumpuaa luonnonkäyttöön liittyvien erityisoikeuksien legitimointi. Ne, jotka ovat Lapin 'luonnosta kotoisin', joilla on luontoa koskevaa asiantuntemusta ja sukuhistorian mukanaan tuoma status, ovat sopivimpia henkilöitä päättämään alueen käytöstä.

Lappilainen kuvaa itsensä mieluusti väkevän Pohjolan kasvattina ja henkisenä perillisenä. Kuvaa Lapin villistä ja alkuvoimaisesta luonnosta sekä siitä elävästä ihmistyyppistä on kuitenkin viljelty pääasiassa Lapin ulkopuolella. Suomalaisessa kansanperinteessä Lappi ymmärrettiin muualla alkukantaisena ja –voimaisena pimeänä pohjolana, jota asuttavat villieläimet, väkevät noidat ja eläimenkaltaiset ihmiset. Sivistyneemmänkin eurooppalaisen väestön parissa etenkin saamelaiset

rinnastettiin usein vielä metsäneläimiin. Tästä kertoo kansanrunouden professori Väinö Salminen (1946), joka nuorena miehenä Tromssassa pilaili tietämättömien turistien kustannuksella. Ruotsalaiset kurkistelivat saamelaiden kotiin ja siunailivat alkeellisia ja eläimellisiä lappalaisia. Eräästä kodasta löytyikin lappalaiseksi noidaksi tekeytynyt ylioppilas Salminen, joka irvisteli ja manasi ruotsin, saksan, heprean ja latinan sekakielellä turistit matkoihinsa. Salmisen eloisa kuvaus muistuttaa yllättävän paljon niitä Lapin kaste –rituaaleja, joilla nykyisinkin turisteja pelotellaan ja viihdytetään Lapin turistikeskuksissa. Mielikuva luonnonvaraisista ja eläimellisistä lappalaisista oli ilmeisen voimissaan vielä 1950-luvulla, jolloin Käsivarren Lapissa turistit päivittelivät ja suorastaan pakenivat poronahkasiin asusteisiin sonnustautuneita saamelaisia⁵. Stereotyyppistä kuvaa alkukantaisesta ja luonnonvoimien hallinnoimasta Lapista ja sen asukkaista ovat osaltaan ylläpitäneet kirjallisuus (Lehtola 1997) ja elokuva (Lehtola 2000). Mielenkiintoista on, että tästä käsitksestä on muovautunut positiivinen minäkuva tämän päivän lappilaisille.

Suuri muutos

Ajat ovat kuitenkin muuttuneet, Lapissakin. Kun rakennemuutos alkutuotannosta teolliseen ja jälkiteolliseen yhteiskuntaan on Suomessa ollut nopeaa, on se Ylä-Lapissa ollut poikkeuksellisen rajua. Sama sukupolvi on asunut kodassa, muuttanut öljylämmitteiseen taloon puhumaan kännykkään ja tottunut hankkimaan ravintonsa valintamyymälästä (Jokinen 1999). Muutoksen hallinta onkin yksi tärkeimmistä haasteista ylälappilaisille niin luonnonvarojen kuin yleensä elämänmenon suhteen.

Materiaaliset kytkökset luontoon ja vanhaan elämäntapaan ovat muuttuneet ehkä eniten. Talvisin vielä moni uiittaa juomukset eli talviverkot jäiden alle ja ottaa sieltä syömäkalansa, pakastimista löytyy hillaa, ahkera marjastus on yhä miehinen suoritus ja varsin moni mökki lämpimää itse tehdyllä polttopuulla. Vielä hiljattain vallinnut korkea omavaraisuusaste materiaalien lähteiden ja virtojen suhteen on kuitenkin dramaattisesti muuttunut viime vuosikymmeninä. Vaikka luonnonantimien keruu ja niiden avulla eläminen onkin pysynyt mukana meidän päiviimme, ovat kuitenkin menetelmät ja määrälliset tavoitteet muuttuneet. Lappi on ollut mukana globaalissa kasvukehityksessä ja modernisaatiossa. Tämä tarkoittaa kustannusten nousua elintason myötä. Se mikä ennen riitti, ei nyttemmin piisaa.

Muutos on ollut niin nopea, että sen merkityksiä on asiaa pohtineidenkin välillä vaikea havaita, ymmärtää ja tunnustaa. Esimerkiksi tieteellisissä ja asiaa tuntevissa puheenvuoroissa tavataan sanoa, että luontaiselinkeinot ovat nykyisin saamelaiskulttuurin aineellinen perusta (esim. Sandström ym. 2000). Tämä pitääkin paikkansa, jos saamelaisuus ymmärretään kapeasti sinä kulttuurisena kerrostumana tai viipaleena, joka on siirtynyt menneestä meidän päiviimme. Tällöin saamelaiskulttuu-

ri viittaa perinteisiin elinkeinoin perinteisin menetelmin, sekä niihin stereotyyppisiin kuviin, joita saamelaisista on vanhastaan ollut tarjolla. Mutta jos kulttuuri ymmärretään laajasti ja tieteellisesti koko ihmisen arkielämää läpäiseväksi ominaisuudeksi, kuva aineellisen perustan koostumuksesta muuttuu. Saamelaisten, kuten myös Lapin suomalaistenkin, elämä nojaa nykyisin hyvin pitkälti sellaisiin materiaalsiin lähteisiin ja virtoihin, joilla on kovin vähän tekemistä paikallisen luonnon kanssa. Useimpien kohdalla vaatteet, autot, talot, ravinto jne. eivät tule enää primääristi metsästä, eivät edes vaihdannan kautta. Kulttuurin, eli tavallisten ihmisten arkisen elämän aineellinen perusta rakentuu maailmanlaajuisesta ja monimutkaisesta vaihdannan verkostosta, jossa materiaa tuotetaan kaukana, viedään kauas ja kulutetaan kaukana tuotannon lähteiltä. Metsä elättää yhä vähemmän ilman välikäsiä, kuten jatkojalostusta, kuljetusverkostoa ja kansainvälisiä kauppasopimuksia.

Kulttuurimuutos vaikuttaa erityisesti luonnon kestävään käyttöön. Monet ongelmat, kuten poronhoidon kriisikierre, ovat tulosta yhteiskunnassa ja jokapäiväisessä elämässä tapahtuneista muutoksista. Luonnonvarojen hallinta on jo ammuin perustunut kulttuurin tuottamiin järjestelmiin, joilla on tähdätty muun muassa kestävään käyttöön – hengissä pysymisen vuoksi. Pohjoisessa on tästä menneenä esimerkinä saamelainen siida-järjestelmä, jonka puitteissa niukat resurssit jaettiin. Tämän päivän kulttuurisia järjestelmiä (malleja), jotka tähtäävät samaan tavoitteeseen, ovat esimerkiksi suurimmat sallitut poroluvut, ympäristölainsäädäntö, EU-direktiivit, riistanhoitopiirit ja luonnonvarasuunnittelu. Nykyaika tehokkaine välineineen, väestömäärineen ja kulutuspainoineen on vain tuonut niin paljon haasteita kestäväälle käytölle, etteivät edellä mainitut järjestelmät tahdo oikein riittää. Kelkka näyttääkin karanneen käsistä.

Vaikka saamelaistenkaan aineellinen perusta ei siis tarkkaan ottaen nojaa enää luonnonvaroja välittömästi hyödyntäviin luontaiselinkeinoin, ei se kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö näillä elinkeinoilla ja perinteisillä toiminnoilla olisi huomattavaa erityismerkitystä kulttuurille ja sen jäsenille. Saamelaisista noin joka kuudes omistaa poroja ja noin 5% harjoittaa poronhoitoa tositaroituksella eli omistaa vähintään 50 lukuporoa (Kemppainen & Nieminen 2001). Vaikka luvut ovat suhteellisen pieniä, on poronhoidolla huomattava kulttuuristrateginen arvo saamelaisille. Poroon ja poronhoitoon liittyvien erityismerkitysten kautta saamelaiset erottuvat valtakulttuurista, mikä on vähemmistö-kulttuurin säilymiselle aina tärkeää. Se, että poronhoito esitetään aitosaamelaisena tunnusmerkkinä, on toisinaan aiheuttanut hankausta eri saamelaisryhmien välillä, sillä suinkaan kaikki saamelaiset eivät ole perinteisesti harjoittaneet poronhoitoa tai sillä on ollut vain vähäinen merkitys elinkeinona. Joka tapauksessa luontaiselinkeinoilla ja perinteisellä luonnonkäytöllä on huomattavaa arvoa sekä saamelaisille että muille lappilaisille identiteetin ja mielekkään elämäntavan kannalta. Näiden toimintojen kulttuurinen merkitys kuitenkin on muuttunut siten,

että materiaalisen tuotoksen tavoittelu on vähentynyt ja henkisen tuotoksen puolestaan lisääntynyt. Siikaverkoille tai riekkoansoille ei lähdetä enää siksi, että ruokakomero uhkaa kohtalokkaasti tyhjetä, vaan siksi, että riekkopaisti ja suola-siika maistuvat hyvälle ja pyynti on muutenkin mielekästä puuhaa. Vanhoista asioista saada uusia hyötyjä, ja ilman poronhoitoa lappilainen matkailu ja elämysteollisuus olisivat pulassa.

Yhä lähellä luontoa?

Kiivaasti muuttuvassa maailmassa Lappi edustaa yhä pysyvyyttä, entistä ja alkuperäistä niin luonnon kuin kulttuurinkin suhteen. Lappiin saapuvat matkailijat tulevat ihailemaan viimeisiä koskemattomia erämaita, ovat kiinnostuneet paikallisesta 'luonnonvaraisesta' kulttuurista ja saamelaisista alkuperäiskansana. Lappilaiset itsekin sanovat elävänsä luonnonläheistä elämää. Monissa ihmisissä tämä herättää kuitenkin ristiriitaisia ajatuksia. Lappilaisethan tappavat porojensa lisäksi koko joukon luonnonvaraisia eläimiä, poromiehet eivät rakasta kotkaa, ahmaa tai sutta, ja koskemattomassa luonnossa ajellaan mieluusti mönkijöillä, maastoautoilla ja moottorikelkoilla. Voiko tämä olla luonnonläheistä toimintaa, pohtii ekologisesti valveutunut moderni ihminen.

Toinen monia askarruttava seikka liittyy luonnonsuojeluun. Jos lappilaiset ovat yhä kiinni luonnossa ja kaikin puolin luonnonläheistä väkeä, luulisi heidän arvostavan myös luonnonsuojelua. Toisin kuitenkin on, ainakin jos sanomalehtiä on uskominen. Lappi esittäytyy varsin luonnonsuojeluvastaisena maakuntana (Suopajarvi 1999, Niemi 2000). Luonnonsuojelija on monille kirosana. Mistä siis on kysymys?

Edellä oli puhetta lappilaisten vahvasta itsetunnosta luonnossa pärjäämisen ja siellä osaamisen suhteen. Lapin ihmisiä tunnetusti ärsyttää, jos heidän luonto-osaamisensa asetetaan kyseenalaiseksi ja varsinkin silloin, kun kyseenalaistaminen tapahtuu 60. pohjoisen leveyspiirin tuntumasta käsin. Kansainvälinen ekologinen kritiikki, joka kohdistuu kuluttavaan länsimaiseen elämäntapaan yleensä, tulkitaan Lapissa kritiikiksi perinteistä luontosuhdetta kohtaan. Lappilainen on tunnetusti herkkä närkästymään jos häntä tullaan neuvomaan omalle maaperälle hänen omissa asioissaan. Pohjoisen ja etelän välit eivät ole kitkattomat ja tähän on omat historialliset syynsä. Lapin on tulkittu olleen niin kulttuurin kuin luonnonvarojenkin osalta muun Suomen raaka-ainereservi, mikä on köyhdyttänyt ja kurjistanut maakuntaa (Tuominen et al. 1999, Massa 1994).

Luonnonsuojelun problematiikka koko Lapissa liittyy aivan keskeisesti etelän ja pohjoisen väliseen suhteeseen. Kun Lapissa vastustetaan luonnonsuojelua, vastustetaan tavallisesti juuri etelää. Suojelun vastustajat näkevät tilanteen yhtenä ete-

län keinona riistää jo valmiiksi kupattua pohjoisen ihmistä (Suopajarvi 1999). Suojeluvastaisuus ei kuitenkaan ole yksiselitteistä eikä asetelma mustavalkoinen. Varsinkin Ylä-Lapissa, missä suurin osa alueen pinta-alasta on jonkin asteisen suojelun piirissä, suhtaudutaan luonnonsuojeluun loppujen lopuksi hyväksyvästi. Tämä johtuu siitä, että monien suojeluratkaisujen, kuten lakisääteiset erämaa-alueet, katsotaan tukevan vanhoja elinkeinoja ja toimintoja. (Jokinen 2001b.) Luonnonsuojelu muuttuu peikoksi, jos se alkaa uhata vanhoja hyviä asioita tai siinä tuntuu liikaa 'etelänmakua'.

Mutta onko Lapin ihmisillä varaa moiseen itseriittoisuuteen globaalien ympäristökysymysten äärellä? Lappilaiset kyllä hallitsevat eränkävynnin, poronhoidon ja metsässä kulkemisen taidot ihailtavalla tavalla, mutta modernia länsimaista elämää elämällä – moottorikelkoista, maastoautoista, öljylämmityksestä, ydinsähköstä ja banaaneista nauttien – he osallistuvat ympäristöongelmien tuottamiseen siinä missä muutkin kansalaiset. Lappilaisten luonnonläheisyys on tietoa ja taitoa pärjätä metsässä, muttei kykyä hallita niitä ympäristövaikutuksia, joita hän nykyisellä elämäntavallaan väistämättä tuottaa paikallisesti ja ei-paikallisesti. Kaiken lisäksi moni on jo vieraantunut perinteisestä elämänmenosta, ja esimerkiksi Ivalossa kerrotaan jo monen nuoren pyrkivän elämään varsin kaupunkilaista elämää välttämällä visusti asvaltilta poistumista⁶. Näin ollen putoaisi pohja 'me olemme täällä ennenkin osanneet käyttää luontoa oikein' –asenteelta, sillä elämä ei Ylä-Lapissa nykyisin ole sitä mitä ennen.

Näyttää siltä, että lappilaisten luontosuhdetta määrittää kahdessa ajassa eläminen. Tästä kertoi osaltaan Kolarin kunnassa vuonna 1998 järjestetty lasten piirustuskilpailu, jonka teemana oli kotiseutu nyt ja tulevaisuudessa. Lapset kuvasivat nykyisyyden piirtämällä paljon lapinasuisia ihmisiä poroineen, kota-asumuksineen ja perinteisine (entisaikaisine) toimintoineen. Tulevaisuuden kuvissa taivaalla vilisti avaruusaluksia, luonto oli saastunutta ja metsiä kohdeltu kovalla kädellä. Kiintoisaa lasten töissä oli erityisesti se, että tätä päivää kuvattiin asioilla, jotka todellisuudessa kuuluvat jo menneisyyteen. Ilmiö on Lapissa yleinen. Vaikka elämä on monella tapaa nykyaikaista teknisine sovelluksineen, mielen on vahvasti kiinni entisessä (Jokinen 2001b). Mentaliteettien tutkijat on kiinnittäneet tähän samaan asiaan huomiota toteamalla, että kulttuurin 'mieli' laahaa aina yhteiskunnallisten ja teknisten muutosten perässä, ja on hidas muuttumaan (Knuutti 1994, Siikala 1992).

Kysymykseen, ovatko lappilaiset todellakin luonnonläheistä väkeä, ei voida yksiselitteisesti vastata. Vastaus riippuu siitä mitä kysymyksellä tarkoitetaan. Käsitksemme eli kulttuurinen mallimme luonnonläheisyydestä näyttää olennaisesti vaihtelevan. Ylä-Lapissa sana 'luonnonläheisyys' viittaa ennen kaikkea fyysiseen läheisyyteen. Paljastavana mittarina toimii se kuinka paljon ihminen viettää aikaansa metsässä, hankkiiko hän itse elantonsa siellä (perinteisiä elinkeinoja harjoittaen) ja

hallitseeko hän vanhoja, hyväksi havaittuja luonnonkäyttömuotoja. Tätä luonnonläheisyyden mallia voi kutsua perinteiseksi, sillä se perustuu niihin toimiin ja tavoitteisiin, joita on ylimuistoisesti noudatettu. Perinteistä luonnonläheisyyden mallia voidaan tarkastella säiliömalleja koskevaa teorian (s. 10) avulla, joka korostaa tilakäsitteen ja fyysisyyden merkitystä todellisuutta koskevien käsitteiden jäsentämisessä. Ihmisen on myös oltava fyysisesti läsnä luonnossa, ennen kuin ihmistä voidaan kutsua luonnonläheiseksi. Tunturissa liikkuva poromies, metsästäjä tai kalastaja on tässä katsannossa mitä luonnonläheisin ihminen. Luonnosta vieraantuminen ilmenee erityisesti silloin, kun ihminen ei enää tule toimeen metsässä tai vastustaa perinteisiä luonnonkäyttötapoja, kuten metsästystä. Perinteinen malli ei juuri ota kantaa ekologiseen kestävytyteen, joka ei ole luonnonläheisyyden mittari. Lappilaiset voivat huolta polttaa kaksitahtista bensiiniä tunturissa ajellessaan, sillä se ei vähennä heidän luonnonläheisyyttään perinteisessä mielessä. Luonnonläheisyytensä he voivat osoittaa tulistelemalla ankarassa viimassa, kankeamalla jääsohjoon uponneen kelkkansa kuiville ja tarpeen vaatiessa vaikka nukkumalla pikkupäissään kevätpäivessä. Luonnonläheisyys on fyysistä läsnäoloa, pärjäämistä ja perinteistä tietotaitoa. Perinteinen malli opitaan kotoa ja lähiympäristössä, siihen kasvetaan. Sitä kuitenkin motivoidaan ja pidetään yllä halulla erottua muusta väestöstä. Perinteinen luontosuhde siihen kuuluvine asenteineen on myös protesti nykyaikaista maailmanmenoa ja 'etelän kotkotuksia' vastaan.

Moderni luonnonläheisyyden malli sisältää eri muuttujia ja mittareita. Tärkeimpiä kriteerejä ovat ekologinen kestävyys ja luontoystävällisyys. Luonnonläheisyys on pikemminkin harkittu ja vastuullinen asenne kuin totuttu tapa. Luonnonläheinen ihminen ei välttämättä edes käy luonnossa, vaan toimii ekologisesti oikein ja suhtautuu kunnioittavasti eläimiin ja muuhun luomakuntaan. Hän ei tapa eläimiä kuten pyyntimies, joka tosin hänkin kokee kunnioittavansa saaliseläintä. Luonnonystävä kierrättää, käyttää luomutuotteita ja vastustaa luonnon ja eläinten teollista hyväksikäyttöä. Moderni luonnonläheisyys on, ainakin toistaiseksi, lähinnä itse omaksuttu asenne ja halu toimia oikealla tavalla. Se ei ole kokoelma toimintatapoja, jotka on 'imetty äidinmaidossa', kuten on laita perinteisen luonnonläheisyyden osalta. Antropologisessa retoriikassa äidinmaidon imeminen ei tarkoita pelkästään kotikasvatusta. 1960-luvun jälkeen syntyneet sukupolvet ovat toki voineet saada kotonaan ja kouluissakin systemaattista ympäristökasvatusta, mutta koko kulttuuri naapurin setineen ja täteineen sekä sosiaalisine instituutioineen ei ole ohjannut ihmisen vesa luonnonläheisyyden poluille. Tämä voi kuitenkin olla tulevaisuutta, ainakin se on ympäristökasvattajien harras toive. Toisin on lappilaisen perinteisen mallin laita. Sen kumpuaa nimenomaan 'kulttuurisesta äidinmaidosta'.

Taulukko 5. Luonnonläheisyyden mallit -erojen tarkastelua.

INDIKAATTORIT	PERINTEINEN MALLI	MODERNI MALLI
<i>Tavoitteet</i>	Toiminnallinen ja konkreettinen luontosuhde	Toimia ekologisesti kestäväällä luonnonkäyttö tavalla
	Ylläpitää vanhaa perittyä elämäntapaa	Kunnioittaa kaikkien eliöiden yhtäläisiä oikeuksia
<i>Suhde luonnonvaroihin</i>	Aktiivinen ja konkreettinen ja omakohtainen käyttö	Abstrakti käyttö (esim. elämykset) ja käyttämättä jättäminen korostuvat
<i>Luonnonläheisyyden mittari</i>	Fyysinen luonnossa oleminen ja konkreettisen käytön määrä ja laatu (osaaminen)	Ekologinen kestävyys ja ympäristöystävälliset asenteet
<i>Tyypilliset toimet</i>	Metsästys, kalastus, marjastus, polttopuunteko,poronhoito	Luontoharrastus, kierrätys, energiansäästö, marjastus
<i>Luonnosta vieraantumisen merkkejä</i>	Neuvottomuus metsässä	Luonnon ja eläinten teollinen hyödyntäminen
	Totaalisuojelun vaatimus	Koneiden runsas käyttö
	Veganismi	Ympäristökysymysten sivuuttaminen
<i>Alkuperä ja motiivointi</i>	Opittu yleensä lapsena. Modernismin ja urbanin vastaiset asenteet	Omaksuttu asenne ja idealismi, jotka myös ylläpitävät mallia

Perinteisellä ja modernilla mallilla on toki yhtymäkohtansa. Ne molemmat suhtautuvat hyväksyvästi omavaraisuuteen ja perinteisiin luonnonkäytön menetelmiin, moderni malli tosin jälkimmäiseen kriittisemmin. Monet toiminnot, kuten marjojen ja sienten keruu ja kalastus lyövät kättä keskenään. Mallien välisistä eroista seuraa kuitenkin kaksi keskeistä seikkaa. Eri malleja kantavat ihmiset eivät ymmärrä toisiaan, koska he antavat käsitteelle toisistaan poikkeavat merkitykset. Tämä puolestaan johtaa keskustelua harhaan ja usein hedelmättömille poluille. Kulttuurieroista johtuva disinformaatio on ilmiönä varsin yleinen, mutta harvoin oivallettu seikka ympäristökeskustelussa.

Jarrunpainajat

Muutos on aina merkinnyt haastetta sovittaa uudet toimintatavat myös sosiaaliseen järjestelmään. Muutos merkitsee paitsi mahdollisuutta, myös uhkaavaa tuntematonta. Ihminen on loppujen lopuksi perusluonteeltaan varsin konservatiivinen otus, joka mieluusti pitää vanhoista tavoistaan kiinni. Noudatamme totuttuja arkisia kuvioita, jotka koemme turvallisiksi ja luotettaviksi, sillä ne ovat ennustettavia ja niillä on vakiintunut paikka sosiaalisessa järjestelmässämme. Konservatiivisuudella on kuitenkin paha kaiku kulttuurissamme. Vanhoilliseksi mainittu ihminen pitää itsepäisesti kiinni omaksumistaan käsityksistä ja tottumuksista. Hänet nähdään kehityksen esteenä ja näköalattomana ihmisenä, joka vastustaa elämässä eteenpäin pyrkiviä ihmisiä.

Mutta onko aidosti edistyksellisiä ihmisiä olemassa – ihmisiä jotka eivät jämähdä vanhaan ja menneeseen? Yllättävää kyllä, uudistumiskykyisimmätkin kanssatoverimme ovat enimmäkseen vanhan kertaajia, ainakin kulttuurintutkijan silmissä. Arkisen elämämme täyttävät lukuisat rutiinit, joiden taustalla on vakiintuneet käsitykset ja sopimukset siitä mitä mikin asia tarkoittaa ja kuinka siihen tulee suhtautua. Tältä pohjalta syntyvät päivittäinen työrytmimme, pöytätavat tai vaikkapa tervehtiminen kätelemällä. Kulttuuri merkitsee sopimuksia, joilla maailma saadaan jäsentymään ja asettumaan paikoilleen. Kysymys on yhtäältä psykologisesta, toisaalta sosiaalisesta selviytymisstrategiasta. Perusluonteeltaan kulttuuria viljelevä ihminen on siis konservatiivinen – se ketä tai keitä sitten luonnehditaan vanhoillisiksi onkin suhteellinen kysymys ja edellyttää vertailukohtia.

Lappilaista mentaliteettia voi kutsua konservatiiviksi ja luonteenpiirteellä on perinteitä. Erityisesti omavaraisten pohjoisten ihmisyhteisöjen selviytymisstrategia on ollut vanhoista hyväksi havaituista toimintatavoista kiinnipitäminen (Aikio 2000). Tätä asennetta on selitetty ankarilla luonnonoloilla, jotka eivät juurikaan salli korkeellisia pyrkimyksiä. Sananlasku ”vanha konsti on parempi kuin pussillinen uusia” on ollut ideatasolla ahkerassa käytössä pohjoisimmassa Lapissa.

Enontekiölle toisen maailmansodan jälkeen muuttanut opettaja Yrjö Kortelainen (1995) kuvaa paikkakuntalaisten vanhakantaisuutta, joka ulkopuolisen silmissä herättää kummastusta ja saa koomisiakin piirteitä. Ihmiset tuntuvat pitävän naurettavuuksiin asti kiinni vanhoista käytänteistä, vaikka pienillä muutoksilla asiat saataisiin sujuvimiksi. Saunan pesuvesiä lämmitetään mahdollisimman alkeellisesti ja hankalasti, ja tunturituvan ikkunaa ja ovea ei kukaan viitsi vuosikausiin korjata, vaikka työ kestäisi vain muutaman hetken ja tekisi pirtin paljon miellyttävämmäksi asua ja olla. Mutta koska vasta hiljan on muutettu kodasta tupaan ei moiseen yksityiskohtaan jakseta paneutua, ja liian lämmin sisäilmahan vain pehmentää poroihmisen. Konservatiivisuus ja työnnon syklistyys on Kortelaisen mielestä tyypillistä

enontekiöläisille ja varsinkin saamelaisille. Tälle vastakohtana näyttäytyy dynaaminen muoniolainen talollinen, jonka hihat heiluvat tasaisen varmasti ja ahkerasti.

Tätä taustaa vasten on varsin ymmärrettävää, että nykyisinkin nopeisiin muutoksiin suhtaudutaan Ylä-Lapissa nihkeästi, vaikka tiettyjä hyötyjä uudistumisesta olisi tarjolla. Kun ylälappilaisilta kysyttiin (Jokinen 2001b) tärkeimpiä toimintoja valtionmailla, marjastus, sienestys ja yrttien keruu nähtiin Ylä-Lapissa selvästi tärkeämmiksi toiminnoiksi kuin metsätalous ja kaivostoiminta. Tulos on yllättävä jos vertailee millaista taloudellista potentiaalia kahteen jälkimmäiseen maankäyttömuotoon liittyy. Eikä kyse ei ole pelkästään potentiaalista, vaan metsätalous myös on Inarin alueella merkittävä aluetaloudellinen tekijä (Sandström ym. 2000).

Mistä tämä kertoo, ovatko lappilaiset irrationaalista väkeä, kun he eivät kysytessä arvosta niitä elinkeinoja, jotka tehokkaasti tarjoavat leipää? Tästäkin voi olla kyse, mutta lappilaisten mielenilmaus tulee pikemminkin ymmärtää kannanottona vanhojen asioiden puolesta, joiden mahdollisuuksia järeämpien ja uudempien maankäyttömuotojen pelätään uhkaavan. Nykytermeillä ilmaistuna sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden elementit korostuvat luonnonvarojen käytössä. Tämä näkyy myös suhteessa toiseen taloudellisesti potentiaaliseen elinkeinoon, turismiin.

Ylälappilaisilla on ambivalenttinen suhde uusiin elinkeinoihin kuten matkailuun. Elinkeinojen tärkeyttä kysyttäessä matkailu sai yllättävän vähän arvostusta (Jokinen 2001b), vaikka elinkeino on kasvava ja paikallistaloudelle hyvinkin merkittävä (Saarinen 2001). Matkailun toivotaan pitävän Lapin lämpimänä ja julkisuudessa siihen suhtaudutaan kuin viimeiseen oljenkorteen. Kuitenkin matkailua ja etenkin matkailijoita kritisoidaan. Tämä johtuu ainakin kolmesta seikasta. Ensinnäkin turismi on tuonut Lappiin uudentyypistä toimintakulttuuria, joka selvästi poikkeaa vanhasta ja perinteisestä. Turisteilla ja myös matkailuyrittäjillä on usein varsin hatarat ja puutteelliset käsitykset matkailukohteensa historiasta ja paikallisesta kulttuurista. Toisaalta myös matkailuyrittäjillä saattaa olla yhtä keho perustietous. Tämä yhdessä saattaa tuottaa matkailua, joka on sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväntöntä. (Saarinen 1997, 1999, 2001). Matkailijoille myydään toisinaan Lappia, jossa myös paikalliset ihmiset kokevat olevansa vieraita.

Toinenkin seikka liittyy vierauteen. Monikulttuurisuus rikastuttaa elämää, mutta tuottaa myös päänsärkyä, sillä kaikkialla maailmassa kulttuurit ja ryhmät suhtautuvat toisiinsa varauksellisesti ja haluavat pitää omista arvoistaan ja alueistaan, tavoistaan ja tavaroistaan itsepintaisesti kiinni. Pyrkimys ryhmänmuodostukseen on ylikulttuurinen ilmiö, ja ryhmädynamiikkaan kuuluu oman ryhmän määrittely, ryhmälle kuuluvat oikeudet, resurssit sekä suhteet muihin ryhmiin. Tästä syystä maailmassa on suomalaisia, saamelaisia, belgialaisia, kristittyjä, kärppäfaneja, eteläsuomalaisia, kasvissyöjiä, vapaamuurareita jne. Ryhmädynamiikalle on ominaista se-

kin, että muihin ryhmiin ja niiden jäseniin suhtaudutaan enemmän tai vähemmän varauksellisesti. Sitä mikä on itselle outoa ja erilaista, helposti pelätään ja vastustetaan, tai sille nauretaan. Siksi karaokebaarissa Unto Monosen Lapin tangon säe ”Lapin luonto luo outoa taikaa...” kääntyy muotoon ”Lapin jätkä lyö outoa turpaan...”.

Monet Lapin luonnonvarojen suojelua ja käyttöä koskevat kiistat tulevat ymmärrettäväksi, jos asiaa tarkastellaan ryhmädynamiikan kautta. Saamelaiset suhtautuvat ryhmänä suomalaisia nihkeämmin uusiin elinkeinoihin, kuten matkailuun, kaivostoimintaan ja metsätalouteen (Jokinen 2001b). Eräs syy tähän on arvatavasti se, että saamelaiset mieltävät usein nämä elinkeinot ’muiden’ harjoittamiksi. Todellisuus ei tosin ole näin mustavalkoinen, sillä moni saamelainen harjoittaa itsekin metsätaloutta ja matkailuyrittämistä, tai toimii näiden elinkeinojen palveluksessa. Joka tapauksessa elinkeinoihin ja niiden harjoittajiin liittyvät mielikuvat ohjaavat ihmisten mielipiteenmuodostusta. Vastaavasti ryhmädynamiikka toimii kun arvioidaan luonnonsuojelua. Nykyiset luonnonsuojelualueet hyväksytään varsin laajasti, mutta luonnonsuojelijoista ei juuri perusteta, koska heidän ajatellaan tulevan muualta ja edustavan vieraita ajatustapoja ja kirjaviisautta. Toimintoja ja ihmisten motivaatioita arvioidaan Lapissa yleisesti henkilön taustatekijöiden, kuten sukulaisuuden ja synnyinseudun perusteella. Sukukeskeisyys, joka on ominaista lappilaisille ja erityisesti saamelaisille, on tämän ilmiön eräs piirre, ja sillä on vaikutuksensa sosiaaliseen kanssakäymiseen. Onkin toisinaan sanottu, että Lapis- sa riitelevät suvut asioiden sijaan (Niemi 2000).

Kolmas syy liittyy murrokseen, jota on edellä kuvattu. Syntyperäisten lappilaisten on välistä vaikea asennoitua ja siirtyä uutta maailmaa edustavaan elinkeinoon. Alkutuotannon vaihtaminen elämäntuotantoon on melkoinen kulttuurinen ja psykologinen harppaus eikä se aina käy käden käänteessä (Jokinen 2001a). Siksi lappilaisilla on välistä tarve purra ruokkivaa kättä.

Vaikka muutos tuo tuskaa, se on myös luonnollinen asia. Jo kauan ennen ihmisen esiinmarssia elinympäristöt ja maisemat ovat muuttuneet, uusia lajeja on syntynyt ja vanhoja hävinnyt. Pitkällä aikavälillä luonto muuttuu jopa radikaalisti luonnollisia teitä kuten jääkausien ansiosta. Tässä mielessä alkuperäisluonnosta puhuminen biologisessa mielessä on kovin kyseenalaista, sillä se viittaa tiettyyn aikaan ankuroituun tilanteeseen. Entä muuttuuko ihminen ja mihin suuntaan, kuten laulussa kysytään⁷. Onko alkuperäiskulttuureja olemassa, kuten jotkut antropologit (Sarmela 1994) esittävät. Nykyiset tapamme ja käytänteemme ovat syntyneet ja kehittyneet kulttuurievoluutiossa, johon kuuluu nopeuksiltaan erilaisia prosesseja. Kulttuuripiirteet ovat innovaatioiden, kopioitumisen eli lainan ja mukautumisen tulosta. Ideoita on keksitty itse, mutta ennen kaikkea lainattu ihmisryhmiltä toisille ja kehitelty edelleen. Kulttuuri on käynnissä olevan kehityksen tämän hetkinen tulos. Kulttuurin alkuperäisyys ei ole koskaan absoluuttista vaan aina suhteellista.

Inhimillisestä näkökulmasta muutoksen siedettävyyttä riippuu ensi kädessä muutosvauhdista. Teollinen ja jälkiteollinen yhteiskunta on vaikuttanut merkittävästi elämänmenoon pohjoisilla alueilla, mutta vasta informaatioyhteiskunta tehokkain tietoverkkoineen on tarjonut kulttuurimuutoksen todella vauhtia. Kulttuurihan on viime kädessä informaatiota ja sen prosessointia. Kuinka siis mahtaa käydä vanhoille tavoille tulevaisuudessa, kun informaatiovaihdanta ja –tarjonta vain lisääntyvät? Uudet kilpailukykyiset mallit ja merkitykset korvaavat mitä todennäköisimmin nykyisiä, kun annamme ajan kulua riittävästi, 50, 100 tai 1000 vuotta. Vain kaikkein sitkeimmät rakenteet ja sisällöt jäävät jäljelle.

Nopeus vaikuttaa olevan ratkaiseva tekijä myös muun luonnon kannalta. Länsimaisen kulttuurin nopeita kehitysaskelia viimeisen 100 – 200 vuoden aikana pidetään pääsyyntä siihen, että huomattava osa eliölajeista on vaarassa kadota maapalolta. Ihmiskunnan nopeat käännteet aiheuttavat aina muutospainetta luonnossa, jolla ei ole käytettävissään kulttuurin (informaation prosessoinnin) suomaa kykyä sopeutua muuttuneeseen tilanteeseen lyhyellä aikavälillä. Biologinen evoluutio on varsin hidas koneisto. Ihmisen ja muun luonnon rytmit ovat kovin erilaiset.

Kuinka vakavasti lappilaisten vanhan kaipuu tulisi ottaa? Pysyvyyden tavoittelu on siksi merkittävä inhimillinen mekanismi, että siitä on aineellisen hyvinvoinnin maksimoinnin, joka sekin on yleisinheimillinen tavoite, vastavoimaksi. Muutosvastaisuutta on ainakin tiettyyn rajaan asti viisasta kunnioittaa, vaikka edistysvastaiset argumentit tuntuvatkin toisinaan epärationaalisilta tai naurettavilta. Rajan veto on perustellun ja perusteettoman konservatiivisuuden välillä on luonnollisesti vaikeaa ja arvosidonnaista päätöksentekoa. Joka tapauksessa voidaan tutkimuksen keinoin todeta, että voimakkaat muutokset kotiseudun maisemassa ja vanhojen tapojen katoaminen ovat aina ihmisille vaikeita ja kipeitä asioita. Jarrua kannattaa joskus painaa, vaikka se olisi liiketaloudellisesti kannattamatonta.

Näin on itse asiassa Ylä-Lapissa tehtykin, missä Metsähallituksen linjaaman strategian mukaan metsätalous 'antaa tilaa' paitsi perinteisille toimintoille, myös matkailulle. Inarissakaan, jossa metsävaroja on Lapin olosuhteissa varsin paljon, ei metsätaloutta voida harjoittaa 'täydellä teholla', sillä metsän tarjoamat muut hyödykkeet ovat paikallisille ihmisille varsin merkittäviä (Sandström ym. 2000). Nähtäväksi kuitenkin jää miten hyvin toteutuneet ratkaisut tyydyttävät eri osapuolia, sillä toimijoita on lukuisia ja tavoitteiden kirjo laaja (Valkonen 2001). Saamelaisen poliittinen elin Saamelaiskäräjät, osa poromiehistä sekä luontoaktivisteista näkevät valtion metsätalouden edelleen uhkana poronhoidolle ja saamelaiskulttuurille (Liimatainen ym. 2001).

Uuteen aikaan asettautuminen ja keskustelu oikeasta tavasta käyttää luontoa jatkuu Ylä-Lapissa.

HUOMAUTUKSET JA SUULLISET TIEDONANNOT:

- 1 Kyseessä on Mikko Jokisen väitöskirjatutkimus 'Lapin luonnonkäytön kulttuuriset tekijät', joka on osa Suomen Akatemian luonnon monimuotoisuuden tutkimusohjelmaa Fibre. Tutkimusaineiston muodostaa kilpikirjoitusten lisäksi henkilökohtaiset haastattelut ja postikysely.
- 2 Hienosäätöä kuitenkin on: Metsähallituksen virkamiehet tulkitsevat jokamiehenoikeuden Ylä-Lapissa laajemmaksi perustaen ratkaisunsa maan tapaan – veneensäilytys ja tulistelu valtionmailla käy päinsä ilman erillislupaa toisin kuin etelässä (Sandström ym. 2000).
- 3 Tällaisia menetelmiä ovat esimerkiksi laskennalliset toimenpiteet, joita voidaan soveltaa systemaattisesti kerättyihin aineistoihin. Kognitiivisessa antropologiassa on sovellettu esimerkiksi triadi-menetelmää, lajittelua ja lausekehikoita aineiston keruussa. Näillä menetelmillä voidaan mitata eri käsitteiden ja olioiden, kuten vaikkapa luonnonkäyttötapojen, yhteensopivuutta ja samankaltaisuutta. (Bernard 1995, Kamppinen 1995, D'Andrade 1995.)
- 4 Diskurssi (engl. discourse) tarkoittaa paitsi puhetta, myös tapaa ajatella ja esittää informaatiota. Diskurssi tulee ideatasolla lähelle kulttuurisen mallin käsitettä, joskin käsittelee tiedon prosessointia suppeammin. Diskurssianalyysi on postmodernismin myötä tullut suosituksi mm. sosiologiassa (D'Andrade 1995)
- 5 Suullinen tiedonanto. Lars Nils Labba, poromies. Enontekiö Jiehkäš-tunturi 13.7.2000.
- 6 Suullinen tiedonanto. Esko Sirjola, opettaja. Ivalo 24.11.1999.
- 7 Muuttuvat laulut (R. Lehtinen & T. Valkama). Esittäjä Georg Ots.

Kirjallisuus ja lähteet

- Aikio, S. 2000. *Jälkisanat*. Julkaisussa: Pennanen, J. ja Näkkäläjärvi, K. (toim.) *Siidastallan – siidoista kyliin. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen*. Pohjoinen. Oulu. s. 260-264.
- Alasuutari, P. 1994. *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino. Tampere. 281 s.
- Bernard, H.R. 1995. *Research Methods in Anthropology – qualitative and quantitative approaches*. Altamira Press. Thousand Oaks. 585 s.
- D'Andrade, R. 1995. *The Development of Cognitive Anthropology*. Cambridge University Press. Cambridge. 272 s.
- Haaparanta, L. & Niiniluoto, I. 1990. *Johdatus tieteelliseen ajatteluun*. Helsingin yliopisto. Helsinki. 102 s.
- Hallikainen, V. 1998. *The Finnish Wilderness Experience*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 711. Helsinki. 288 s.

- Johnson, M. 1987. *The Body in the Mind – the Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago University of Chicago Press. Chicago. 233 s.
- Jokinen, M. 1999. *Saamelaiset ja muuttuvat metsäkäsitykset*. Julkaisussa: Kangas, J., Lepistö, J., Tasanen, T. & Heino, E. (toim.). Kristinusko ja metsät. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 744: 53-61.
- 2001a. *Luontomatkailu Tunturi-Lapissa – näkökulmia tutkimustarpeisiin*. Julkaisussa: Järviluoma, J. & Saarinen, J. (toim.). Luonnon matkailu- ja virkistyskäyttö tutkimuskohteena. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 796. S. 137-151.
- 2001b. *Ihmiset haasteena metsätaloudelle ja tutkimukselle – ylälappilaisten luonnonkäytön motiiveja*. Julkaisussa: Varmola, M. & Tapaninen, S. (toim.) *Onko Lapin metsissä kaikki kunnossa?* Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 820. Helsinki.
- Kamppinen, M. et alii. 1994. *Kaaos & Kosmos. Kognitiivisen kulttuurintutkimuksen perusteet*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Turku. 194 s.
- Kamppinen, M. 1995. *Kaaos & Kosmos. Osa 2: Kognitiivisen kulttuurintutkimuksen metodiikka ja metodologia*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Turku. 128 s.
- Kempainen, J. & Nieminen, M. 2001. *Poronhoito Suomen saamelaisalueella*. Poromies 1/2001: 22-28.
- Knuutila, S. 1994. *Tyhmän kansan teoria – näkökulmia menneestä tulevaan*. Helsinki. 202 s.
- Koskela, H. 1997. *Urbaani territoriaalisuus ja katutilan semiotiikka – graffitit, valvontakamerat ja katuprostituutio tilan merkitsijöinä*. Alue ja ympäristö 26:2. S. 3-17.
- Kortelainen, Y. 1995. *Entistä Enontekiötä*. Porvoo. 357 s.
- Lakoff, G. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things – What Categories Reveal about the Mind*. Chicago University of Chicago Press. Chicago and London. 614 s.
- Lehtola, V-P. 1997. *Rajamaan identiteetti – lappilaisuuden rakentuminen 1920- ja 1930-luvun kirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 301 s.
- Lehtola, J. 2000. *Lailasta Lailaan – tarinoita elokuvien sitkeistä lappalaisista*. Kustannus-Puntsi. Inari. 308 s.
- Liimatainen, M., Harkki, S. & Ikonen, M. 2001. *Anything goes? – Report on PEFC Certified Finnish Forestry*. Edita. Helsinki. 40 s.

- Luomanen, J. & Räsänen, P. 1999. *Tietokoneavusteinen laadullinen analyysi ja QSR Nvivo –ohjelmisto*. Sosiologian tutkimuksia A23, Turun yliopisto. Turku. 179 s.
- Massa, I. 1994. *Pohjoinen luonnonvalloitus – suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa*. Gaudeamus. Helsinki. 297 s.
- Miles, M.B. & Huberman, M.A. 1994. *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*. Beverly Hills Sage. Thousand Oaks. 338 s.
- Nickul, K. 1970. *Saamelaiset kansana ja kansalaisina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 324 s.
- Niemi, T. 2000. *Kaihon kotimaa – Lapin matkailun lappikuva*. Lapin yliopisto. Rovaniemi. 160 s.
- Nieminen, M. 1999. *Peurasta poroksi*. Paliskuntain yhdistys. Rovaniemi. 208 s.
- Paasi, A. 1996. *Alueellinen identiteetti ja alueellinen liikkuvuus – suomalaisten syntymäpaikat ja nykyiset asuinalueet*. Terra 108 (4): 210–223.
- Saarinen, J. 1997. *Tourist Destinations and the Production of Touristic Space: Lapland as an Ethnic Landscape*. Nordia Geographical Publications 26(1): 38–45.
- 1999. *Saariselän matkailu: historiaa ja nykysuuntia*. Nordia Tiedonantoja 1999 (4): 73–87.
- 2001. *The Transformation of a Tourist Destination – Theory and Case Studies on the Protection of Local Geographies in Tourism in Finnish Lapland*. Nordia Geographical Publications 30(1). 105 s.
- Salmi, V. 1946. *Vaeltajan tarinoita*. Otava. Helsinki. 219 s.
- Sandström, O., Vaara, I., Heikkuri, P., Jokinen, M., Kokkonen, T., Liimatainen, J., Loikkanen, T., Mela, M., Osmonen, O., Salmi, J., Seppänen, M., Siekkinen, A., Sihvo, J., Tolonen, J., Tuohisaari, O., Tynys, T., Vaara, M. & Veijola, P. 2000. *Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma*. Metsähallitus. Vantaa. 247 s.
- Saksa, T., Jokinen, M. & Korhonen, J. 1999. *Miksi metsänuudistamistoimet poikkeavat suunnitelmasta – haastattelututkimus Pohjois-Savossa*. *Metsätieteen aikakauskirja* (2) 99: 215–226.
- Sarmela, M. 1994. *Suomen perinneatlas 2 – kansankulttuurin kartasto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 259 s.
- Schank, R. C. & Abelson, R. P. 1977. *Scripts, Plans, Goals and Understanding – an Inquiry into Human Knowledge Structures*. Hillsdale. Erlbaum. 248 p.

- Shore, B. 1996. *Culture in Mind – Cognition, Culture, and the Problem of Meaning*. Oxford University Press. New York. 428 s.
- Strauss, C. & Quinn, N. 1997. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*. Cambridge University Press. Cambridge. 323 s.
- Siikala, A-L. 1992. *Suomalainen samanismi – mielikuvien historiaa*. Helsinki. 359 s.
- Suopajärvi, Leena. 1999. Lappi etelän peilissä. Julkaisussa: Tuominen, M., Tuulentie, S., Lehtola, V-P, ja Autti, M.: *Tunturista tupaan*. Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit – osa 2. Kustannus-Puntsi. Jyväskylä. s. 15–22.
- Tani, S. 1996. *Aistit, muistot ja media – näkökulmia henkilökohtaisiin ja kollektiivisiin mielenmaisemiin*. Terra 108 (2): 103-111.
- Tuominen, M., Tuulentie, S., Lehtola, V-P, & Autti, M. 1999. *Outamaalta tunturiin ja tunturista tupaan. Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit – osat 1 ja 2*. Kustannus-Puntsi. Jyväskylä. 181+189 s.
- Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma 2000*. Esittelymoniste. Metsähallitus 1999. 6 s.
- Valkonen, J. 2001. *Lapin luonnon reservit vai reservaatit? Lapin sodanjälkeisen ajan ympäristökeskustelun rakentuminen*. Julkaisematon sosiologian lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatiet. tiedekunta. 116 s.
- Weller, S.C. & Romney, A.K. 1988. *Systematic Data Collection*. Qualitative research methods series 10. Sage. Newbury Park. 96 s.

Osa II: Kirjoitukset

Aikuisten sarja

Erämaata etsimässä

Jarno Valkonen

Matka kotipaikastani erämaahan käy aluksi pitkin Eurooppa neloseksi ristittyä tietä. Saariselän tunturialueiden yli kohti etelää, kääntyen tielle, joka on reunustettu kultamuistoilla, metsänhakuilla, poronhoidolla ja muulla pohjoisella historialla, ja päättyy lähes tuntia myöhemmin paikkaan, jossa moottoroitu apuneuvo käy avuttomaksi. Viimeinen matkaosuus on käytävä jaloin, virallista, karttoihin ja maastoon piirrettyä polkua pitkin, lävitse vaikeakulkuisen maaston, ohitse jokiuomien, lampien, soiden, mäntymetsien, kuusimetsien ja tunturiylänköjen. Pysyvästä asutuksesta ei erotu merkkiäkään lukuun ottamatta joitakin kullankaivajien kojuja ja poromiesten asentopaikkoja. Olen matkalla erämaahan.

Matka Ivalosta Hammastunturin erämaahan synnyttää merkillisen tunteen siitä, kuinka vaikeaa on mennä erämaahan. Tunnin ajomatkan ja kahden, kolmen tunnin kävelymatkan jälkeen olen päässyt vasta Kultalaan, viimeiseen viralliseen asento- paikkaan, valtion vanhaan erämaakonttoriin. Erämaa on alkanut jossain tuolla välillä, itseltäni huomaamatta. Omista kartoistani eroa ei erämaahan ja ei-erämaahan löydy, retkeilykartoista kylläkin, mutta tietoisuus tämän alueen erilaisuudesta suhteessa muihin on olemassa. Ja juuri se – tietoisuus – on johdatellut minuakin lähtemään erämaahan, etsimään erämaista kokemusta, jotain viattomampaa, kesyttämätöntä, koskemattonta, alkuperäistä ja puhdasta. Kenties todellisempaakin?

Matkatessani erämaahan on syksy. Tunturit ovat ruskanjälkeisessä, harmaassa, surumielisessä asussaan. Omassa ajassani on vuotuisen metsästyskauden aika. Virallisen pyynnin on saanut aloittaa jo aiemmin, mutta oma aikani ei silloin vielä ollut alkanut. Nyt kuitenkin on aikaa metsästä, joksi kulkemistani metsissä kutsun. Syy metsissä liikkumiseenkin on oltava, vastaus kyselijöille. Minulla se on metsästys. Vaikka kyllä metsästys kiehtoo, en sitä kiellä, en kuitenkaan pidä sitä pääsyynä täällä olooni, tekosyy- nä kylläkin.

Pyyntirekvisiitta repussa ja koira kaverinani kuljen yhä syvemmälle erämaahan, kohti paikkaa, jonka olen ajatellut hyväksi asentopaikaksi. Matka sinne sujuukin yllätyksettä ja jo ennen iltaa olen saanut laavupaikan asuttavaan kuntoon. Paikka on

kahden puron risteyksessä tuuheiden kuusien ja mäntykankaan välisellä alueella, ikään kuin välimaassa. Entuudestaan tiesin paikan miellyttäväksi ja puurikkaaksi, joka onkin tärkeää ajatellen koleita myöhäissyysöitä ja laavulla nukkumisen autuutta. Miellyttäväksi paikan tekee myös se, että aamusella voi hyvin nähdä ja kuulla metsokukkojen patsastelevan läheisillä kumpareilla. Maalle erämaista leimaa antavan linnun näkeminen on ollut nykyvuosina yhä harvinaisempaa. Täällä se saattaisi olla mahdollista. Olenhan melkein keskellä erämaata.

Itanuotiolla lumoudun erämaan tunnelmaan – niin ainakin ajattelen. Ympärilläni ei kuulu mitään sivistyksen ääniä. On vain luonto, koiran raskas, levollinen hengitys, nuotiotulen äänet ja minä – minä ja minun mielikuvani tästä paikasta. Kuinka paljon ne ovat minua johdattaneet ja kuinka paljon joudun sulkemaan ulos, että mielikuvani erämaasta olisi täydellinen, sitä en pysty täysin ymmärtämään, vaikka tiedänkin näin käyneen. Erämaa ei lähesty minua, ellen minä anna sille sitä mahdollisuutta, mahdollisuutta olla erämaa. Erämaa ei voi olla erämaa, jos sitä rupeaa liikaa ajattelemaan. Rajallinen paikkahan tämä on. Yksi mahdollinen paikka tässä maailmassa. Miksi juuri tämä olisi erämaa?

Nuorempana kuljin isäni kanssa muita maita. Isäni minut luonnon pariin opasti. Hän otti minut jo pienenä mukaan reissuilleen ja näytti paikat missä hän on ikänsä kulkenut. Hän tarinoillaan opasti minut kiinni maahan, antoi paikoille mielen, joka edelleenkin johdattaa minua, kun kuljen lapsuuteni maisemissa.

Hänen kanssaan lähivesiä verkotimme ja talvisin juomustimme. Syksyisin marjastus- ja metsästystouhut täyttivät päiväni. Ja jo kouluaikoina pidin itse riekonansoja lähikoivikoissa ja lähipurjoista pyytelin harjukset. Isäni jälkiä seurailin.

Mutta isäni kairat alkoivat kuitenkin täytyä kulkijoista ja metsänraiskiot valtasiivat yhä suuremmin alueita. Vesistä hupenivat kalat, metsistä linnut ja autiotuvista kaikki mahdollinen irtaimisto. Jäljelle jäi vain muistot, isäni tarinat siitä, kuinka ennen on ollut.

Silloin aloin katsella muita kotiseutuni maita. Olisiko vielä jossakin tarinoiden maat? Löytyisikö vielä jostakin mahdollisuus kokea sellaisia kokemuksia kuin isäni on kokenut? Löytäisinkö suuret erämaat? Katseeni kääntyi kohti Kessä, UKK-puistoa, Lemmenjokea, Hammastunturia ja muita viimeisiä, virallisia eräkaita. Sieltäkö löytäisin etsimäni?

Olen ollut täällä nyt yhden yön. On aamu ja aamukahvin aika. Tulomatkan rasiutukset tuntuvat jäsenissä ja koirakin näyttää väsyneeltä. Erämaisat linnut eivät esiintyneet minulle muuta kuin unessa, mutta jostakin vain tiedän niiden olevan läsnä. Ajattelen tekeväni pienen lenkin lähivaarassa, josko metson sieltä tavoittaisin, tai korpiriekin ainakin. Mukava sitä olisi iltanuotiolla paistella – olisin kuin kunnan erämies, sellainen mitä eräkirjojen sivuilla esiintyy.

Mietin, kuinka paljon tämänkin alueen henkeä ohjaa esiymmärrys, kulttuurinen tietoisuus. Kuinka paljon kulkijoita suuntaa tänne pelkästään siksi, että tietävät tämän olevan erämaa. Kuinka paljon merkitseekään tämän alueen kultahistorian tuntemus ja muut tähän alueeseen liittyvät tarinat, jotta tänne ylipäätänsä ihminen tulee. Sitä ei kai voi väheksyä, eikä ehkä liioitellakaan.

On liki mahdotonta tulla tänne tai ylimalkaan minnekään kuljettamatta repussaan mukanaan kulttuuristen merkitysten verkkoa, joka ennalta ohjaa sitä, mitä näkee ja kokee. Jo pelkästään tieto siitä, että tämä alue on erämaa, on merkityksellinen. Jokaista meitä ohjaa mielikuva erämaasta, eikä pelkästään mielikuva, vaan myös se kuva, jota viralliset erämaamääritelmät pitävät yllä.

Tämäkin, Hammastunturin erämaa, on muodostunut kuuluisan 1980-luvun jälki-puolen ympäristökamppailun tuloksena. Silloin luotiin pohjoiseen erämaita, maita jotka ennen olivat vain metsiä, järviä, jokia, soita ja tuntureita. Nyt ne ovat erämaata, tietöntä taipaletta, jossa luonto esiintyy alkuperäisimmillään – mitä sillä sitten tarkoitetaan.

Ollakseen erämaa, on paikan täytettävä kriteerit, joita erämaalle on asetettu. Paikka missä nyt olen täyttää reilusti erämaan määritelmät: lähimmälle tielle on matkaa yli 15 kilometriä ja lähin pysyvä asutuskin on saman matkan päässä. Ollakseen erämaa, on alueen erottauduttava ja oltava jollakin perustavalla tavalla erilainen kuin muut sen läheisyydessä olevat alueet, eli jonkin vastakohta. Eihän mitään voida pitää jollakin tapaa erilaisena kuin vastakohtaisuuden kautta. Erämaakin erottautuu toiseksi siksi, että se on alue, jonka olemassaoloa selitetään jollakin toisella alueella. Erämaa ei esimerkiksi ole viljelty tai asuttu, vaan se on asumaton ja viljelemätön. Mutta onko tämä kuitenkaan kaikki?

Kuinka mukavaa olisikin todeta, että olen löytänyt erämaan, erämaan jota ei ollut olemassa ennen kun minä sen löysin. Olisin silloin kuin A. E. Järvinen, joka samoilla reissuillaan kartoitti alueita hakkuita silmälläpitäen ja silti nautti erämaiden löytämisestä. Ja hänen kirjojensa pohjalta useimmat nykyajan järviset suuntaavat kohti pohjoisia kolkkia, josko sieltä löytyisi sama henki, minkä A. E. Järvinenkin löysi. Samoilla mielikuville me Järvisen kanssa edelleenkin erämaita katselemme ja etsimme – mutta löydämmekö? Samalla lailla me Järvisen kanssa astumme ”yli viimeisten kanerva- ja jäkälälaikkujen”. Ja samalla lailla meidän taaksemme jää ”suuri maa, kuiva ja autio”, jonka ”edessä on nyt korpea ja rämettä, vihreyttä”. Näinhän itsekin erämaahan tulon kuvasin. Se on astumista rajan yli, rajan joka erottaa kulttuurin leimaaman ja valtaaman maailman ja lähes koskemattoman erämaan. Viimeisten kanerva- ja jäkälälaikkujen yliastuminen merkitsee astumista luonnon pariin, pakopaikkaan kulttuurilta. Vasta erämaassa voimme päästä pois kulttuurin saastuttamasta maailmasta – tai näinhän me ainakin ajattelemme.

Ehkä ajatus Hammastunturista inhimillisen toiminnan tavoittamattomissa olevana, kulttuurin toisena on, vahvin sinne mukaan ottamistani ennakkomerkityksistä. Mutta tämäkin luontevalta tuntuva ajatus kohtaa paikan päällä ongelmia.

Istun korkean vaaran rinteellä. Olen ristinyt vaaran Kolmiomaaksi. Kartalla sille ei ole nimeä. Mutta minulle se on Kolmiomaa, onhan se kolmion muotoinen ja siksi muista vaaroista poikkeava. Koira kuljeskelee jossain alempana minulle näkymättömiä jälkiä haistellen. En ole kohdannut metsoja, en korpiriekkoja. Koirasta en tiedä. Ei se ainakaan minulle ole viitsinyt niistä kertoa. Hiljaista täällä on ollut. Syysaurinko loistaa omaa koleaa valoaan ja kuukin on taivaalla. On hyvin syysmäistä. Talvi enteilee tuloaan.

Katselen kartasta paikkoja ja niiden nimiä. Heikolla saamenkielen taidollani pystyn päättämään osan saamenkielisistä paikannimistä. Niiden pohjalta voin päätellä enemmän paikkojen luonteista kuin suomenkielisten nimien. Saamenkieliset nimet eivät ole samalla lailla nimiä kuin suomalaiset vastineet. Ne ovat enemmän. Ne ovat paikkojen kuvauksia, eivät vain nimiä. Ne kertovat tämän alueen historiaa, täällä kulkeneiden tarinaa. Jokainen vaara, mäennyppylä, järvi tai muu ovat saaneet nimensä sen mukaan millaista siellä on tai millainen se on.

Mietin onko sanottava lähteneeni Pahaojalta vai Pahalta Ojalta. Onhan oja nimensä mukaisesti paha. Lähdenkö siis paikasta nimeltä Pahaoja vai paikasta, joka on paha oja?

Paikkojen saamenkielisten nimien korvaaminen suomalaisilla vastikkeilla on vienyt paikoilta niiden historiallisuuden. Ne eivät sisällä paikan historiaa, tämän alueen käyttöhistoriaa. Niistä on tullut ajattomia kuin kartalla, jossa paikat ovat vain siististi kuvailtu tiettyjen kriteerien perusteella. Ei kartalla kulje alueen historia mukana, ehkä kartoituksen historia, joskus joku.

Mutta erämaahan viemämme ennakkokuvitelmat nojautuvat historiaan, mutta nojautuvatko ne alueen omaan historiaan vai omaan käsitykseen alueen historiasta. Historia ei aina ole sama kuin menneisyys. Ei tämänkään alueen historia ole kaikille sama. Se voi olla toisille menneisyyden läheisyyttä, toisille sen kieltämistä. Historia voidaan valikoida oman menneisyyden pohjalta, toisten menneisyys sivuttamalla. Jo pelkästään karttaa katsomalla voimme nähdä kenen historiaa tämän alueen halutaan kantavan, ja kenen historia sivuutetaan.

Yksi erämaahan liittyvä määre on luonnon alkuperäisyys, sen 'lähes-koskemattomuus'. Tällä tarkoitetaan sitä, että luonto on jotakin sellaista, mihin ei ihmiskäsi ole koskenut. Jotta tämä alue olisi erämaa, sen olisi siis oltava lähes-koskemattomaa luontoa. Mutta miten näin voi olla, sillä onhan täälläkin alueella historiansa. Onhan tätäkin aluetta ihmiset kautta aikain kuluttaneet erilaisin tavoin. Tästähän on osoituksena paikkojen ni-

meäminen niiden luonteen mukaisesti. lukuisat autiotuvat ja muut kulkemisen ja olemisen merkit. Ja onhan täällä poroja, joiden korvissa kulkee elinkeinon merkit. Mitä ne meille tästä alueesta kertovat? Millaista historiaa ne meille puhuvat?

Tämän alueen historia on siis puhdistettava elämisen merkeistä, jotta luonnon lähes-koskemattomuus säilyisi. Kysymys on siis ajan ristiriitaisuudesta. Jotta voisimme puhua erämaasta on meidän suljettava erämaaksi kutsumamme alueen oma historia ja tuotava sinne meidän oma historiamme, oma aikakäsityksemme. Tältäkin alueelta on haluttu purkaa pois autiotupia, riisua tuota historiallista metsien käyttäjien suojaverkkoa, jotta alue säilyttäisi uuden ajan mukaisen koskemattomuuden. Samalla lailla tämän alueen käyttöä on pyritty rajoittamaan erilaisilla laeilla ja asetuksilla, on kavennettu paikallisten oikeuksia, jotta alue säilyisi sellaisena kuin sen halutaan olevan – erämaisena. Näin tämän alueen aitous määritellään alueen ulkoa käsin ikään kuin sellaista aitoutta voitaisiin olettaa olevan mitä täältä ei nyt jo löydy. Aitous on ajan tietynlaista kieltämistä, ihmisen ajan ulottamista luontoon, mutta ei keiden tahansa ihmisten ajan, vaan niiden ihmisten ajan, joiden kulttuurin kautta aikaa katsotaan. Ei tämänkään alueen aika ole tämän alueen asukkaiden aika, vaan se on muualta katsottua aikaa – muiden aikaa.

Lähden kävelemään kohti leiriäni. Ajattelen kiertää ensin viereisen vaaran ja vasta sitten suunnistaa leirille. Harmittelen, kun en ottanut kahvivehkeitä mukaani. Olisi ollut niin mukavaa keittää pikkukahvit ja hieman istahtaa, mutta nyt siihen ei ole mahdollisuutta.

Vihellän koiralle, että se huomaa tulla mukaani. Koira juoksee minua kohti. Sen silmissä loistaa ilo. Onhan tämä toista kuin olla kotona ja narunpäässä. Täällä koirakin saa olla koira, vaikka joidenkin mielestä irtonaiset koirat ovat haitaksi jopa metsässä. Minua sellaiset puheet ovat aina hieman kummeksuttaneet. En ole koskaan voinut ymmärtää sitä, miksi silloin kun puhutaan luonnosta puhutaan useimmiten siitä, miten ja kuka saa mitään ja milloinkin luonnossa tehdä ja mitä ei. Useasti puhutaan vain yhdestä oikeasta tavasta käyttää luontoa ikään kuin luonto ja luonnonkäyttö olisivat vaihtoehtottomia.

Miksi luonnonkäyttö halutaan aina esittää totalisoidusti – ja tämä on pysyvä vakio – ja ainut mikä vaihtelee on puhujan intressit. Luonnonkäyttöä on aina kuvattu totaalisenä, ja samalla lailla kuin erämaakuvaukset, se on ehdotonta.

Meillä, paikallisesti, luonnon käytöstä puhuttaessa tulee useimmiten esille vastakohtaisuus ymmärtämättömistä muista, ulkopuolisista ja meistä, paikallisista. Meillä vaikuttaisi olevan suuri tarve löytää lähinnä menneisyydestä pitkäkestoisia perusteita, jotka mahdollistaisivat rajanvedon oikean ja väärän, hyvän ja huonon luonnon käytön välille. Menneisyys kertoo meille historiaa hyvästä ja oikeasta luontosuhteesta, ajasta jolloin me ja maailma olimme yhtä.

Kun puhumme nykyisyydestä, me mielellämme kerromme miltei käsin kosketeltavista asioista, kuten eräkulttuurista, metsästä, luonnosta, poronhoidosta ja kestävästä elämänsenteestämme. Niiden juuret ovat meillä ja meidän puheissamme lähi-menneydessä ja siksi vieläkin pidämme niitä niin todellisina. Kuinka helposti suostamme pääseekään toteamus: "Aina me olemme osanneet käyttää luontoa oikein". Kuinka helppoa meille tämän sanominen onkaan, ja kuitenkin samaan aikaan me hämmästelemme vesien tyhjentymisestä kaloista, metsien linnuista ja tunturien jäkälistä. Meistä näiden syyt eivät ole meissä.

Kun puhutaan luonnosta ja luonnon käytöstä me samalla usinamme ja tuotamme asetelmaa, jossa tarkastellaan paikallista kulttuuria ja ulkopuolista muutosta jyrkkänä kahtiajakona: aivan kuin kulttuuri olisi pysyvä vakio ja muutos olisi jotakin joka tulee vieraisille kulttuurin sisään. Meille voi olla mielekästä kertoa, että syyt luonnon ja luonnonvarojen hupenemiseen johtuvat muista syistä kuin meistä itsestämme. Samoin meille voi olla mielekästä puhua kulttuuristamme kuin uskoisimme, että edes tämä jokin on säilynyt jollakin tavalla samana olosuhteiden vaihtumisesta huolimatta.

Olisiko tämä syy siihen, että voimme kokea olevamme ulkopuolisten voimien uhreja? Olisiko sittenkin niin, että olemme itse olennainen toimija ja alueen luonnon käytön historia on ollut jatkuvaa ympäristön ja sosiaalisen maailman muutosta, johon on osallistunut lukuisia erilaisia toimijoita, paikallisista kansainvälisiin.

Olisiko sittenkin mielekkäämpää todeta, että niin maailma kuin mekin olemme muuttuneet. Kuinka paljon hedelmällisempää olisikaan pysähtyä miettimään ja toteamaan, että kulttuurimme ei enää olekaan sama, eikä ympäristömmekään, ja hyväksyä se. Sitten voisimme arvioida tilannetta uudelleen, olemmeko me sittenkään toimissamme niin luonnonmukaisia, voisiko olla niin, että kalojen, lintujen ja jäkälien hupenemiseen on syynä myös me ja meidän toimemme.

On jälleen uusi päivä. On päivä, jolloin retkeni erämaahan on määrä päättyä. Työni vuoksi minulle on mahdollista viipyä tässä erämaassa vain muutama päivä. Olen ajatellut käydä vielä muuallakin.

Istuskelen leirissäni ja pakkailen vähiä tavaroitani reppuun. Laavu on jo purettu ja nuotiossa hiillos on jo hiipumassa. Koirakin aistii lähtemisen tunnelman ja hyppii ja haukkuu kuin hoputtaakseen minua lähtemään. Katselen karttaa ja mietin mitä reittiä pitkin lähtöni ja paluuni tapahtuisi. Mahdollisuuksia on tietenkin monia, mutta laiskuus ja matkanpituus asettavat tiettyjä reunaehtoja. Päätän kulkea samaa reittiä takaisin kuin mitä tulinkin. Kultalassa on kuitenkin käytävä, koska jokea on muutoin aika vaikea ylittää. Riippusilta vai syyskylmä uintireissu eivät ole vaihtoehtoja tähän aikaan vuodesta. On vain toinen ja minulle se on riippusilta. Uskon sen olevan koirankin toivomus.

Olen juuri ylittänyt Ivalojoen ja kiivennyt sen jyrkän rantatunturin päälle: Lihrinkallioksi sitä kartoissa kutsutaan. Tästä eteenpäin on noin 12 kilometriä reipasta kävelyä ja metsästysmaastona matka on aika turha. Pakkaan kiväärini reppuun kiinni. Näin on helpompi kulkea, lähteä erämaasta ja palata kotiin.

Entä erämaa? Kohtasinko sitä sittenkään? Saavutinko minä erämaata koskaan, vai pakeneeko se aina kuin luonto määritteli jäänsä. Vai kävikö vain niin, että etsiessäni erämaata minä tahtomattani ja tietämättäni tulin hyväksyneeksi sen erilaisuuden, luonnon kulttuurisen outouden, jonka peruuttamattomaan, keinotekoiseen eroon törmäämme jatkuvasti kun puhumme luonnosta tai sen käytöstä.

Ehkä emme voi koskaan löytääkään erämaata, vaan ainoastaan itsemme, omat kulttuuriset kuvamme ja määrittely-yrityksemme. Ehkä emme koskaan löydäkään luonnosta mitään erämaata, vaan ja ainoastaan sen, minkä olemme sinne itse etukäteen sijoittaneet. Erämaakin on 'ihmisen erämaa', kulttuurisesti määritelty, laeilla ja asetuksilla rajattu ja säädelty, erilaisin ajallisin ja historiallisin keinoin ajatuksellisesti ja käytännöllisesti rakennettu alue – yksi mahdollinen paikka. Mutta se voi olla vielä enemmänkin – mielen-tila, mielenmaisema, kotipaikka ja kotiseutu.

Kirjoittaja on Ivalosta kotoisin oleva tutkija, joka työskentelee Tampereen yliopistossa

Minun kotiseutuni

Annukka Maria Hirvasvuopio

Olen syntynyt Ivalossa kaksikymmentä vuotta sitten. Kotini, jonne perheeni muutti ollessani viisivuotias, sijaitsee Sodankylän ja Inarin kuntien rajalla, nippanappa Sodankylän puolella. Kotitaloni naapureina on kaksi muuta porotilaa, Luppo-Matin talo sekä Lomakylä Kakslauttanen, Kiilopään Retkeilykeskus, Muotkan Maja, Tievatuvan Retkeilykeskus, Rekikoirafarmi sekä kymmeniä yksityisiä lomamökkejä. Kotini ympäristössä kulkee satoja kilometrejä valaistuja latuja. Kymmenen kilometriä kotoani pohjoiseen on turistikaupunki Saariselkä, yksi Suomen suurimpia laskettelukeskuksia. Kun E4:ää ajetaan kotikulmiltani etelään noin viisitoista kilometriä, päästään Tankavaaran Kultakylään, kullankaivajien kohtaamispaikkaan. Urho Kekkosen Kansallispuistoon on kotoani matkaa noin kolmisen kilometriä.

Olen lapsuudestani saakka tottunut kotini lähistöllä liikkuviin turisteihin. Heihin ei voi olla törmäämättä jos pihasta liikkuu johonkin suuntaan ja onhan naapurin Antin-Matillakin kotimajoitusta ja Matin-Pauluksella taas käy turisteja kuulemassa joikua ja tutustumassa porotilan elämään. Luppo-Matti oli töissä Tankavaaran Opastuskeskuksessa ennen eläkkeelle jäämistään. Minun perheeni on siis ainoa, joka ei ole tekemisissä matkailun kanssa. Isäni on saamelainen poronhoitaja ja nyttemmin veljeni jatkaa hänen työtään. Äitini on opettaja, hänen työpaikkansa on Ivalon yläaste. Kuulumme – tai muut kuuluvat, minä olen 'loikannut' utsjokelaiseksi – Lapin Paliskuntaan.

Olen lapsesta saakka kulkenut matkassa erotuksissa ja vasanmerkityksissä ja kokenut ne tärkeinä ja merkityksellisinä osana elämäni. Lapsena ei mikään voinut olla parempaa kuin saada juoksennella vapaana metsässä keskiyön auringossa, käydä välillä aidassa ja paistamassa kuivaalihaa ja lähteä sitten taas leikkimään kavereitten kanssa. Tuosta viehätuksesta on osa vieläkin tallella: kesä-heinäkuussa tapahtuviin vasanmerkityksiin on lähes polttava tarve päästä yhä edelleen, niin kiinteästi ne ovat aina kuuluneet kesiini. Talvierotuksiin pääsen nykyään harvemmin. Opiskelu vaatii olemaan talvet etelässä.

Isäni on lapsuudessaan asunut monessakin paikassa, mutta vuonna 1948 rakennettiin Kutturantien varteen Tolosjoelle mökki, johon isäni perhe muutti asumaan pysyvästi. Tuo talo on edelleen pystyssä ja siellä minäkin asuin kaksi ensimmäistä elinvuottani. Sittemmin talo, sen piha ja ympäristö ovat tulleet minulle hyvin tärkeiksi, osaksi kotini lähipiiriä. Isäni isä oli poromies ja kaivoi kultaa, hän oli varsin tunnettu henkilö niin pohjoisen kuin etelänkin lapinkävijöiden keskuudessa. Törmään usein ihmisiin, jotka ovat Hirvas-Niilan tunteneet ja hänestä riittää monta värikästä tarinaa: varsin-

kin. kun uskottiin hänen omaavan noitavoimia ja osaavan kortata ihmisiä. Isäni on kertonut ukin surreen sitä, miten turismi vielä muuttaisi kotipalkisia ja oikeassa hän olikin. osasi sitten ennustaa tai ei. Lapin Paliskunnan alue Sodankylän kunnan pohjoisosassa on kokenut monia niin poronhoitoon kuin alueen väestön elämäänkin vaikuttaneita muutoksia. Vesi oli yksi näistä muutoksen aiheuttajista: Lokan tekoallasta alettiin täyttää vuonna 1967. Porttipahtaa 1970. Ne pienensivät paliskunnan pinta-alaa huomattavasti ja hajottivat porot ympäriinsä laitumien ja vehmaiden jokivarsien jäädessä veden peittoon. Paliskunnan poroluku pieneni usealla tuhannella tämän seurauksena. Korvauksia menetetyistä porokarjasta poromiehet saivat nimellisesti, summia, jotka eivät vastanneet tarkoitustaan. Lisäksi vesimassojen alle hautautui kyliä, joiden asukkaat joutuivat alueelta evakkoon.

En itse asiassa edes tiedä miksi altaat ylipäätään tehtiin, kai sillä oli/on jotain tekemistä energiantuotannon kanssa. Teiniaikoina olin varma, että juuri nuo altaat aiheuttaisivat valtaiset kasvihuoneilmiöt. Ilman sen syvällisempää tietämystä asiasta järkeilin, että koska veden uumeniin oli jäänyt kosolti puuta: kantoja, juuria, kaatuneita puita jne. Mädatessään veden alla ne höyrystyisivät suoraan ilmakehään ja edesauttaisivat tuon mystisen ja siihen aikaan paljon puhutun ilmiön syntyä. En vielä kukaan ole ottanut selvää, oliko ajatusvyyhdelläni mitään tekemistä todellisuuden kanssa. (Tuleekohan tästä biologien uusi vitsi: "Oletteko kuulleet sitä juttua siitä tytöstä, joka luuli, että..."?)

Lapin Paliskunnan alueella myös laajat metsähakkuut ovat vaikeuttaneet poronhoitoa. Isäni mukaan Urho Kekkonen Kansallispuisto on pelastanut alueen poronhoidon täysin, koska sieltä metsää ei ole voitu hakata ja näin ollen poroille on säästynyt elintilaa. Metsänistutusten yhteydessä metsiä on aurattu, seikka mistä jäkälänkasvu ei pitänyt ollenkaan, ja ojitettu, mikä taas on vaikeuttanut kulkemista. Hakkuut tuhosivat osan luppometsistä ja näin ollen alueen poroilta jäi yksi tärkeä ravinnonlisä saamatta. Kaadettujen puiden oksat jätettiin hakkuiden jälkeen sikin sokin maahan ja kesti noin kymmenen vuotta ennen kuin ne maatuivat sen verran, että porot pääsivät kaivamaan niiden alle kasvamaan jäänyttä jäkälää ja/tai heinää. Hakkuualueet ovat kaiken lisäksi luonnossa rumannäköisiä kuten laskettelurinteetkin, kuin avonaisia haavoja.

Suuria muutoksia kotiseudulleni ovat myöskin aiheuttaneet yhä kasvava turismi ja sen seurauksena rakentamisen lisääntyminen. Samalla se on vaikeuttanut poronhoitoa, porojen elintila on supistunut entisestään ja porojen kokoaminen erotuksia ja vasanmerkkauksia varten on tullut hankalammaksi. Siellä missä ennen oli metsää ko-hoaa nyt mökkejä, huviloita, saunoja, vessoja, lomaosakkeita, matkamuistomyymälöitä, kauppoja. On valaistuja ja valaisemattomia latuja, laskettelurinteitä, pururatoja, kelkkareittejä, taukotupia, jossa 'aidot saamelaiset' antavat lapinkasteita naamat noessa. Olen itsekin huomannut kotitienooni muuttuneen kovasti. Taloja ja teitä on rakennettu lisää, valaistut ladut muuttivat maisemaa paljon, ja parasta aikaa vähän matkan päästä kotini takapihalta maata möyriivät suuret kaivinkoneet tarkoituksenaan kaivertaa viemäri-

verkosto halki metsikköjen. Itse asiassa juuri minun elinaikanani Lapin maisemat ovat kokeneet paljon muutoksia ja matkailu on vallannut yhä enemmän alaa ei ainoastaan Saariselkä-Vuotso -alueella, vaan koko Pohjois-Suomessa. Matkailuyrittäjiä ilmestyy koko ajan lisää ja uusia turistinpyydystämiskeinoja keksitään kilvan. Huskykoira- ja moottorikelkkasafarit, iglukylät, erilaiset seikkailuretket jne. viehättävät turisteja eksoottisuudellaan ja eksoottisuus myy. Lomamatkoilta halutaan ja vaaditaan yhä enemmän. Pitää olla ylellisyyttä, jotta loma onnistuisi ja rentoutuminen olisi täydellistä. Siis-pä turistit varustavat lomamökkinsä kaikilla nykyajan mukavuuksilla ja asuvat Saariselän sesonkikaupungissa. Vastapainoa Lapin luonnosta meluisalle kotikaupunkielämälle? Tietysti on muitakin. Niitä, jotka nauttivat vaeltamisesta, yöpyvät erämökeissä tai teltoissa, liikkuvat luonnossa, arvostavat sen hiljaisuutta, rauhaa ja puhtautta.

Turismi tuo Lappiin rahaa, mutta myös haittoja. Suhtautuminen turisteihin ja turismiin riippuu tietysti täysin siitä onko oma toimeentulo siitä riippuvainen vai onko se lähinnä haittatekijä. Itse en turisteista kummemmin häiriinny kunhan pysyvät omista oloissaan ja minä saan olla omissani. Sotkemisesta ja metelöinnistä tulen kiukkuiseksi, kukapa ei, mutta turistit ovat tulleet jäädäkseen ja kyllähän heidän ansiostaan moni ihminen on saanut kipeästi kaivatun ja tarvitun yöpaikan omalta kotipaikkakunnaltaan. Sääli vain jos ja kun vieraiden vuoksi alueella vakituiseen asuvat menettävät oikeuksiinsa heidän vuokseen tai paikallisten elämä hankaloituu tai elinkeinon harjoittaminen vaikeutuu. Mutta näinhän ei välttämättä tarvitse käydä. Eihän?

Kullankaivu ei Lapin Paliskunnalle ole aiheuttanut suuria haittoja kuten esimerkiksi Sallivaaran palkisessa, mutta kalavesien köyhtymiseen se kyllä on vaikuttanut. Kun jokia myllätään, ne samentuvat. Ja kun muutenkin vähäkalaisiin vesiin myydään kalastuslupia kaikille niitä haluaville, paikkakuntalaiset jäävät vähemmälle kalalle. Lapsena muistan pelänneeni kovasti kullankaivajia, minusta he olivat jotain staalojen tapaisia likaisia ja haisevia otuksia. Tämän vaikutelman aiheutti se, että Kutturantien varressa näkyi usein jos jonkinlaista kultavaltausta ja –valtaajaa ja jotkut heistä eivät tainneet käydä ihan täysillä. Tapasimme käydä uimassa eräällä lammella kunnes eräs kullankaivaja valtasi sen ja aikoi imeä sen kuiviin. Hän sanoi löytäneensä sieltä timanteja ja rubiineja ja valtaustaan hän vahti pyssyn kanssa yötä päivää. En muista tarkalleen mitä hänelle sittemmin tapahtui, mutta ainakin hän katosi timanttikaivokseltaan ja jätti jälkeensä pilatun lammen ja kammottavat määrät rojua. Hän oli asunut vanhassa linja-autossa ja kun veljeni kanssa kävimme katsomassa hänen valtaustaan, löysimme alueelta kaikkea mahdollista ryönää koiranraadosta pornolehtiin ja mädänneisiin vuodevaatteisiin.

Muutenkin muistan lapsuudestani paljon sotkettuja paikkoja rikottuine pulloineen ja roskakasoineen puhumattakaan kaivetuista jokivarsista ja hylätyistä leiripaikoista. Kun Tolosjoen kämppään ja saunaan vielä toistuvasti murtauduttiin ja sieltä varastettiin muun muassa polttopuut, ei ihme, että lapsen mielessä kullankaivajista muodostui jonkinlainen

sotkuinen rosvojoukko. Tietysti ymmärrän, etteivät kaikki suinkaan olleet kuvatus kaltaisia, mutta vastustan silti ponnekkaasti koneellista kullankaivutusta (pelastakaa Miessijoki!!!) ja jotenkin lapsuuden kokemuksista on jäänyt epämääräinen tunne kullankaivajia kohtaan. Anteeksi vain kaikille kunnan ihmisille, jotka kullankaivutusta harrastavat...

Luonto on minulle kovasti tärkeä asia. Kuljen ulkosalla mielelläni yksin tai yhdessä – ja kaikkein mieluisin retkikumppanini kautta aikojen oli täysin omaa luokkaansa oleva. Maailman Paras Eläin Ávvo-koira, joka tällä hetkellä komentaa suvereenisti kaikkia muita koirien taivaassa juoksentelevia koiria. Sienestän, marjastan, kalastan, kuljeskelen, haistelen, maistelen, laulelen, joikailen. Ala-asteen pakkohiihtokilpailukammosta viimein toivuttuani olen ihastunut myös hiihtämiseen. Laskettelu jäi yläasteella, se kun alkoi mennä liikaa välineurheiluksi ja vaatteilla koreiluksi. Luonnon kanssa olen tullut sinuiksi pienestä pitäen, kasvanut 'mettän keskellä' ja oppinut arvostamaan luontoa, jonka voimien edessä ihminen on kaikesta uhoamisestaan huolimatta voimaton. Luonto opettaa nöyryyttä, sitä pitää kunnioittaa ja varjella. Metsässä ei saa mölytä suotta, jättää jälkeensä roskia tai palavaa nuotiota. Ymmärrän hyvin entsaikojen saamelaiden uskontoa, jossa tunturi tai järvi saattoi olla pyhä, sillä olen varma, että metsässä on elämää – muutakin kuin vain silmillä nähtävää. Aistittavia asioita. Sanotaanhan, että jossain paikassa voi olla 'hyvä henki', siellä on hyvä olla. Näin on myös luonnossa.

Luontoa pitää suojella, se on selvää. Kierrätyksestä on hyötyä, luonnon raiskaaminen ja myrkyttäminen, ilmansaasteet, ydinjätteet – kaikki ne löydämme edestämme vielä joskus. Pohjoisessa minua kiusaa se, että kierrättäminen on lähes mahdotonta. Tampereella opiskellessani olen tottunut kierrättämään kaiken mahdollisen jätteen ruuantähteistä vanhentuneeseen kynsilakanpoistoaineeseen. Kotona ei ole paperinkeräystä, ei lasinkeräystä, ei tölkkien ja pahvienkeräystä, ei metallinkeräystä, eikä juuri kirpputorejakaan, joihin vanhat vaatteet voisi kierrättää. Komposti meillä on, mutta talvisin se jäätyy heti ensipakkasten kiristyttyä lujemmiksi. Mielestäni olisi kaikkien etu, jos kierrätystä järjestettäisiin enkä ymmärrä miksei kukaan tunnu piittaavan asiasta laisinkaan. Etelässä kierrätykseen on kiinnitetty kovasti huomiota ja ihmiset ovat jo tottuneet erittelemään jätteensä. Miksei sama voisi toimia myös pohjoisessa?

Nyt kun pääsin epäkohtiin, en malta olla mainitsematta yhtä suurta vääryyttä nimittäin polttoaineen hinta. On se niin VÄÄRIN, että pohjoisessa, missä ilman omaa autoa ei pärjää, polttoaineen hinta on kaksinkertainen verrattuna etelään, missä taas paikallisliikenne on järjestetty joka suuntaan ja suurissa asutuskeskuksissa asuville oma auto on pikemminkin haitta kuin hyöty. Vihaksi pistää. Oikeasti. Kun sitten on vielä käytössä ammatin kannalta välttämättömät moottorikelkka ja useimmilla mönkijäkin, polttoaineeseen kuluvat rahat vievät valtaisan osan. Tehkää joku jokin kiitos!

Luontoa pitää myös suojella järkevästi ja sen omilla ehdoilla. Olen huomannut miten varsinkin kaupungeissa tietty luonnonlakien ymmärtäminen on hämärtynyt. Luonnon kiertokulkuun kuuluvat linnut, nisäkkäät ja petoeläimet, kasvit, puut, hyönteiset ja ihminen. Jos jokin ekosysteemissä mättää, jos jokin lenkki puuttuu, se vaikuttaa kaikkiin ja kaikkeen. Niinpä kaikkia otuksia tarvitaan. Pienikin mikrobi on tärkeä ja juuri sen käsittämättömän nerokkuuden millä luonnossa kaikki toimii ymmärtäminen tekee minut pieneksi, nöyräksi ja hiljaisen kunnioittavaksi pikku pölyhiukkaseksi maailmankaikkeudessa.

Kettutyöt, jotka omaa tietämättömyyttään tuhoavat 'pelastettujen' kettujensa ja minkkiensä avulla lintu- ja jyräjäkannat, ja siinä samalla tapattavat ulkomaailmassa elämään tottumattomat vapautetut eläimensä, ovat minusta aika kaukana elämän kunnioittamisesta. En minäkään pidä turkeista hienostelutarkoituksessa – turkikset eivät useinkaan ole edes tarpeellisia paitsi metsässä ja tunturissa karvalakkina – ja olen teininä vuodattanut karvaita kyyneleitä kahlittujen kettujen vuoksi. Kyseessä on kuitenkin monien ihmisten elinkeino, eivätkä he nyt herranen aika tieteen tahtoen elämäntehtävänänsä kiduta kettuja. En myöskään käsitä kuinka olemalla vegaani voisi pelastaa maailman. En kuitenkaan halua halventaa kenenkään elämänsä katsomusta tai –tapaa jos se hänestä on oikeutettu ja perusteltu. Toivoisin vain kaikkien ymmärtävän, että luonnon tasapaino on yhtä kuin luonnon paras. Näin ainakin minusta. Suosin ostoksissani suomalaisia tuotteita, ostan vain vapaan kanan munia (paitsi kotosalla, missä niitä ei ole myynnissä), en mielelläni söisi broileria, koska niiden kasvattamisesta kuuluu iljettäviä juttuja... Olen kai juuri sellainen ihminen, jota kiihkeimmät aktivistit solvaavat: MukaEkoMukaLuonnonsuojelija, mutta mielestäni olen silti suht' järjissäni ja tiedän mitä teen. Jos olis valta niin kuin on mieli poistaisin häkkikanalat, turkistarhat, suursikalat, liian kovan verotuksen, ydinvoimat, ilmansaasteet, inestien, eläinräkkäyksen, sademetsien tuhoamisen, sodat, kaiken pahan... Nyyh.

Lapin tulevaisuus? Jotta Lapissa olisi ihmisiä vielä vuosikymmenenkin kuluttua, heille pitäisi löytyä työtä. On surullista kuinka paljon lappilaisia muuttaa pois työn tai opiskelun perässä. Itse olen ajatellut valmistuttuani palata pohjoiseen. Etelän elämä on liian kiireistä ja sitä paitsi olen kyllästynyt olemaan eksoottinen. Pohjoisessa olen omillani. Työtä toivon, toivottavasti saan. Lapsia toivon, toivottavasti saan. Lapseni haluaisin kasvattaa kuten olen itse kasvanut, mettän keskellä. Poronhoidolle toivon suotuisaa tulevaisuutta. Olen ylpeä veljeni päätöksestä jatkaa isäni ammattia ja olen ylpeä isästäni, joka ammatissaan on taitava. Saamen kielelle ja kulttuurille toivon myös hyvää ja riidatonta tulevaisuutta. Kunpa se säilyisi – kunpa me säilyisimme. Kotiseutuni luontoa haluaisin varjella saasteilta ja säilyttää mahdollisimman koskemattomana, jotta he, jotka joskus minua muistelevat esiäitinään, saisivat vielä hengittää sen puhdasta ilmaa.

Kirjoittaja on Utsjoella asuva opettaja ja muusikko

Järkevään luonnonkäyttöön

Ilkka Keskitalo

Luonto on ollut minua lähellä niin kauan kuin pystyn muistamaan. Luonto on tarjonnut erilaisia mahdollisuuksia nuorelle pojalle kuluttaa aikaansa. Kalastus, metsästys sekä yleensä luonnossa liikkuminen ovat niitä oikeuksia, joihin olen saanut mahdollisuuden. Suhde luontoon on tosin muuttunut paljonkin ajan myötä, sillä aikuistuessani olen oppinut arvostamaan pohjoisen luontoa muutoinkin kuin vain sieltä "saatavien" takia. Luonnon itseisarvo on mittaamaton, eikä sitä pysty tajuamaan ennen kuin sitä jää ilman. Olen viettänyt elämässäni ajanjaksoja muuallakin kuin Lapin koskemattoman luonnon ympäröimänä ja yksi asioista, joita kaipaasin, oli juuri se vapaus ja rauha, jonka voi tuntea kotiseudun luonnossa.

Kotipaikkakuntani luonnonkäyttö on ikivanhaa perinnettä. Entisajan ihmisille ei tarvinnut erikseen selittää luonnon tärkeyttä, vaan oli itsestään selvää, että ilman vesiä ja metsiä ei ollut mitään. Luonto tarjosi kaiken sen, mitä ihmiset tarvitsivat selvitäkseen Lapin kylmistä ja pitkistä talvista. Silloin ihmisille oli elinehto, että metsästä sai ottaa sen, mitä tarvitsi, mutta tänä päivänä asiat ovat toisin. Yhä useamman elanto ei riipu luonnonantimista, vaan ne tuovat lisän jokapäiväiseen tarpeeseen, puhumattakaan sen henkisistä vaikutuksista. Joka talon pakasteesta löytyy kalaa, lihaa sekä marjoja sydäntalvella, sillä nämä luonnontuotteet on kerätty lähimetsistä ja vesistä, ja siihen heillä on täysi oikeus. Nämä oikeudet ovat kuitenkin käymässä vähiin, sillä nykyinen tapahtumien kulku saamelais-, ja muissa asioissa vääristää täysin asioiden todelliset taustat. Alueiden hallinta ja päätösvalta tulisi toimia jatkossakin paikallisten ja päättävien valtionlaitosten kesken. Minkä takia pitäisi korjata asioita, jotka eivät ole rikki.

Ihmiset Enontekiöllä tietävät, mitä on oikea ja viisas luonnonkäyttö. He ovat tienneet sen jo aikoja sitten, ennen sellaisia hienoja sanoja kuten luonnon monimuotoisuus, kestävä käyttö ja erityisen tärkeät elinympäristöt. Luonnonkäyttöä on jo sinällään rajattu Enontekiöllä siihen pisteeseen asti, että kaikki radikaalit muutokset ovat pois suljettuja. Etelän ihmiset arvostelevat meitä siitä, että he joutuvat elättämään köyhää Lappia, ja että täällä muka oltaisiin erityisen laiskoja ihmisiä. Asiat ovat kuitenkin toisin. Jos tarkastellaan työllisyysmahdollisuuksia Enontekiöllä, on lista kovin lyhyt. Erilaisten suojeleohjelmien jälkeen on kaikki kaivos- ja energiatoiminta pois laskuista. Sijaintia ja kulku-yhteyttä silmällä pitäen on teollisuus ja muut vientiyritykset myös ulkona kuviosta, joten jäljelle jäävät mahdollisuudet ovat näin ollen rajalliset.

Matkailu ja siihen kuuluva oheistoiminta on ainoa keino panostaa tulevaisuuteen. Mikäli nykyinen malli jatkuu on Enontekiön kunnan kohtalona konkurssi. Tällaista tietoa ja kokemusta luonnosta ei rahalla saa, mitä meidän kunnastamme löytyy. Nyt tarvittaisiin vain hyvä vetäjä kiskomaan mukaansa kaikki työttömät enontekiöläiset, (joita tosin riittää) ohjaamaan heitä sekä antamaan käytännön opastusta. Tulisi muistaa, että ei suojeltaisi hengiltä enää sitä vähää mikä on vielä vapaata. Viisaana luonnonkäyttönä voi pitää sitä, että luonto ja sen omat herkät systeemit tultaisiin ottamaan huomioon kaikissa sitä koskevissa päätöksissä.

Tästä mielestäni vastuu kuuluisi esim. Metsähallitukselle ja Metsäntutkimuslaitokselle. Ihmisiä tulisi myös opastaa niin vesistöjen kuin metsien hoidosta, sillä mielestäni useilla yksityisillä metsänomistajilla on täysin väärä kuva nykyajan hakkuutavoista ja tekniikoista, sekä niihin kuuluvista hoitotoimenpiteistä. Ne ajat, jolloin suuriakin metsäalueita hakattiin paljaaksi ovat ohi, mutta kaikki eivät sitä vielä tiedä. Mitä tulee luonnonkäytön oikeuksiin, tulisi ennen kaikkea huomioida paikallisen väestön tarpeet. Vasta tämän jälkeen voidaan suunnitella kestäväällä pohjalla tapahtuvaa esim. lintu tai kalakantojen verotusta myymällä lupia ulkopaikkakuntalaisille. Paikallinen väestö on ilman mitään poikkeuksia oikeutettu aina etusijalle, kun luontoa tai siihen kuuluvia asioita pohditaan. Tämä seikka ei vähennä opastuksen ja neuvonnan tarpeellisuutta, sillä se on mielestäni sitä työtä, mitä valtion järjestöjen tuleekin tehdä.

Ympäristömuutokset, joihin olen kiinnittänyt huomiota, ovat kuuluneet alueemme vesistöihin. Kalakantojen suuret muutokset ja vesien rehevöityminen ovat mielestäni vakavimmat. Ennen niin kalaisat joista ja järvistä on tullut heikkoja ja pienikokoisia saaliita antavia vesistöjä. Tähän on mielestäni syynä liian runsas jokien kalastus. Alueen kalajokiin myydään aivan liian paljon lupia ja toisaalta toisiin istutetaan liikaa ja väärää kalaa. Jokien oman kalakannan tulisi saada aikaa toipua, sillä istutettu kala ei ikinä pärjää niin hyvin kuin joen tai järven asumakala.

Toinen seikka on kalojen kääpiöityminen järvissä, joissa kalastus on kausittaista. Kalastus tapahtuu aivan liian suurisilmäisillä verkoilla istutettavien kalojen kokoon nähden. Pyydettävien kalojen ikäjakauma vääristyy ja kalakannan sisällä koko pienenee. Kalastusta tulisi harjoittaa myös pienemmällä silmävälillä, jotta saaliit koostuisivat myös pienemmistä kaloista. Tällaisiin asioihin virkamiesten tulisi puuttua, eikä syytää istutuskalaa "Euron" kuvat silmissään järviin. Luulisi, että se olisi kaikkien edun mukaista, jos järvistä saisi hyvänkokoista kalaa pikku sirkkojen sijaan.

Silmiinpistävää ovat myös vahingot, joita liian suuret poromäärät saavat aikaan tunturialueelta aivan mäntyrajalle saakka. Viimeiset vuodet on häädetty porotokkia pois pihoista, sillä ne ovat ainoat alueet, mitä on enää syömättä. Herkät ja hitaasti kasvavat jäkäläkankaat ovat enää muisto vain, sillä nyt ne on nyhdetty viimeistä palleroa myöden puhtaaksi. Tässä vaiheessa asialle tuskin enää voi mitään, mutta antaapa ajattelun aiheita, kenellä on valta tehdä mitä vain.

Eläminen Enontekiöllä ei ole helppoa, mutta se on useimmille siitä huolimatta ainoa oikea vaihtoehto. Ympäristön suojelun takia tämä vaihtoehto on kuitenkin useasti vaikeutunut, sillä erilaiset suojeluohjelmat rajoittavat elinkeinoa (paitsi poronhoitoa). Luulisi ihmisen tajuavan, ettei ole järkevää liata omaa asuinpaikkaa tai tuottaa sille tieteen tahtoen vahinkoa ilman toisten sanomista. On tietenkin selvää, että meitä on moneksi, mutta niitä järjettömiä varten meillä on jo esim. metsälaissa määritetty ne seikat, jotka ovat vahingollisia luonnolle, ja siksi rangaistavia. Olen sitä mieltä että suojeluohjelmat ja muut säädökset saavat jo Enontekiöllä riittää. Ymmärrän kuitenkin, kuinka helppoa Arkadianmäellä kansanedustajien on painaa sitä vihreää nappia, kun tulee uusia ehdotuksia suojella jotakin hyppyhäntäisten elintärkeää elinympäristöä. Täytyisi sielläkin päässä kuunnella jotakin muutakin kuin sitä vihreätukkaista kettutyttöä, jolla ei tosi asiassa ole itselläänkään hajua mistä ollaan, ja mitä ollaan suojelemassa.

Olen 24-vuotias opiskelija ja tällä hetkellä opiskelen Rovaniemen luonnonvarapilaitoksessa metsätalousinsinööriksi. Tarkemmin sanoen opiskelen luonnon monipuolista käyttöä ja hoitoa. Tähän kuuluu olennaisena osana myös luonnonsuojelu. Tämän pohjalta pystyn mielestäni sanomaan, että mikäli Ylä-Lappia vielä tulevaisuudessa suojellaan uusilla luonnonsuojeluohjelmilla, ovat ne melko varmasti perusteettomia ohjelmia ja todellisuudessa vievät vain pohjan elämiseltä ja toimeen tulemiselta ilman suurempia valtion apuja.

Itse näen ainoana paikallisia ihmisiä työllistävänä mahdollisuutena matkailualan monipuolisen kehittämisen ja sitä seuraavat välilliset työpaikat. Se kuitenkin vaatii sen, että Lapin luontoa voidaan käyttää ja näyttää - muutenkin kuin kartalta. Kaiken tämän ehtona on kuitenkin oltava järkevä ja luontoa säästävä matkailubisnes.

Kirjoittaja on 'viittä vaille valmis' metsätalousinsinööri Enontekiöltä

Entisestä nykyishen

Unto Johannes Keskitalo

On tammikuun loppupuolen aamupäivä, pakkasta vaivaset kolmekymmentäneljä astetta, ei se nyt ole mikhän kylmä. Mie muistan ko olin poikasenna, minusta se oli talvella aina pakkanen eli sitten tuisku. No on se tietenki aika kylmä nykki ko mie katton nuita pikkulintuja tuossa ulkona, on ne aika kylhmäisen näkösiä. En mie muista ennen, että olis ollu urpiaisia, punatulkkuja ja viherpeippoja lintulauvala. On se aika muuttunu, niitä mie tässä hoitelen ja lämmitän tätä kämppää. Ei tartte töihin lähteä niin ku ennen. No olihan mulla viime kesänä töitäki ja keväällä olin Mettähallituksela. Se oli mukavaa hommaa, ko sai olla tuola Käsivarren tuntuireila, ajella kelkala ja kesällä kuljeskella. Sielä met kaverin kansa huolsima niitä autiotupia.

On se tuola luonnossa soma kuljeskella, mutta eipä siellä paljon muuta. Minusta kallaa ei saa enää mishän, ei verkolla, ei onkimalla. Olen mie riekkojaki ennen jonkin verran pyytäny, mutta ei niitäkhän enää nävy mishän.

Joskus vuonna viiskymmentäseittemän, ko me olima Pöyrisjärvellä nuotan veossa, silloin se oli kallaa. Kaksi viikkoa pyysimä nuotala, met saimma nelisenkymmentä nelikkoa siikaa. Net suolathin astioihin ja jätethin sinne maakorshun oottamhan talvea, sitte net poroila nouvethin, ko tuli keli. Hilloja oli ennen, ainaki muistan, että joka kesä, nyt niitäkhän ei ruukaa olla ko harvoina kesinä.

Poronhoito ei ole enää oikeasthan mithän poronhoitoa, net hoiethan aithan eli sitte ne on ihmisten kartanoila, syövät piharuohoa. Kyllä ne on kaikki asiat muuttunhet siitä ko mieki olin poikanen. Nyt on esimerkiksi sitä rentunruusuakin joka paikassa, tunturissakin. Sitä sivistyksen kukkaa ei ennen nähnyt, joka on kaikista kurjin kasvi ja rumin mitä mie tiän.

Kyllä täältä tietenki pikkuhiljaa loppuu elämä kokonhan, töitä ei ole, kaikista pittää maksaa. Ennen sait ihmiset polttopuukkin kohtuuhinnala, nyt niistä pittää maksaa omaisuuen. Meilä oli kaatopaikka tuossa aika lähellä, se lopetethin, nyt paskat ajethan Väylän ranthan, maksu nousi nelinkertaseksi ja tuskin on parempi kaatopaikka. Kyllä se on kauhea, järvet kasuavat kiini. Tämäki kyläjärvi, jonka se minun yksi esi-isä, Rovaniemi, kuivas, siinä se teki karhunpalveluksen. Varmaan se olis komea järvi. Nyt ne on kyläläiset meinanhet ruopata ja nostaa vähän vettä, mutta ei ole yksimieliisyyttä kylässä. Jokku panevat hanthin.

En tiä vain, miten pitäis alkaa hoitamhan tuota luontoa, mutta töitä tänne tarttis nuorille. Jos täältä kaikki lähtevät etelhän, niin eihän täällä kyllä enää kukhan tuhoa sitä luontoa. Olishan meilä enontekiöläisillä työpaikka, jos laittais hissin Pyhäkerolle. Tuskin se rasittais eli rumentais niin paljon, että se haittais mithän. Nuo kelkkareitit on olhet viisas keksintö, se säästää paljon luontoa, samoin mönkiä-reitit.

Kyllä täällä ei oikeasti elinkeinola elä enää kukhan, mie ainaki uskon niin, se on sula mahottomuus. Tietenki se luonto korjaantuis, jos täältä ajettas kaikki pois, porot ja ihmiset. Antais olla sata vuotta rauhassa, saattais se vähäsen parantua. Jäkälä kasuais ja poroja hoijettais niin ku ennen, että oli talvi- ja kesälaidunmaat eikä kaivatettas kaikkia mustale mullale, mutta porojahan on liikaa, ei sille mithän voi.

Voi ko saiski elellä niin ku ennen, silloin hyvään aikhan. Keitellä pottukallaa, se se oli hyvä ruoka. Mutta eihän nyt, jos sattuu kalan saamhan, niin se sitte pilathan, ko suolathan muoviasstihan. Puuastiassa se pittää kala suolaintua. Keväälä sitte ammuthin rasvasia vesilintuja – mitä nyt, linturiepu on kesän hoitanu lapsia sulakki on vielä ko kynät. Tullee joku rosvo ja ampuu sen lapsirievut, sitä mie en oikein jaksu sulattaa.

Tuoki se oli kauheea asia, että ei saa pyytää enää kettuja myrkyillä. Ne on lissääntynhet aivan kauheasti, ei se kyllä ole kumma, jos riekot ja mettot on loppunhet ja loppuvat viimeisekki, ko niitä eurooppalaisia alkaa tosisti tänne virtaamhan. Mitäpä tuosta

Kirjoittaja on 'pätkätyöläinen' Enontekiöltä

Riekonhöyhenet

Iris Vielto

Mieleeni muistuu kuva lapsuudestani. Oli heinäkuu. Heräsin keskellä yötä isäni huokailuun. Hallaa! Se tiesi hillasadon menetystä. Ei maksettaisi hillatuloilla velkoja kauppaan. Ei ostettaisi minullekaan uusia kouluvaatteita. Oli tuskainen olo. Uni ei tullut silmään sinä yönä.

Meidän perheeseen syntyi 11 lasta. Isäni iloitsi neljästä pojasta. Saipa oman nuotta-porukan! Ison perheen ruokkiminen ja kouluttaminen oli kovaa työtä. Luonnosta oli elanto hankittava.

Kun isäni pääsi sodasta, ei ollut mahdollisuutta mennä kotiseudulle Vuontisjärveen, koska kaikki talot oli poltettu. Isäni kertomuksen mukaan ”Ruottin Kuttashen päästhin ensin asumhan. Oli vaikeuksia, ko rahhaa ei ollu ja elämhän piti kuitenkin alkaa. Niinpä met päätimä lähteä tunturhin riekonpyynthin. Sielä ko on net turvekämpät, niin on kuitenkin katto pään päällä, ettei tarte aivan olla toisten taloissa”.

Niinpä isäni lähti Aukustin kanssa riekonpyyntiin Valkamajoen latvoille. Siellä oli isäni poikasena ennen sotia oman isänsä kanssa pyytännyt riekkoja. Siellä isä oli ”niinkö kotona, oman isänsä pyytöpaikoilla”. Pyyntireissuilla oltiin useita viikkoja. Välillä käytiin riekot myymässä Kuttasessa ja ostettiin ruokaa. Sitten taas menttiin riekonkaarteille ja saatiin riekkoja. Sillä tavalla pääsi elämä alkuun sodan jälkeen ja oli rahaakin aloittaa uusi elämä vaimon ja Anna-Liisan kanssa.

Perheeseen syntyi lisää lapsia. Elanto oli hankittava monesta lähteestä, kuten nykyisinkin näillä korkeuksilla. Isäni kalanpyytöpaikoista muistuvat mieleeni Vuomajärvi, Pitkäjärvi, Pöyrisjärvi ja Tuolpajärvi. Siellä on myös vaarini pyytännyt kalaa, ja tutuiksi ovat nuo paikat tulleet minullekin. Isäni on opettanut meidät lapset rakastamaan ja kunnioittamaan luontoa. Tämän perän ihminen on luonnonsuojelija sydämel-tään. Hän haluaa elää sopusoinnussa ja tasapainossa luonnon kanssa. Luontoa ei haluta raiskata turhan päiten, mutta täällä asuvan ihmisen täytyy voida kulkea vapaasti luon-nossa ja saada kerätä ne ruoan muruset, jotka luonto voi antaa. Tämän perän ihminen ahdistuu, jos tulee liian paljon kahleita ja kieltoja.

Kovaa ja raskasta oli elämä ennen. Pakkasessa ja tuiskussa piti särvintä etsiä. Sa-moista lähteistä haetaan tänäänkin leivän jatketta. Pyydetään kalaa ja riekkoja, hoidetaan poroja, kootaan hilloja. Nykyisillä kulkuvälineillä se on toisaalta helpompaa, mutta tulee monin verroin kalliimmaksi. Riekonpyytäjän saalista verottavat tuntuvasti ’riutat’. Yli-

suureksi paisunut kettukanta, korpit ja haukat ovat tulleet ongelmaksi. Omassa perheessäni luonnosta saatavilla tuloilla on hyvin suuri merkitys. Yhtenä vuonna 1990-luvun alussa saimme mieheni kanssa hillatuloja noin 25 000 mk ja päätimme hillastusta helpottaaksemme ostaa mönkijän. Ihmiset olivat silloin hyvin masentuneita. Oli pelko, että mönkijällä ei saisi enää ollenkaan liikkua maastossa. Meillekin sanottiin, että ei kannata turhan päiten ostaa niin kallista kulkuvälinettä. Optimistisesti kuitenkin laitoimme mönkijän ja vielä on ollut lupa sillä liikkua maastossa. Se on kovasti helpottanut hillasaaliiden ja varusteiden kuljettamista. Oikea hillamies, 'saamamies', käyttää edelleenkin jalkojaan ja käsiään saaliin saamiseksi. Eivät hillat hyppää ämpäriin millään koneella. Mutta kulkemiseen ja kuljettamiseen on saatava käyttää kulkuvälinettä. Ei oikea hillamies raiskaa luontoa.

Meidänkin lapsemme on pienestä pitäen opetettu tienamaan hilloilla. Lapset ovat laittaneet omilla hillatuloillaan esimerkiksi television, radioita, cd-soittimia, teltoja, makuupusseja, rinkkoja. Lapset ovat imeneet äidinmaidossa rakkauten luontoon ja juuret ovat syvällä karussa Lapin maassa. Mutta onko minun lapsillani enää mahdollisuuksia jäädä synnyinseuduilleen ja elää täällä? Mieheni ja minä nauramme metsään lähtiessämme, että mukaan on otettava yksi repullinen lupakirjoja ja todisteita oikeudesta liikkua luonnossa. Mutta onko se vain välivaihe? Ovatko paikkakunnan ihmiset kohta samassa asemassa kuin kuka tahansa turisti? Onko niin, että tulevaisuudessa luonnossa saa liikkua vain pisteestä A pisteeseen B? Makkaraa saa paistaa pisteessä C. Tarpeensa voi toimittaa pisteessä D. Saako riekkoa ja kalaa pyytää tulevaisuudessa vain samanlaisilla luvilla kuin 'etelän herra', jolla on varaa maksaa metsästä- ja kalastuskokemuksistaan ja palata takaisin hyväpalkkaisiin hommiinsa?

Luulen, että väärät ratkaisut luonnonkäytössä ovat omiaan tyhjentämään Enontekiön. Enontekiöltä puuttuu paljon palveluja, ja elämä on ankaraa. Lapsilla ei ole samoja harrastusmahdollisuuksia kuin muualla. Mutta on luonto. Ja vielä toistaiseksi on saanut melko vapaasti liikkua luonnossa. Se on todellinen vaihtoehto. Se pitää ihmiset synnyinseuduillaan ja tuo myös uusia asukkaita.

On kuitenkin paljon pelkoja. Olen kuullut, että moottorikelkkoihin ollaan kaavailemassa samanlaisia kelkkakohtaisia käyttömaksuja kuin autoihin. Moottorikelkkailu ohjattaisiin virallisille reiteille ja reittejä pidettäisiin kunnossa moottorikelkoista kerättävillä maksuilla. Kunnostusrahat ohjattaisiin sinne, missä käyttö on suurinta. Minusta olisi kauhea vääryys, jos Enontekiön kunnan alueellakin mentäisiin tällaiseen käytäntöön. Paikkakuntalaisilla täytyy olla vapaa kelkkailuoikeus valtion mailla ilman kelkkamaksuja. Riekonpyytäjä, poromies ja puumetsässä kulki ja kulkevat omia reittejään. Eivät he tarvitse virallisia reittejä. Ei kelkkaa ole ostettu leikkikaluksi, vaan työvälineeksi, joskin sitä käytetään myös virkistykseen esimerkiksi pilkkireissuilla. Kalliiden polttoainekustannusten lisäksi kelkkamaksujen maksaminen ja kapenevat liikkumismahdollisuudet ovat minusta kauhukuva enontekiöläisille. Kittilään se käytäntö voi sopia, en tiedä.

Kittilähän kuitenkin kahmisi tulot kelkkamaksuista, koska siellä harrastuskelkkailua on enemmän ja matkailu on aivan erilaista kuin esimerkiksi Enontekiöllä. Enontekiöllä matkailua tulee kehittää eri tavalla.

Jos paikkakuntalaisten oikeuksia jatkuvasti kavennetaan ja luontoa väärällä tavalla etelästä päin suojellaan, tulee Käsivarsi autoitumaan. Uskon, että pohjoinen luonto tarvitsee paikkakunnan ihmistä samalla tavalla kuin paikkakunnan ihminen tarvitsee luontoa. Kai siinä on välillä jonkinlainen symbioosi. En usko onnistuvan sen vaihtoehdon, että tämä alue jää tyhjäksi matkailureservaatiksi, jossa portilla peritään pääsylippumaksut vierailijoilta.

Tarvitaan todellisia asujia. Ihmisiä, jotka elävät ja saavat toimeentulonsa täällä. Uskon, että perinteisistä elinkeinoista voi edelleen saada elantonsa, jos lain laatijat antavat siihen mahdollisuuden. Pienistä murusista tulee leipä koostumaan, mutta ihmisten työtä tekeviä käsiä ei saa sitoa. Ihmisiä ei saa kahlita säännöillä, joita ymmärtämättömät viisaat ja kylmäsydämiset rahanrakastajat tekevät. Lapin herkkää, luonnon lähellä elävän ihmisen sielua ei saa vangita. Lapin ihminen tietää, miten luonnossa tulee kulkea. Hän osaa suojella luontoa ja ammentaa voimaa luonnosta. Omilta juuriltaan repäistyt ja pakon edessä pois muuttaneet ihmiset tulevat onnettomiksi. He elävät kuin pakolaisina vieraalla maalla.

Toivoisin, että oman paikkakuntani lapsilla ja nuorilla olisi vielä mahdollisuus pitää yhtenä vaihtoehtona kotiseudulle jäämistä ja elämää täällä. Siihen vaikuttavat ratkaisevasti lainlaattijoiden päätökset luonnonkäytöstä ja aluepolitiikka yleensä. Halutaanko koko Suomi pitää asuttuna vai halutaanko meidän alueesta tehdä vain matkailureservaatti, saako vielä puulupia valtion maille, säilyykö vapaa kelkkailuoikeus paikkakuntalaisilla, saako kesällä kulkea maastojoneuvoilla, miten ja missä saa kalastaa, missä saa hillastaa, minne saa rakentaa, mitä kaikki maksaa...

Kuka suojelisi pientä Lapin ihmistä vääränlaiselta luonnonsuojelulta ja armottomilta markkinavoimilta, joilla ei ole kasvoja eikä sydäntä ymmärtää ja kuunnella ihmisten hätähuutoa?

He veivät elämän linnun,
He tappoivat sen.
Minulle jäi vain höyhenet.

Mutta minä teen uuden linnun,
jota kukaan ei voi tappa.
Annan sille ajatukseni ja sydämeni.
Kerran se kohoaa siivilleen ja elää...

Kirjoittaja on luokanopettaja Enontekiön Nunnasen kylästä

Laastareita haavoille

Reima Paakkanen

Käydessäni lokakuussa 1998 USA:n Kaliforniassa, eräässä osavaltion pääkaupungin liikkeessä oli suuri kyltti: "Jos haluat tuhota Amerikan, liity johonkin luonnonsuojelujärjestöön!"

Tänä päivänä lause sopii Suomeenkin ja sen sisältämä viesti on osa todellisuuttamme. Ylimoitettut suojelutoimenpiteet ja -vaatimukset ovat huonon politiikan vuoksi ja kansainvälisten sopimusten varjolla jo toistakymmentä vuotta varastaneet yksityisen suomalaisen vapaata elintilaa, valinnanvapautta ja työmahdollisuuksia. Ne ovat myöskin vieneet uskottavuutta itse asialta ja uhkaavat vakavasti Ylä-Lapin ja Enontekiön asukkaiden kannalta oikeudenmukaista ja tasapuolista luonnon käyttöä. Samalla ne uhkaavat murtaa loputkin alueen taloudellisesta, sosiaalisesta ja henkisestä kestävydestä sekä yhteistyöstä.

Käytännön tasolla uhkaa on rikastuttanut 1990-luvun murrosvaihe lamasta Euroopan Yhteisöön laajoine lainsäädännön muutoksineen. Ylirasittunut koneisto ja virkamiehistö ei ole kyennyt uusien vaatimusten edessä täysipainoiseen työhön. Ihmisten oikeusturvaa loukataan jatkuvasti muun muassa ajamalla hänet valitusmenettelyn kierteseen. Sehän antaa virkamiehelle aikaa vetää henkeä, mutta osoittaa myös hänen kyvyttömyyttään ratkaista asia muutoin kuin kielloin. Se on myös taloudellisesti kestäväntöntä. Toisaalta, sehän on ollutkin maan tapa. Tässä asiassa alankin ymmärtää niitä poliitikkoja, jotka EU:n liittymisasiassa vakuuttivat, ettei EU meillä perusasioita muuta.

Mistä ympäristön muuttuminen johtuu? Käytännön tasolla jokainen sen ymmärtää kysymättäkin: luonnon omasta kiertokulusta ajoittaisine mullistuksineen ja ihmisen tarpeista. Niinsanotulla suojelulla sinänsä ei mitään voiteta mielestäni, ellei sitten tarkoitus olekin, että annetaan kaiken maatua luonnollisella tavalla. Tämähän näyttää olevan uuden luonnonsuojelulain abstrakti tavoitteen asettelu: 'luonnon etu'.

Ympäristön muuttumista pahimmillaan – koska se on sallittua, hallitsematonta ja terveysriski – on 'ihmisen tarpeista' sekin johtuva lemmikkieläinten jatkuva lisääntyminen. Helsingin kokoisessa kaupungissa lienee noin neljä miljoonaa erikokoista siivekstä, nisäkstä, matelijaa ja kalaa häkkioloissa. Asiasta ei puhuta, ei kirjoitella, ei säädätä lakia.

Metsäystä ja kalastusta säädellään lailla! Ihmisen luonnosta vieraantumista pahimmillaan edustava lemmikkieläinrvmomaailma samastaa ahman, kotkan ja karhun

söpöiksi satuolentoiksi. Karhunkaato herättää näiden luonnosta vieraantuneiden lemmikinsuojeluvaistot. Kukaan ei huolestu kaatopaikalle kiikutetuista kultakaloista. Se yhden arvomaailman moraalista.

Myös metsästyksen yleensä on lukuisissa suojeluäänenpainoissa pyritty vaikuttamaan kielteisesti valehtelemalla, ettei Suomessa enää kukaan metsästä ruoan ja/tai rahan vuoksi. Outoa. Minä kyllä metsästä mainituista syistä. Tiedän tuhansia muitakin.

Toisaalla kalastuksen suunnalla iskevät yhteen matkailun eli virkistyskalastuksen ja ammatikseen kaloja kasvattavien ja/tai kalastavien edut ja valinnat. Metsästyks- ja kalastusoikeudet tulee paikallisella väestöllä olla edelleen myös suojelualueilla.

Minulle itselleni riista ja kala on ruokaa, selviytymismahdollisuus. Sopusointuisessa luontosuhteessa Lemmenjoen kultamaillakin asuvana olen ympäristön muuttumisen suhteen eniten huolissani siitä, että jo jonkin aikaa niin lastenkirjallisuudessa, luonto-ohjelmissa kuin kouluissakin ylikorostetusti luonnonsuojeluaatteen valaisemat kirjoittajat ja opettajat markkinoivat oppisuuntaansa. Ja sehän tapahtuu siten, että joku ihmisryhmä syyllistetään: metsästäjä on paha, kullankaivaja on paha. Sitten muutaman vuoden välein kasvatussymposiumeissa julistetaan huolestuneisuutta lasten ja nuorten lisääntyvästä väkivallasta ja suvaitsemattomuudesta.

Ympäristön kehittämiseen ja luonnon hoitoon tulisi lähteä vaikuttamaan asiallisin perustein. Käytettävä terminologia olisi selkeytettävä. Oppimateriaaleista tulisi tarpeeton tunnepitoisuus karsia – ne kuuluvat satuihin. Leirikouluja voisi lisätä. Jos politiikka on yhteisten asioiden hoitoa, pelipolitiikkaamme voisi ainakin karsia räikeän vastakkainasettelun maaseudun ja kaupunkikulttuurin välillä.

Ylä-Lapin alueelta suojelualueita tulisi purkaa ja Lemmenjoen tunnettu kulta-alue erottaa kansallispuistosta. Metsähallituksen tulisi lisätä metsurityövoimaa ja romuttaa osin 'Metsähallitus Vuonna 2000'-konekorjuuprojektinsa. Matkailijoille kansallispuistoihin tulisi ottaa käyttömaksu hlö/vrk periaatteella kuten muun muassa Kalifornian osavaltiossa USA:ssa. Valvojia tarvitaan matkailijoiden käyttämille poluille ja rikesakon määräämisoikeus muun muassa roskaamisesta. Kalastuksen suhteen tarvitaan kirjolohialtaita matkailukeskusten kupeeseen. Lisäaktiviteetteja tarjoaisivat keskusten kylkiäisinä kiipeily- ja seikkailuradat. Luontomatkailua tulisi kehittää lintubongauksesta kiertoajeluihin Ylä-Lapissa, jopa Pohjois-Kalotilla, jotta alueen luonnon monimuotoisuus ja myös maa- ja kallioperä tulisi sanojen takaa esille.

Matkailijoille tulisi kyetä jakamaan asiallista tietoa Lapin juttujen lomassa luonnostamme, elinkeinoistamme, historiastamme ja tulevaisuudensuunnitelmistamme sekä naapurialueista, kyetä oikomaan vääriä käsityksiä Ylä-Lapista. Ei riitä, että itse tunnemme luontomme ja muut mainitut asiakokonaisuudet. Tarkoitin asiallisen tiedon jakamisella myös sensuroimatonta tietoa: jo kymmenen vuoden ajan muun muassa Metsähal-

lituksen julkaisut jättävät kertomatta kullankaivusta, korukivistä, kaivostoiminnasta ja geologiasta yleensäkin. Nekin vähät maininnat mitä kullankaivuusta on ollut, ovat vähätteleviä.

On väärä käsitys, että matkailijalle riittää 'elämys'! Ei matkailijaa tule niin vähällä päästää. Asiallinen tieto auttaa matkailijaa myös ymmärtämään havaintonsa. Toinen asia on tietenkin, onko paikallisilla halua ja kykyä kehittää itseään tämän tiedon omaksumisessa ja välittämisessä. Ainakin Inarin työvoimatoimisto yhteistyössä kunnan ja paikallisten osaajien kanssa voisivat kehittää näistä aineksista työllistymiseen johtavia koulutusjaksoja.

Matkailijan opastettuun kuntakierrokseen kannattaa sisällyttää myös Inarin kunnan kaatopaikalla käynti ja selvittää jätteidenkeräysjärjestelmämme. Veikkaanpa, että ehdotukseni norjalaisten kaatopaikoillaan käyttämästä korkeasta lohiverkosta roskien leviämisen esteenä saa kannatusta. Samoin ajoittainen lintujen apuharvennus kunnan korvaamin patruunoin. Korpeista täytettynä saa markkinoilla lähes kaksi tuhatta markkaa kappale. Työtä.

Inarin kunnassa en näe luonnolle ja sen käytölle muuta uhkaa tällä hetkellä kuin matkailijoille sallitun tienvarsiöypymisen korvauksetta, ilmaisen kansallispuistojen käytön (ks.edellä), Inarijärven suojelun, maa- ja kallioperärikkauksien etsimisen ja hyödyntämisen estämishankkeet, liian suuren porokarjan, saamelaisaktivistien rasismien, EU:n ja oman 'virallisen optimismin' ja byrokratian, Inarin kunnan heikon yhteistyön naapurikuntien ja naapurivaltioiden kanssa sekä asuntojonoa ja työttömyyttä suosivan kunnallispolitiikan. Onkin täysin mahdollista, että vaikkei mikään mainituista uhkista poistuisikaan, ympäristömme muuttuu silti. Monille saattaa ollakin epämiellyttävä yllätys, että on sittenkin tehnyt yhteistyötä.

Yhteenvedona ajattelen, ettei Suomella ole mitään velvollisuutta olla 'luonnonsuojelun mallimaa'. Tällaista sinänsä inhimillistä ihannetta olen nähnyt ja kuullut esitettävän. Sellaista voi pyöritellä tietokoneohjelmilla mielin määrin, kehitellä ja kieputella. Kuka sellaista tarvitsee? Mehän elämme, meillä on elävä luonto! Elän ja annan toistenkin elää.

Kirjoittaja on vapaa toimittaja, tietokirjailija ja seikkailija Ivalossa

Luonto ja minä

Sari Keskitalo

Istuudun aamulla kahvikupposen kanssa keittiön pöydän ääreen. Katseeni siirtyy ikkunaan. Vastassa on upea talvinen lumikermalla kuorrutettu metsä. Koivut ovat paksun lumitaakan alla taipuneet, kun taas männyt kantavat ryhdikkäinä lumen painon. Tiaiset, varpuset ja punatulkut nokkivat innokkaina auringonkukansiemeniä lintulaudalla. Sininen salaperäisen näköinen metsä huokuu rauhaa. Pelkkä katseleminen rauhoittaa – vain raukeaa hiljaisuutta kaamoksen keskellä.

Asetan itselleni kysymyksen, mitä luonto minulle merkitsee. Kysymykseen on helppo vastata. Empimättä voin vastata, että luonto on osa minua, elämääni. Niitä kahta ei voi erottaa toisistaan – minuudesta.

Mieleeni muistuvat lapsuuden ajat. Oli sininen hämärä tammikuun iltapäivä. Lähdimme tätini miehen kanssa jäniksen ansoja kokemaan. Pakkasta oli parikymmentä astetta. Vaulasukset jaloissa hiihtelimme kovaa latua joen rutoa kohti, jossa ansat olivat. Ansat oli tehty messinkilangasta ja ne oli viritetty parimetrinen koivukepin päähän, vinottain jäniksen polun yli. Jäniksen jälkiä ja papanoita oli siellä täällä. Ensimmäiset ansat olivat tyhjä. Vähäinen kuura teki ansoista o:n muotoisia valkoisia renkaita, jotka jänis varmaan huomasi. Viimeisellä ansalla tärppäsi. Suuri, valkoinen jänis oli mennyt ansaan ja makasi kuolleena hangella. Se oli luonnollista, siinä ei ollut mitään ihmeteltävää.

Minulla ja veljelläni oli viisi riekonansaa samaisen joen rannalla. Kävimme kokemassa ansat hiihtäen joka päivä. Talven saalis oli kaksi riekkoa, joita sitten ylpeinä esittelimme kotona. Myimme riekot – hintaa en muista – olimme ylpeitä saavutuksestamme.

Talven edetessä, hohtavien hankien aikaan alkoi halkojen tekeminen myyntiin. Heti joulun jälkeen isä soitti Pekalta koivuluvan. Sen saatuaan isä lähti halontekoon. Isä, tunnettu halontekijä, teki pitkiä päiviä jo helmi-maaliskuussa. Toisina päivinä hän kävi riekonansoilla ja toisinaan oli taas halkometsässä. Halot ovat metrin mittaisia koivunpätkiä, joita sahataan tunturikoivupensaista. Tunturikoivu kasvaa pensasmaisesti ja monirunkoisesti.

Halkometsässä kaataja ottaa yhdestä pensaasta vain muutaman rungon ja jättää pienemmät kasvamaan uusiksi puiksi. Me lähdimme, veljeni kanssa koulun jälkeen autamaan kuorman purkamisessa. En tiedä oliko meistä vähän toisellakymmenellä olevista paljon apua, mutta menimme kuitenkin isän käskystä.

Huhti-toukokuun vaihteessa koko kylän väki odotti hankia. Päivällä aurinko sulatti lumenpinnan ja yöllä pakkaneen kovetti lumen niin kovaksi, että hangella sai kävellä, ajaa polkupyörällä tai moottorikelkalla. Silloin alkoi hankien mittainen työrupeama. Illalla kaikki lähtivät hangenpäälle. Minä, veljeni ja isä lähdimme myös. Moottorikelkassa oli kaksi tai kolme rekeä peräkkäin. Hämärässä yössä viiletimme koivumaita kohti. Joskus saattoi paistaa kuutamo hangelle, mutta toisinaan oli melko hämärää – tähtitaivas loisti kuitenkin valoaan. Kun olimme päässeet perille meitä odotti sankka koivutieva. Ensimmäiseksi riisuimme paksut päällysvaatteet, mikä tuntui kohtuuttomalta, kun kylmä kyyti oli juuri päättynyt. Siinä ei auttanut muu kuin riisua, kun isä käski.

Isä alkoi sahata koivuja ja me kannoimme niitä rekiin. Kuinka monta kertaa lensimmekään nokillemme, kun koivurisut tarttuivat nutukkaan nokkiin. Lopulta, kun kuormat olivat valmiit isä lähti viemään niitä pinolle tienvarteen, jonne oli pitkä matka. Me saimme kahvistella sen ajan asennolla. Silloin kuuntelimme kun riekot elämöivät tievojen reunoilla, toisinaan taas pöllö pelästytti siipien suhinallaan. Isä tuli myös kahville vietyään kuorman. Sen jälkeen alkoi uusi työrupeama, joka jatkui koko yön. Aamun sarastaessa oli aika lähteä kotiinpäin. Puimme yllemme kuivat päällysvaatteet, jotka olisivat kostuneet hiestä, elleimme olisi niitä riisuneet ennen työhön ryhtymistä. Aluksi tuntui siltä, että päällimmäiset vaatteet olivat liikaa, sillä työntuoksinassa kehon lämpö oli noussut melkoisesti. Sitten vain rekeen ja kelkan nokka kohti kotia. Kotona äiti oli herännyt ja laittanut syötävää. Oli mukava lähteä kouluun, kun vatsa oli täynnä. Nukuimme vasta koulupäivän jälkeen ja silloinkin siihen asti, kun tuli ilta ja hangen-aika.

Erään kerran vapun aikaan äiti ja isä eivät raaskineet herättää meitä illalla vappukokolle, kun olimme laittaneet taas nukkumaan koulupäivän jälkeen. Se tuntui katkeralta palalta. Yritimme korvata menetyksen vapunpäivänä, mutta eihän se enää tuntunut miltään.

Toisella kerralla meillä oli aamulla hoppu kotiin – kakkukahveja keittämään – ennen kuin äiti herää, sillä oli äitienpäivän aamu.

Keväällä miehet lähtivät linnustamaan järven rantaan vesilintuja, niin oli tehty aina. Kuitenkin muistan, kun linnustus muuttui luvattomaksi ja linnuista enää vain puhuttiin ja muisteltiin vanhoja reissuja. Alkukesän saimme olla kesälaitumilla heinäntekoon ja hillastukseen asti. Syksyllä piti lähteä nostamaan kaatoja. Isä oli kesäkuussa käynyt kaatamassa koivuja. Syksyllä puolukka-aikaan ne karsittiin ja nostettiin läjiin, jotka haettiin kotiin, kun maa oli routaantunut. Talvella niillä sitten lämmitettiin taloa. Syksyllä riekostettiin ja talvella alkoi taas riekon- ja jäniksenpyynti ansoilla. Lapsuuden ajoilta muistan lisäksi talvisen kuutamon valaiseman koulutien, hiljaisen luonnon ja vihellystä tottelevat revontulet, jotka leimusivat raivokkaasti vihellyksen tahtiin. Oli vanha uskomus, että revontulet tottelevat vihellystä ja voivat jopa pudota maahan. Keväällä niitä sitten löytyi maasta, niin me ainakin luulimme...

Havahdun lapsuudenajatuksistani, sillä poro seisoo pihatiellä ja haistelee ilmaa. Rauhallisesti astellen se kuitenkin poistuu metsään. Jään kuitenkin miettimään nykyistä luontosuhdettani. Elämä lapsuuden ajoista ei ole kovin paljoa muuttunut. Perheemme hankki yhä osan toimeentulostamme luonnosta. Vuoden kierto on sama, kun on ollut varmaan jo satoja vuosia.

Perheenpää lähtee jo marraskuussa virittelemään ansoja riekkoille. Riekonpyyntiä jatkuu maaliskuun loppuun asti. Huhtikuussa on aika rauhoittua ja pilkkiä kevätauringon lämmössä. Luppoaikaa ei ole kuitenkaan kauaa sillä, hangen aikana kaivetaan veneet – eri jokien ja järvien rannalla olevat – lumen alta, että ne voi tervata heti kun aurinko paistaa niin voimakkaasti, että se kuivattaa tervan.

Toukokuussa miehet muuttuvat rauhattomiksi, tuijottavat taivaalle ja odottavat hanhien töräytyksiä. Nykyään ei ole enää lupa ampua keväällä lintuja, mutta vieläkin miehet pyörivät rauhattomina kädet taskuissaan kotipihoillaan. Onko se sitten sitä verenviettiä, mene ja tiedä. Kun veneet on tervattu ja kuivaneet miehet lähtevät tuntuuriin muutamaksi päiväksi kalastamaan. Tuore siika on tervetullut lisä ruokapöytään. Kesällä, ennen sääskien tuloa, on mukava retkeillä.

Juhannuksen aikaan lähdetään kaatomettään kaatamaan koivuja talven varalle. Samoihin aikoihin alkavat luonnonyrtyt olla keräilykunnossa. Kerään koriin niin koi-vun-, hillan-, kuin mesiangervonkin lehtiä. Talvipakkasilla on sitten mukava nauttia kuumaa yrttiteetä. Kenkäheinien teko on myös ajankohtaista.

Heti tulvien laskettua juhannuksen jälkeen pitää lähteä kokeilemaan kalaonnea virvelöimällä. Sääsket haittaavat jonkin verran, mutta niihin kyllä tottuu kesän edetessä. Hillankukkia pitää käydä myös katsomassa heti, kun jängät ovat valkoisenaan kukkia. Sitten jännätään tuleeko raesade, tuuli vai kylmä pilaamaan tulevan sadon. Heinäkuun alkupuolella täytyy taas mennä jängälle hillan suppuja tutkimaan. Onko satoa tulossa vai ei?

Heinäkuun lopulla päästään tositoimiin, hillaan! Sitä jatkuu syksystä riippuen jopa kuukauden. Hillastus on tärkeä ansionlisä paikallisille ihmisille. Kesän kallistuessa syksyksi, vesien jäädyttyä ja ensimmäisten ruskalehtien pudotessa järven pinnalle on aika lähteä kalastamaan. Syksyn saaliista osa suolataan, osa pakastetaan ja osa syödään tuoreeltaan.

Marjastusaika on parhaillaan elokuussa. Pakastimeen on saatava niin mustikat, kaarnikat kuin puolukatkin. Ensimmäiset sienet nousevat sateiden myötä. Lapset oppivat nopeasti tunnistamaan punikkitatit, haperot ja ovat avuksi sienimetsällä.

Ruskalehtien pudotessa miehet – ja naisetkin nykyään – rientävät metsästäämään kanalintuja. On mukavaa vaellella metsässä, sääskistä ei ole tietoaakaan ja ilma on raikas. Saalis ei ole pääasia, ainakaan kaikille, mutta on toki mukavaa saada lintupaistia pöytään.

Keväällä kaadetut puut nostetaan puolukoiden kypsymisen aikaan. Hirvenmetsästys alkaa myös syksyn myötä. Tällä tavalla saadaan – muuten liikkumattomat – keski-ikäiset miehet liikkumaan luonnossa. Viikosta toiseen porukka kokoontuu aamuhämärässä lähteäkseen jälleen metsään.

Syksy on jo pitkällä ja järvet saavat jääkannen päällensä. Jääverkkojen laittaminen alkaa olla ajankohtaista. Pikkuhiljaa maan saadessa lumivaipan alkaa jälleen riekonansojen laittaminen. Jääverkot otetaan pois tammikuussa, ainakin suurimmaksi osaksi. Joitakin jätetään perheen tuoreessa kalassa 'pysyttämiseksi'.

Niin on yksi vuodenvieritys taas historiaa. Se muodostaa päättymättömän syklin, jota ei voi katkaista.

Istun edelleen keittiön pöydän ääressä. Ajatukseni harhailevat tulevaisuudessa. Mikä on meidän tulevaisuutemme? Miten me elämme?

Muutoksen tuulet ovat jo pyyhkineet ylitsemme. Kaikkea mitä teemme tarkkailaan, lupia pitää olla. Meitä vahtivat muut, yhteisömmme ulkopuoliset. On toki hyvä, etteivät muualta tulevat pääse mellastamaan mielin määrin meille arvokkaille alueille. Olemme eläneet samalla tavalla, luontoa säästäen ja vain kohtuullisesti sitä verottaen, jo iät ajat. Muualta tulleet ovat raiskanneet metsämme. Nykyaikainen tehokkuus on tullut tännekin, mikä ei tiedä hyvää luonnollemme ja sen asukeille. Se on jo tarttunut meihin, tuloksellisuus on tärkeintä...

Siitä olemme kuitenkin onnellisia, että meillä on sentään vielä joitakin etuoikeuksia luonnossa kulkemisessa. Olisi todella väärin, jos meidät asetettaisiin samalle viivalle kuin muualta tulleet. Miten meidän luonnonkiertoon perustuva elämämme jatkuisikaan? Ympäristö ei ole muuttunut juuri ollenkaan menneiden vuosikymmenten aikana. Samat tutut vaarat ja tievät ovat entisen näköisiä. Vain suoniityillä olleet haasiot ja ladot ovat lahonneet, kun enää ei tehdä heinää käsipelillä. Lahoavien latojen seinät ovat täynnä tuttuja nimiä, osa jo läisytyteen siirtyneiden. Tulevat polvet eivät tiedä sellaista kulttuuria ollenkaan, sitten kun viimeiset ladot ovat lahonneet pois. Onneksi kuitenkin muutama lato entisöitynä muistuttaa menneistä ajoista.

Nykykäsityksen ympäristönsuojelua en ymmärrä. Miksi luonto jätetään tiettyyn tilaan – vain joidenkin ihasteltavaksi. Luontoa pitäisi voida käyttää kohtuullisesti hyväksi, ei muumioida. Edelliset sukupolvet ovat käyttäneet luontoa säästellen hyväksi. Kunnastamme on suojeltu suurin osa. Miten me voimme tulla toimeen täällä, kun emme saa korvausta luonnonkäytön epäamisestä. Olisi kohtuullista korvata menetyksemme.

Minkälainen tulevaisuus lapsiani odottaa – siinäpä kysymys. Poikani on innokas isänsä jälkien seuraaja. Riekonansat ovat talvella pyynnissä samoilla seuduilla kuin ovat olleet isoisän isän aikaan ja joka kerta kymmenkesäiseni innoissaan lähtee isänsä kanssa verkkoja kokemaan vanhoille apajapaikoille. Toivon, että hänen luonto-

maailmansa ei ole tulevaisuudessa vain kuvajainen, jota saa katsoa – vaan ei koskea.

Sitä luontoon kiinnikasvamista ei ymmärrä ennen kuin täältä lähtee pois. ”Osa minua on jäänyt tänne tunturien ja jänkien keskelle, tänne on aina pakko palata”, sanoi siskoni, joka on muuttanut muualle, etelään. Luonto on osa minua, osa meitä kaikkia, jotka olemme asuttaneet tätä seutua jo satoja ellei tuhansia vuosia.

Havahdun ajatuksistani, kahvi on jo jäähtynyt ja linnut ovat kaikonneet lintulaudalta. Valo on voittanut hämäryyden. Se taas tietää kevään tuloa – sitä ihmeitätekevää.

Kirjoittaja on maanviljelijän vaimo Enontekiöltä

Hätähuuto ainutkertaisen luonnon puolesta!

Eeva Helama

Luulin saapuneeni luontoäidin unelmamaahan. Oli silmäkantamattomiin komeita mäntyjä, pehmeitä vaalean harmaita jäkäläkankaita, maa täynnä luonnon muokkaamia taideteoksia ja upea tunturimaisema. Ei ollut asfalttiteitä eikä katuvaloja, vain kaunis, vanha poromiesten tekemä metsätie kiemurteli paikalle, jonka saimme ostaa ja jonne rakentaisimme pienen lomanviettopaikkamme.

Suunnittelimme, että rakennamme mökkimme talvisaikaan, jotta kaunis jäkälä säästyisi. Mökin värit haettiin luonnosta – tunturien sinestä ja mäntyjen rungoista. Lapsetkin oppivat ihaillemaan luonnon ihmeellisyyksiä ja halusivat kulkea aina samaa polkua, ettei harvinainen jäkäläkangas vaurioituisi, koska tiesimme, että sen uusiutuminen on hidasta.

Sitten tuli minulle puhelinsoitto kesken työpäivän. Mökkinaapuri soitti ja kysyi aiommeko laittaa sähköjä mökille. Sanoin, että olemme mieheni kanssa joskus asiasta puhuneet. Aioin, että keskustelisimme uudelleen ja asia jäi siihen. Seuraavan kerran, kun mieheni meni mökille, seisoi siellä sähköpylväs – komealla paikalla melkein mökin nurkalla. Ei oltu kysytty meiltä haluttiinko sitä ja minne sen voisi panna. Ei oltu ajateltu kaunista kangastamme, kun oli pylvästä kaivettu. Kyllä ihmetytti ja harmitti. Täytyy vain lohduttaa itseään, että onhan se siinä valmiina jos lastenlapset joskus haluavat sähköä mökkiinsä.

Sitten saimme kirjeen, jossa oli kutsu tiekokoukseen. Kiireen keskellä pakkasimme lapset ja tavarat autoon ja matkustimme kokoukseen. Turha vaiva. Tuli vain paha mieli. Kaikki oli päätetty valmiiksi: mistä tie kulkee ja miten se tehdään. Ja sehän oli meille kauhistus, mutta ei auttanut. Kauniiseen kankaaseen tehtiin koneella leveä tieura, jonka molemmin puolin kaivettiin syvät ojat, myös kuiviin hiekkapaikkoihin. Soiden kohdat olisi ymmärtänyt, mutta kun piti kankaatkin repiä. Lopputulos oli sydäntä raastava. Hävetti olla tiekunnan osakas.

Olen samaa mieltä siinä, että jokaisen pitää päästä tontillensa perille, mutta sinne voi ajaa rauhallisestikin eikä tuhatta ja sataa hiekka pöllyten. Sen jälkeen on uraa vielä levennetty. On kaivettu vesi- ja viemäriputket. Ympäristöä on kyllä yritetty maisemoida ja on istutettu heinänsiementä. Se ei kuulu siihen maisemaan ja mihin kasvaa heinä, siihen ei pääse jäkälä leviämään.

Eivätkö ihmiset todella tajua kuinka arvokkaat ja ainutkertaiset ovat nämä Enontekiön jäkäläkankaat. Mökkiasutus lisääntyy, tarvitaan uusia ja uusia teitä. Älkää hyvät Metsäntutkimuslaitoksen väki antako etelästä tulleiden mökkiläisten pilata tätä luonnon

ihmettä. Se on suojeltu poroilta, mutta ei ihmisiltä. Saariselkä on jo kaupunkimaisempi kuin monet kaupungit. Joka haluaa sellaista. Siellä on paikka valmiina, menköt sinne.

Tuntuu tosi pahalta ja ihmetyttää eikö tosiaan ole mitään valvontaa, miten luontoa täällä Lapissa voisi suojella ja hoitaa. Yrittäkää vaikuttaa siihen, että edes joku kolikka säilyisi mahdollisimman luonnonmukaisena, jota voisimme edelleenkin esitellä ihmeellisenä luonnon taideteoksena.

Luonnossa voi elää monella tavalla. Ei repien ja rikkoen vaan sopusoinnussa luontoa hellällä kädellä hoivaten ja hoitaen.

Kirjoittaja on äiti suurkaupungista

Jälkiä tunturissa

Katja Keskitalo

Muistan, kun saavuin elämäni ensimmäistä kertaa Lappiin neljä vuotta sitten. Sain kesätyöpaikan Kilpisjärveltä. En ollut koskaan käynyt Rovaniemeä pohjoisempana, vaikka asuin Taivalkoskella. Ajaessani kohti pohjoista jo Kittilän tunturit tuntuivat huimilta. Mutta ne eivät todellakaan olleet mitään siihen verrattuna, kun saavuin Kilpisjärvelle ja näin Saana-tunturin.

Oli kesäkuun puoliväli. Luonto oli kovin harmaata ja jäät olivat järvissä. Kaikesta huolimatta näin Lapin kauneuden. Tunturit, niin jylhät, mutta kauniit. Tämä avaruus kaikkialla oli jotain ennen kokemattonta havumetsien jälkeen. Ensi silmäyksellä luonto näytti koskemattomalta ja puhtaalta.

Sen vapaa-ajan mitä töistäni jäi, kuljin luonnossa. Kävin kalalla, tutkin kasvillisuutta ja lintuja ystäväni kanssa. Kaikki oli niin erilaista. Olin kuin eri maassa. Valokuvasin maisemia joka kulmasta. Halusin ikuistaa kaiken. Minulle kaikki kuvat kertoivat jotakin Lapin ainutlaatuisesta kasvistosta ja eläimistöstä. Maisemat olivat unohtumattomat. Nyt, kun itse asun täällä ja olen päässyt hieman perille paikan elinympäristöstä, suoraan sanottuna säälin Lappia. Miten pystyinkään aikaisemmin ajattelemaan, että Lappi olisi lähes koskemattonta? Tämähän on yksi vilkkaimpia turistipaikkoja, missä kansainvälisyys kukoistaa vuosi vuodelta enemmän. Kun talven kaamos väistyy, muuttuu elämä vilkkaaksi kuin suuremmissakin paikoissa. Talven yli suljettuina olevat paikat aukeavat ja pian on ihmisiä solkenaan. Niin ihmeelliseltä kuin se tuntuukin, jopa kyläkaupassa joudut tungeksimaan ihmisten keskellä ja odottamaan metrien pituisissa kassajonoissa vuoroasi.

Elämä on toisaalta rikasta. Kylähän elää enimmäkseen turismista. Paikalliset asukkaat ovat suurimmaksi osaksi muualta muuttaneita, joten luontaistalous on tuskin sanan varsinaisessa merkityksessä enää kenenkään elinkeino. Nykyään ei nähdä saamelaisia asumassa kodissa keskellä erämaata. Mutta ei pidä kuitenkaan unohtaa, ettei sekään aika niin kaukana ole. Vielä 1960-luvulla viimeisimmät saamelaiset asuivat kodissa täälläpäin. Sodan jälkeen useimmat alkoivat rakentaa uusia taloja ja etsiä työtä muualta kuin porotalouden parista. Herää kysymys miksi? Olivatko sittenkin ehtymättömät luonnonrikkaudet katoamassa, eivätkö maa ja vedet tuottaneetkaan enää tarpeeksi ihmisille? Vaikuttiko luonnon kiertokulkuun yleinen kehitys ilmastonmuutoksineen vai oliko ihminen todellakin niin mukavuudenhaluinen, että kulkeutui kehityksen mukana suurempiin haasteisiin? Voin vain arvailla, sillä itse synnyin 'valmiiseen maailmaan'. Surullisinta on, että näen saamelaiskulttuurin hiljaa katoavan. Toivoisin, ettei näin kävisi. Va-

litettavaa nykymaailmassa on, että vähemmistöt joutuvat aina 'tiukille'. Minä en voi auttaa asiaa muulta osin kuin kertomalla jälkipolville niitä kertomuksia, joita olen kuullut itse saamelaisilta ja kunnioittaa näin heidän perinteitään.

Aluksi kuljin vain lähiympäristössä, mutta viime kesänä pääsin itse näkemään niitä paikkoja Käsivarressa, joissa turistik kulkevat. Ilmasta käsin maa on todella kaunista, sanoin kuvaamatonta. Vielä yleisissä tupapaikoissakin luonto näytti aika puhtaalta. Mutta päästessäni kävelemään ystäväni kanssa kalalle noin kymmenen kilometrin päähän eräälle järvelle, olin saada shokin.

Olen nähnyt roskia luonnossa useastikin, mutta tämä meni kaiken edelle. Ranta oli kuin kaatopaikka! En ollut uskoa silmiäni, maahan oli jätetty peltipurkkeja, kattiloita, termospulloja, astioita, viinapulloja, jotka oli vielä rikottu. Siis sellaista tavaraa, joka ei kovin helposti maadu. Tuntui aivan hullulta! Mieleepi virtasi kymmeniä kysymyksiä, miksi tällaista tapahtuu? Keitä nämä luonnonsaastuttajat ovat ja ketkä tästä ovat vastuussa? Juttelin asiasta ystäväni kanssa ja olimme sitä mieltä, että jotain pitäisi tehdä, ennen kuin kaikkien Käsivarren vesistöjen rannat näyttäisivät samanlaisilta.

Uskon, että tavalliset ihmiset, jotka lähtevät patikoimaan nauttiakseen luonnosta eivät ainakaan näin paljon roskaisi ja sitä paitsi useimmin näkee paperiroskia kuin kattiloita ja muuta metalliromua. Reittipatikoijat käyttävät yleensä erätupien roskiksia. Poikkeuksiakin toki löytyy. Eikä kukaan tavallinen patikoija ota näin paljon tavaraa rinkaansa vain jättääkseen liiat tavaransa luontoon. Ketkä tällä tavoin sitten tekevät?

Ei jää juuri muita vaihtoehtoja kuin ne lentäen tulevat turistit, joille luonto ei merkitse mitään. He tulevat 'kalareissulle' jonkun järven rannalle juhlimaan kavereidensa kanssa. Tuskinpa he jaksavat uistella kaloja, vaan kuljettavat puhallettavan muoviveneen ja kalastavat verkolla eli sivussa tullee salakalastettuakin. Kuka heitä valvoo ja sakottaa? Vai onko se edes rangaistava teko?

Olen miettinyt itskeseni, mitä olisi tehtävissä. Jos ihmiset itse ovat todellakin niin typerä, että jättävät kaiken roskan luontoon niin pitäisikö vastuun silloin olla muilla? Lentoyrittäjät tuskin rakastavat ajatusta, että huolehtisivat viemiensä asiakkaiden roskat takaisin ihmisten ilmoille. Eihän se ole yrittäjien asia, mutta heidän turisteja kuljettavat. Näillä lentokoneiden rantautumispaikoilla tarvittaisiin roskapönttöjä, vaikka eivät ne välttämättä kauniin näköisiä olisikaan. Jonkun pitäisi myös ne tyhjentää. Ajan takaa ajatusta, että lentoyhtiöt, jotka kuljettavat tiettyihin paikkoihin ihmisiä, valistaisivat heitä roskien suhteen niin, että jätteet tulisivat takaisin paluumatkalla. Uskoisin, että hyvä maine ei olisi pahitteeksi yrittäjillekään. Ja voisihan siitä antaa tunnustusta. En syytä ketään, mutta jotain yhteistä pitäisi kehitellä yrittäjien kanssa, koska täällä tuskin roskat jalkaisin liikkuvat. Välimatkat ovat tunturissa liian pitkiä. En pidä ajatuksesta, että roskia säilytettäisiin kesä maan alla ja tuotaisiin talvella pois tunturista moottorikelkalla, mutta onhan sekin yksi keino, jos ei muuta keksitä.

Miten sitten paikalliset ihmiset voivat suojella ympäristöään? Otin kerran puheeksi jätteen kierrätyksen, mutta sain melkein kuulla kunniani – ei se onnistu täällä. Ja kuunneltuani aikani paikallisia ihmisiä päätin pitää suuni kiinni. He ovat tosiaankin oikeassa, on halvempi viedä jätteet kaatopaikalle kuin kuljettaa ne kalliisti etelään kierrätettäviksi. Mutta onko se oikein? Mielestäni kierrätystä pitäisi rahoittaa täällä pohjoisessa niin kuin Etelä-Suomessakin. Täällä on vielä mitä suojella, mutta tällä periaatteella ei kovin pitkään. Koska matkat ovat pitkiä, miksi ei voitaisi tehdä varastoja, jotka tyhjennettäisiin tietyn väliajoin? Vietäisiin sitten kerralla koko rahan edestä kierrätykseen. Onko kaatopaikka muka sievempi nähtävyys kuin kierrätysvarasto? Ei todellakaan!

Eikö nykyään etelässäkin taloyhtiöillä ole pakko järjestää asukkailleen kierrätysmahdollisuuksia, ainakin keräyspaperille. Omasta lapsuudestani muistan, että kierrätyspaperin ja muovin keräämisestä oikein maksettiinkin. Se kannusti huomattavasti. Yritykset, jotka tuottavat eniten jätettä voisivat tukea kierrätyksen paremmin. Ne voisivat kannattaa vähemmän luontoa saastuttavien tuotteiden käyttöä. Joka tapauksessa, jos paikkakunnilla on kierrätyspisteitä, pitäisi asukkaita informoida paremmin niiden sijainnista. Mielestäni kierrätyksestä voisi valistaa nykyistä enemmän. Kuinka moni lopujen lopuksi tietää mitä jätteitä saa polttaa, mikä kuuluu mihinkin kierrätykseen. Asia voi tuntua vähäpätöiseltä, mutta ajatelkaamme, mitä haluamme jättää jälkipolville! Ei pidä myöskään unohtaa kotitalouksien kompostointia. Mistä saa parempaa kukka- ja kasvimaamultaa kuin kompostista, jonka ei todellakaan tarvitse olla kallis, hyvin mainostettu kompostori. Siihen kelpaa aivan hyvin itse tehty lautakehikkoinen komposti, josta vain pitää huolta.

Eihän luontoa tuhoa ainoastaan roskaantuminen. Hyviä esimerkkejä ovat moottorikelkat ja mönkijät. Vaikka moottorikelkoille on omat merkityt reitit, jostain kumman syystä niiden jälkiä löytyy muualtakin. Erityisesti myöhään keväällä ajetaan usein lumettomilla alueilla, jolloin aluskasvillisuus kärsii suuresti. Tuolloin ei myöskään linnuilla ole minkäänlaista pesimärauhaa. Turisteille eivät näytä riittävän kelkkareitit, ajellaan myös pitkin hiihtolatuja ja järvien jäät tuntuvat olevan yleisiä kilparatoja, joissa järjestetään kiihdytyskilpailuja yötä päivää. Kelkkailun valvonta tuntuu myös olevan olematonta, onko se viranomaisten resurssipulaa vai tahdon puutetta, siitä tunnutaan kiistelevän. Jos kaikesta oltaisiin hyvin tarkkoja, töitä olisi, mutta uskoisinpa, että kyläläisten ihmissuhteet saattaisivat kärsiä. Kun ihminen kävelee polkuaan luonnossa kymmeniä, jopa satoja vuosia, jälkeä ei pahemmin jää, mutta mönkijän ja moottorikelkan jäljet nähdään jo muutaman vuoden kuluttua. Ymmärrän, että poromiehet voivat käyttää näitä koneita apunaan täälläpäin ja se sallittakoon heille, mutta pitäisi myös miettiä tarvitseeko niitä kaikissa töissä, vai onko se mukavuudenhalua.

Taidamme itse olla pahimpia ympäristön tuhoajia. Mieluummin ihmiset puhuvat kuitenkin porojen tuhoista luonnonsuojelualueilla. Unohdamme helposti, että poro, hirvi

ja muut eläimet ovat osa luontoa ja että ne ovat olleet täällä aiemmin kuin ihmiset. Voimme rajat eläinten liikkumista, mutta emme vangita niitä.

Uskoisin, että kaikille meille, niin moottorikelkkailijoille, patikoijille, poromiehille kuin ihmisille löytyy tilaa elää ja liikkua vapaasti, jos säilytämme sopusoinnun keskuudessamme ja huolehdimme itse kukin ympäristöstämme ja käyttäydymme luonnossa niin, että myös tulevat sukupolvet voivat siitä nauttia.

Kirjoittaja on Kilpisjärvelle muuttanut poronhoitajaperheen tytär

Luonnon ja ihmisen rajat

Maire Puikko

Ympäriini oleva luonto merkitsee minulle erittäin paljon, koska liikun luonnossa läpi vuoden – eri vuodenaikoina eri tavoilla ja eri syiden vuoksi. Talvella helmikuusta lähtien hiihdän lähituntureilla lähes päivittäin toukokuun puoliväliin asti tai siihen asti kunnes lumet sulavat tuntureiltakin. Kesällä etsin kuivatettavia yrttejä, joita poimin teeaineksiksi itselleni talven varalle, ja hilla-aika aloittaa marjojen ja sienten poimimiskauden yleensä heinäkuussa ja se kestääkin koko elo- ja syyskuun, jatkuen joskus puolukan ja kaarnikan poimintana lokakuun puoliväliin asti, jolloin pysyvä lumipeite peittää marjat. Muutamat kylmimmät talvikuukaudet ovat ainoita aikoja, jolloin en liiku kovinkaan paljon luonnossa – marras-, joului- ja tammikuu. Silloinkin kyllä liikun aivan lähiympäristössä järven jäällä ja kilometrin kahden päässä kotoani, mutta pidemmälle retkelle en silloin lähde.

Luonnon hyötykäyttö korostuu luonnossa liikkumisessani, mutta toki kauniina ruskapäivinä lähdän vaeltamaan luontoon vain etsiäkseni kauniita värejä puista, varvuista, sammalista ja jäkälästä. Talviaikaista hiihtämistäni tuntureilla ei voi sanoa pelkästään hyötyliikunnaksi, vaikka kuntoni siitä kohoakin, merkittävämpää se on enemmänkin siksi, että mieli virkistyy – ikään kuin tankkaan aurinkoista lumista ympäristöstä ja laajaa avaruutta itseäni pimeään kylmän kaamosajan jälkeen. Kaamosaikana olen jopa lohduttanut itseäni, että kun sen kestäen pääsen jälleen hiihtämään tuntureille.

Luonnossa katselen kaikkea eteeni tulevaa ihastellen, milloin vanhoja käkärämäntyjä, milloin riekkojen soidinta, milloin porotokkaa tunturin rinteellä. Luonnosta löytyy aina uutta ihmeteltävää: uusia puita, pahkoja, uusia eläinten jälkiä, aurinko on aina erilainen, kuu nousee erinäköisenä ja eri suunnalta kuin aikaisemmin, pilvien värit vaihtelevat päivittäin: myös ihmisen tekemiset herättävät mielenkiintoa – mihinkähän tuo moottorikelkan jälki johtaa ja porojen perässäkö ajaja liikkui vai oliko huviajelulla. Annan jäljen johdattaa minut uusiin maisemiin, minulle ennestään tuntemattomiin maastonmuotoihin tutustumaan.

Tunturien läheiset metsät, joissa liikun kuuluvat erämaa-alueeseen ja onneksi siihen osaan erämaata, jossa ei tulla metsiä hakkaamaan. Siinä mielessä olen etuoikeutetussa asemassa, että voin turvallisin mielin kiintyä vastaani tuleviin puihin, puronotkelmiin ja kaikkeen luonnossa, sillä tiedän niiden olevan paikallaan seuraavallakin kerralla, kun liikun samoilla alueilla. Ainoat luonnokäytön merkit ilmaantuvat alueelle poromiesten siirtäessä aitojaan ja ottaessaan aitatolpiksi nuoria mäntyjä ympäriltä harventaen siten tiheitä taimikoita. Sellaiset jäljet eivät häiritse ja ne kuuluvat luonnonympäristöön poronhoitoalueella. Joskus tulipuuksi on kaadettu pystyyn kelottunut mänty – tai onhan tuulikin voinut sen kaataa ja se on peittynyt lumen alle. Mutta niin kauan kuin ympärillä on useita muita keloja, ei muutaman kelon häipyminen haittaa.

Itse teen harvoin tulia liikkuessani tunturissa. Kahvit minulla on mukana termospullossa ja juon ne pika pikaa, että pääsen jatkamaan matkaani ja ehdin pidemmälle kuin edellisellä kerralla. Onhan illalla aikaa kotona istua takkatulen ääressä ja muistella nähtyjä maisemia ja eläimiä. Jos kaikki ihmiset kulkisivat samalla lailla tunturissa ja metsissä jälkiä jättämättä ja puita kaatamatta, kaikilla saisi olla samat oikeudet. Poromiehet ovat tietenkin eri asia, koska he kulkevat elantonsa vuoksi ja joutuvat epäinhimillisissäkin olosuhteissa paimentamaan tokkaansa. Tulistelua on välttämätöntä heille.

Asuntoani ympäröiviä metsiä on hakattu jo aikaisemmin rankasti, mutta hakkaamattomiakin on vielä jäljellä. Tietenkin sitä toivoo, että nyt pystyissä olevat hakkaamattomat metsät pysyisivät samanlaisina tästä eteenkin päin, koska hakatut, myrskyjen jäljiltä erittäin avoimet siemenpuu-asetoiset metsät pysyvät taimettumattomina ainakin seuraavat 40 vuotta eli koko lopun elinikäni. En haluaisi nähdä, että kaikki ympäröivät metsät olisi hakattu siemenpuuasetoon ja joutuisin katselemaan niitä sellaisina koko ikäni. Hakatuilta alueilta saa kyllä poimitua hyvin puolukkaa ja kaarnikkaa sekä paikoitellen myös mustikkaa, mutta sienisato romahtaa hakkuiden jälkeen täysin. Ovathan sienet symbioosissa puiden kanssa. Korvasieni on ainoa, joka hyötyy hakkuista, mutta se on sen verran myrkyllinen, ettei sitä mielellään poimi, kun on olemassa erittäin hyviä myrkyttömiä ruokasieniä kuten punikkitatit, kangastatti ja haperot. Olisi hyvä, jos Metsähallitus jättäisi metsät kokonaan hakkaamatta noin viiden kilometrin etäisyydeltä kylistä, jolloin sienipaikat löytyisivät talojen lähimaastosta ja lisäksi voisi olla varma oman elinympäristön pysymisestä suht' koht' samanlaisena. Ihminen kun kaipaa tässä muuttuvassa maailmassa jotain pysyvää ja lähiluonto voisi olla sellainen kiinnekohta.

Mutta todellisuus nykyään on aivan toinen: Metsähallitus on laajentanut hakkuitaan Lemmenjoen kansallispuistoon rajoittuviin metsiin ja tehnyt metsäautoteitä puiston rajalle. Hakkuut ovat jo alkaneet ja jatkuvat tulevana kesänä edelleen. Vähän aikaa pelkäsin jo että hakkuut tulevat suoraan järven toiselle puolelle kahden järven väliselle kankaalle, mutta onneksi ne vielä jäivät vaaran taakse eivätkä näy häiritsevästi suoraan kylään. Muutenkin Metsähallituksen hakkuiden suhteen saa olla aina sydän syrjällään mistä ja milloin hakataan seuraavaksi. Paikallisille ihmisille, esimerkiksi kylätoimikunnalle, ei hakkuista ilmoiteta, poromiehille saatetaan ilmoittaa, mutta he eivät taas vie viestiä eteenpäin.

Samoin erilaisia mastoja pystytetään ilman, että niistä tiedotettaisiin edeltä käsin tai kyseltäisiin, halutaanko sellaista alueelle. Kohta on jokaisen vaaran ja nyppylän päällä jokin GSM-antenni tai Litmuorra-vaaran tutka-aseman tapainen suurempi rakennus. Kaikki tällaiset rakennelmat ovat ympäristösaastetta, joka pitäisi saada näkymättömiin. Kun katselee kuvia Keski-Euroopan Alpeilta esimerkiksi, ei häiritseviä antennejä näy, koska he ovat osanneet maastouttaa ne jo suunnitteluvaiheesta lähtien.

Lapin päättäjät valittavat usein kuinka paljon Lapissa on jo suojeltu ja että suojelu saa jo riittää, mutta jos asiaa tarkastellaan koko Lapin läänin mitassa suojelualueita on vain ylimmissä Lapissa. Keski- ja Etelä-Lapissa suojelualueita on erittäin vähän. Ylä-

Lapissa on muun muassa kansallispuistoja, luonnonpuistoja, soidensuojelualueita ja erämaa-alueita. Mutta silti näiden alueiden väliin jää tavallisia talousmetsiä, vaikka koko ylin Lappi on lainsäädännöllä määrätty suojametsäalueeksi. Mielestäni koko suojametsäalue pitäisi olla todellinen suoja-alue metsänrajalle, eikä taloudellisia hakkuita alueella saisi suorittaa lainkaan. Polttopuiden ottoa ja paikallista huonekalupuusepän tarvitsemaa puiden ottoa ei taas suojametsäalueellakaan pitäisi turhaan rajoittaa. Totta näyttää olevan, että Suomessa suojellaan vain kaikista vähäarvoisimmat alueet ja sitten keuhataan kuinka paljon prosentteissa onkaan suojeltu. Ylä-Lapissa on suojeltu tunturialueita, soita ja kitumaita, kun taas varsinaisia metsää kasvavia alueita on suojeltu vähemmän. Ja näillä alueilla kehuskellaan, että koko Suomen mitassa on jo suojeltu EU:n määräämä prosenttiosuus. Mitä pikimmin pitäisi suojella Keski- ja Etelä-Lapissa vielä hakkaamatta olevia vanhoja metsiä, sillä pian niitä ei ole lainkaan eteläisimmässä Lapissa.

Tulevaisuudessa on suuria riskejä luonnon kannalta: suuret ylikansalliset kaivosyhtiöt ovat jo nyt varanneet laajoja alueita Lapin luonnosta tutkimusalueikseen, itärajan takana sijaitsee ydinvoimaloita, joiden turvallisuudesta ei ole takeita ja samoin Venäjän puolen nikkelitehtaat saastuttavat yhteistä ilmaamme niin, että rikkipitoisuus ilmassa ja sitä myöten maaperässä on noussut puiden kestävyvyn rajoille. Nämä kaikki ovat useita maita koskevia uhkia ja vaativat yhteistyötä, jotta ne ratkaistaisiin. Pienempinä uhkina näen porolaitumien kulumisen liiallisten poromäärien vuoksi sekä maaston kulumisen matkailijoiden kulkiessa luonnossa. Mutta kaikki luonnossa tapahtuva – niin hakkuit, kullankaivu kuin matkailijoiden kulku – pienentävät porotalouden käytettävissä olevia laidunmaita ja siten vaikuttavat porotaloudesta elantonsa saavien taloudelliseen pärjäämiseen. Perinteisesti tällä alueella on kunnioitettu luontoa, koska se on oman elinkeinon perusedellytys. Nykyisen kaltainen ”hyöty irti työllisyyden nimissä” –ajattelu ei sovi tänne pohjoiseen, koska uudet esitetyt elinkeinot, esimerkiksi kaivosteollisuus, raastavat maasta muutamassa vuosikymmenessä haluamansa hyödyn ja jättävät jälkeensä pilaantuneen maan.

Mikäli säilytämme luontomme, poroelinkeino on näillä alueilla se elinkeino, joka viimeisenä vielä elättää, kun kaikki muu tekninen kehitys on häipynyt vuosituhansien virtaan. Matkailu elättää niin kauan kuin lentojen hinnat pysyvät alhaisina ja ihmisillä on rahaa matkustaa. Luultavaa on, että maailmanlaajuinen lama vähentää matkailijoiden määriä ja ilmakehän otsonikerroksen pieneneminen pakottaa rajoittamaan lentoja, jolloin matkailutulot myös pienenevät. Täällä arktisella alueella asuvat viimeisinä ne, jotka saavat luonnosta elantonsa – poroista, kaloista, sienistä, marjoista – ja polttavat puuta asuntojensa lämmittämiseksi.

Kirjoittaja on metsätalousinsinööri ja toimii luonnonsuojeluaktiivina Inarissa

Luonnonkäyttö Lapissa ja ympäristön muuttuminen

Arja Vanhapiha

Olen poromiehen vaimo läntisestä Lapista käsivarren olkapäältä Enontekiöltä. Olen asunut täällä jo kaksitoista vuotta. Olen syntynyt ja kasvanut Oulussa ihan kaupungin keskustan tuntumassa. Vanhempani asuvat yhä edelleen siellä. Olen varmasti siis kaupunkilainen juuriltani ja asun monen kaupunkilaisen mielestä perimmäisessä maailman kolkassa. Jollakin mittarilla verrattuna tosi asia. Tämähän on täysin erilainen ympäristö asua ja elää. Asun suorastaan metsän keskellä erämaajärven rannalla. Tosin naapureita on pari.

Vertailen itsekseni tuon tuostakin luonnon tilaa siis Ouluun verrattuna. Täytyy todeta, että tämä paikka voittaa kirkkaasti siinä kilvassa. Hengitysilma on puhdasta ja raikasta. Taivas on kirkkaansininen tai milloin roosanpunainen tai taivas on täynnä värejä. Huikaisevan kaunisti. Värit siis näkyvät toisin kuin kaupungissa, jossa aurinko paistaa likaisenharmaan harson läpi. Ouluhan on iso teollisuuskaupunki ja päästöt ovat sen mukaisia. Sukulaiset ovat kertoneet kuitenkin, että hajuhaittoja on pyritty vähentämään.

Täällä on oltava tavallaan paljon enempi ulkona kuin kaupungissa. Syitä on monia. Paljon on ollut opeteltavaa, vaikka olen isän kanssa liikkunut ja tehnyt töitä ulkona. Rakkaus luontoon on tullut sitä kautta ja tänne tullessani se on oikeastaan ainut harrastusmahdollisuuskin ainakin talvisin. Isän ja siskojen ja veljien kanssa käytiin marjassa ja hiihtämässä tai kesällä uimassa merenrannalla, sinne tuskin nykyisin on asiaa. On varmasti niin saastunut koko alue. Ikävää lasten kannalta. Täällä Lapissa vedet ovat kirkkaina ja puhtaina. Uiminen on kesällä ykköharrastus tämän perän lapsilla. Joskus olen sitä kummastellut, että kuinka he uskaltavat mennä kylmiin järvesiin. Taitavat olla monellakin tavalla karaistuneempia kuin kaupungin lapset.

Lapin luonnostahan minun piti puhua. Luonto antaa ihmisille paljon, jos osaa mennä sinne oikein, hiljentyen. Minulle on joka kerta elämys, kun lähdemme yhdelle isolle erämaajärvelle hillastamaan. Etelässä suomurain tai lakka. Yleensä on jo elokuu, koska paikka on kylmempi ja siten lumetkin taitavat sulaa myöhemmin ja siten siirtyy kasvukausikin myöhemmälle. Matka sujuu mönkijän kyydissä tai peräkärjessä. Siinä ei todellakaan ole kovin hauska olla, koska kivikkoa ja epätasaista maastoa on suurin osa menomatkastasta. Hiekkapöly on myös kuivalla ilmalla oikea riesa ja taitaapa sitä sitten ollakin ihan maantierosvon näköinen. Lähempänä järveä tulee tasaisempaa hiekkamaastoa ja kun sitten järvi aukeaa näkyviin unohtuu kaikki matkan vaihat. Suuri ja upea järvi. Laineet loiskuttavat järveä niin, että pöyryää. Järvellä on osuva nimikin kuten monella

muullakin maastokohdalla. Siellä tuntee olevansa pieni luontoäidin sylissä. Pieni, mutta onnellinen

Huomaan joka vuosi kuinka paljon syvemmät ovat ajourat sinne mennessämme. Moottoriajoneuvot ovat tietenkin syynä tähän asiaan ja on kai liikenne tullut vilkkaammaksi. Poronomistajat ja kalastajat saavat tietenkin ajaa uria, koska heillä on lupa siihen, toisin kuin turisteilla. He joutuvat kävelemään tai menemään polkupyörillä. Talviaikaan kelkkailu on aika runsasta, mutta tuskin maasto siitä kärsii, lumihan suojaa ja reittejähän sitä silloinkin ajetaan. Kerran olimme liikkeellä maaliskuussa ja on jäänyt mieleen, kun kohtasimme pororaidon siis poroja, jotka kuljettavat ihmisiä reessä tai pulkassa, jokainen omassaan. Turistimatka oli kyseessä ja kyllä näyttivät nauttivan koskapa jotkut roikottivat jalkoja rentoina ulkopuolella. Kyytihän ei päästä huimaa, vaan elämys! Siksi se jotenkin tuntui sopivan tänne ja on luonnonkäyttöä parhaimmillaan. Siihen suuntaan kuin osaisimmekin kehittää luontomatkailua täällä puhtaassa luonnossa. Suojelua vastaan on paljon 'polemiikkia'. Kovin paljon, ehkä liikaakin on tällä alueella suojeltu alueita lailla. Tietenkin lailla on rajoittaviakin tekijöitä, mutta myös pitkällä tähtäimellä tosi hyviä vaikutuksia luontoon.

Luonnossa liikkuminen on täällä aivan päivänselvää. Miehet varsinkin joutuvat tai omasta mielestään saavat olla siellä paljon. Tuskinpa on sellaista vuodenaikaa jolloin ei liikuta luonnossa töitä tekemässä. Tietenkin kevät ja kesä ehkä syksykin on toimeliaampaa aikaa, mutta poromiehillä talvikin on kovaa aikaa.

Polttopuiden hakeminen metsistä on mielestäni hyvää luonnonkäyttöä. Ainakin risukot vähentyvät ja puusto uudistuu luontaisesti. Kahvikokit sitten korjaavat viimeisetkin risut luonnosta käyttämällä ne nuotiotulillaan. Viisasta luonnonkäyttöä on varmasti paljon muutakin ja varmasti alkuperäiset asukkaat osaavat sen taidon jo luontaisesti. Lapsille ja lastenlapsillehan on myös jätävä mahdollisuus elää näillä palkisilla. Kotiseutu on kaikille rakas asia ja varmasti täältä lähteneetkin käyvät ihailemassa alkuperäistä luontoa, joka on vielä olemassa.

Ensisijaisesti luonnon käyttöoikeudet kuuluvat niille ihmisille, jotka saavat elantonsa luonnosta. Mikä silti estää muitakin hyödyntämästä luontoa, vaikka erämaaelämyksinä, siis pienimuotoista matkailua ja ei kait ne kesämökkiläisetkään liikaa ole. Kaikkea ei pidä silti myydä rahasta. Käytetään järkeä ja mietitään miten luonto säilyisi jälkipolvillekin.

Kirjoittaja on poromiehen vaimo ja Pohjois-Pohjanmaan kasvatti

Ajatuksiani Lapin luonnonkäytöstä

Simo Pylväs

Oikeudet

Jo perustuslaki määrää sen, että kaikilla ihmisillä on samat oikeudet. Kaikilla kuntalaisilla on samat oikeudet ja velvollisuudet. Samat oikeudet metsästykseseen ja kalastukseen, marjastukseen ym. luonnonkäyttöön. Viisasta luonnonkäyttöä on se, että ottaa vain tarpeeseen vain sen minkä tarvitsee. Ei hävitä metsää eikä porolaitumia. Ei hävitä ja kalasta järviä tyhjäksi eikä tuhoa hillaasoita ojjittamalla järjettömästi suuria arvokkaita soita.

Näitä näkyvimpiä luonnonelementtejä on täällä Lapissa järjettömästi hävitetty viimeisinä vuosikymmeninä, ja samoin tehdään edelleen. Miksi? Perustuslaki kieltää esimerkiksi metsän hävittämisen. Kuka ymmärtää luettua tekstiä, jos eivät omat päättäjämme, esimerkiksi maaherra tai –rouva puutu asiaan huomauttamalla näille metsänhävityshoitokunnille (=metsänhoitoyhdistys, entinen nimi).

Ympäristömuutokset

Suurimpana muutoksena omassa elinympäristössäni olen huomannut sen, että poronjäkäle on hävinnyt poron kitaan Käsivarren, Inarin, Kittilän, Muonion ja Utsjoen alueelta. Käsivarressa on poronjäkäleä enää vain Sonkamuotkassa yksityisten uudisasukkaitten aidatuilla mailla. Poroja kuolee jatkuvasti nälkään, koska jäkäleä on turha hakea palkisilta. Samoin on muidenkin pohjoisten kuntien alueella.

Toinen syy jäkälän häviämiseen on tämä pieni tunturimittariperhonen, joka hävitti vuosina 1962-1965 yhteensä 5000 km² tunturikoivikkoa pohjoisilla palkisilla, esimerkiksi Utsjoella ja Inarissa ja viime vuosina myös täällä Käsivarressa esimerkiksi Lammasoavin ympäristössä. Kun koivikko kuolee, mittarintoukat tippuvat jäkälikkoon, maa rehevöityy ja seuraavana vuonna työntyy heinää (metsälauhaa) tuhoten palleroporonjäkälän tyystin. Nämä asiat voi tarkistaa omista valokuvistani, joita olen vuosien varrella ottanut Inarista, Utsjoelta ja Enontekiöltä.

Myös järvet ovat rehevöityneet paikoitellen ilmansaasteiden ansiosta. Viherlevää on pienissä vesissä, ja matalissa lammissa happikato näkyy kalakuolemina.

Ympäristönsuojelu

Pitäisi suojella koko ympäristöä. Esimerkiksi Käsivarressa pitäisi hävittää kaikki

poroaidat, jotta niille vaivaisille pororaukoille, jotka jäävät henkiin tulevaisuudessa, jäisi elintilaa. Vain 10% poromäärästä jää henkiin tällä menolla.

Juuri paikallisten ihmisten näkökulmat pitäisi ottaa huomioon siten, ettei aina haastatella sokeita ja ahneita poromiehiä. Täytyy ottaa huomioon myös se, että poro on niitä harvoja luonnonvaraisia eläimiä, jotka syövät itsensä hengiltä syömällä laitumet. Porot voisi siirtää kaikki Siperiaan, missä on vielä luonnollista ravintoa, jäkälää.

Tulevaisuus on matkailussa, jos osaamista vain olisi, mutta sitähan ei osata edes hahmotella matkailupiireissä mitenkään. Matkailua rakennetaan vain suurten avustusten toivossa meidänkin kylässä. Ahneus estää matkailun kehittämisen oikeaan suuntaan luonnon pariin. Sama tauti on muissakin Lapin kylissä, myös Rovaniemellä.

Näistä pienistä seikoista johtuen tulevaisuutta ei enää ole poromiehillä eikä –naisilla.

Kirjoittaja on luontovalokuvaaja Lapista

Luonnon kierrosta

Susanna Rauno

Ihminen ja luonto ovat yhtä samaa. Maailmankatsomuksessani kukka kuihtuessaan maatuu ja myös henkiseltä olemukseltaan hajoaa taivaan tuuliin, samoin ihminen. Lapsen synnyttyä ensikertaa kohtuun tai herneen alkion palkoonsa kumpainenkin alkaa kasvaa kokoon ympäristönsä äänistä, väreistä, tuoksuista, ajatuksista, noista taivaan tuuliin lentäneistä eri palasista. Tulevat sitten valmiiksi syntyessään maan päälle ja jatkaakseen samaista kasvamistaan elämänsä ajan, kuollakseen ja taas hajotakseen. Joku nuori mustikan varpu saa ihmislapsessa eläneen onnellisen laulun. Osa laulusta jatkaa jäniksessä – joka syö kukan varvusta – kunnes jänis kuolee ja laulu hajoaa lentääkseen eteenpäin (tai pysyäkseen paikoillaan). Niinpä kaikki mihin koskemme, minkä yli astumme, minkä ravinnoksemme käytämme on pyhää ja arvokasta. Ajatuksiaan ravistelemalla, eri katsantokantoja kuulostelemalla paremmin muistaa ja näkee, mitä mikin on ja sitä myötä kunnioittaa näkemäänsä. Silloin ehkä tekee kaiken, mitä elääkseen tarvitsee tehdä, tietyllä harkinnalla. Tuo harkinta ja aistien valppaus on edellytyksenä Lapinkin luonnon moninaiselle, tehokkaalle, silti lempeälle käytölle ja mitään muuta se ei vaadikaan.

Luonnonmukaisuus, paikallinen yrittäminen, tuotteiden kotipaikassaan mahdollisimman pitkälle jalostaminen, matkailun kasvattaminen, tuotannon tehostaminen, tietokoneistaminen (etätyö, etäopiskelu) ovat joitakin tämänhetkisiä vastalauseita puhutulle 'Lapin tyhjenemiselle'. EU tuo omaa sekä haitallista että hyödyllistä lisänsä kehityksen kulkuun. Poroja joudutaan kuljettamaan autokyydein teuraiksi. Jalostus- ja siittämiskokeiluja tehdään. Halutaan venäläisten porojen vahvoja sarvia (käsityötarkoituksiin) suomalaisten porojen päissään kantaa. Tutkimukset ja kokeilut ovat hyvästä, mutta tehokkuusajattelu porotaloudessa tuo minun ajatukseni kohti etelän tehonavetoita, joissa lehmät lypsetään konein, ruokitaan automaatein ja siitetään 'ihmisvoimin'. Enkä tarkoita tuota loukaten. Tottahan se vain on ja surullista, että ihmiset säätelevät lisääntymisenkin. Ei soisi lähes vapaina kulkevien porojen joutuvan tarhattaviksi ja porotalouskulttuurin katoavan vain historian kuviksi.

Ehkä liiallista tehokkuuteen pyrkimistä samoin kuin ylilaidunnusongelmia voitaisiin vähentää höllentämällä poronhoitoa elinkeinona. Jos rinnalle löytyisi työtä, joka antaisi puolet elannosta voisi porolukua pienentää ja ravintokin riittäisi pidemmälle ilman kallista ja vaivalloista lisäruokintaa. Jospa porot vielä alettaisiin käyttää kokonaisuudessaan hyödyksi, niin kuin ennen: ei poronkarvaakaan hukkaan (niillä tilkittiin veneitä!). Sen suuntaisia suunnitelmia on kuulunutkin eri puolilta Lappia. Ihmisiä kurssitetaan kehrittelemään poron moninaisista materiaaleista käyttötuotteita ja koristeita ja haluakin

on. Uuden ja vanhan kannattaisi käydä käsikätehen. Alalle kuin alalle vanha hiljalleen hankittu tieto ja taito yhdistettyinä nykytuntemukseen antaisi lujasti potkua.

Uusia työpaikkoja luotaisiin myös matkailun totuudenmukaistamisella. Santa Park sekä muut kaltaisensa voitaisiin tehdä tyystin lappilaisin voimin ja täyttää oikealla tietämyksellä ja kirpaisevilla Lapin elämyksillä – eikä sillä, mitä turistit olettavat täältä löytyvän. Meillähän on tarjota paljon parempaa! (Hyvänä 'oikean tietämyksen' esimerkkinä Inarin Siida-museo). Ja jos saamelaisuutta toiminnassaan hyödyntävät lyöttäytyisivätkin yhteen aitojen (määritelmäksi riittääköön: sydämessään he sen tietävät ja juurensa tuntevat) saamelaisten kanssa tuodakseen yhdessä esille perinnettä, historiaa ja nykypäivää.

Jos eri tasojen välinen kanssakäyminen sujuisi, säästettäisiin paljon turhaa työtä, luontoa – meitä, rahaa. Esimerkiksi metsänhakkuiden jäljiltä metsiin jää lojumaan käypää polttopuuta, paksuja oksia, oksimattomia latvuksia. Tienvarsien kaadetut pajukot jäävät hyödyntämättä, kun samanaikaisesti poronnahkojen parkkaajat kaatavat pajukkonsa muualla. Pohjoisen kalavesiin istutetaan toisinaan sopimatonta kalakantaa, joka syö luontaisen kannan tai tulee syödyksi. Ikänsä alueella kalastaneiden tuntemuksesta voisi olla hyötyä muutoinkin kuin kyselykaavakkeiden muodossa.

Kylätoimikunnat ja paikallislehti saattaisivat halutessaan kehkeytyä oleellisen tärkeiksi linkeiksi tiedonkulussa – samalla alueen yhteishenki paranisi. Niiden kautta voisi ilmoittaa, kun tietäisi jättävänsä jälkeensä jotakin itselle hyödytöntä, jollekulle toiselle kenties tarpeellistakin. Yhteisautokyytejä voisi lehden palstoilla kuuluttaa. Taloudellinen hyöty niistäkin.

Yhtä hyvin voisi pyytää aurinkoa muuttamaan nousu- ja laskusuuntaansa, siis maan kiertoaan, kuin opettaa ihmisille miten elää. Jokainen kohdallaan toimii tavallaan. Mukautuvuus ympäristön, niin luonnonmukaisen kuin yhteiskunnallisenkin, muutoksiin vain voi olla tarpeen, jotta pohjoinen Lappi säilyy Lappina. Jos arvostaa olemassaolevaa ja osoittaa sen tekemistensä kohtuudessa ja tarpeettoman tekemättä jättämisessä, on ilmeisestikin mukautumiskykyinen. Tuonhan taitaa Lapin ihminen hallita jo luonnostaan. Kunhan vain eivät muutosten myrskyt riepottaisi niin, ettei siinä 'luonnostaan' elävä ihminen pysy enää mukana tai unohda jo sitä, minkä taitaa 'luonnostaan'.

Kirjoittaja on simolainen kaupunkilaismaalainen

Elämymatka

Liisa Alho

Kone laskeutuu Ivalon lentokentälle ja kapteeni toivottaa matkustajat tervetulleeksi neljäkymmenen asteen pakkaseen. Turkkeihin ja karvalakkeihin pukeutuneet matkustajat höyryävät koneesta laskeutuessaan ja suojaavat kasvoja käsillään nipistävältä viimalta.

Lentokentän kahviossa miehet tekevät ostoksiaan – kahvia, kampanisuja, kaljaa ja päivän lehtiä. Otsikot repeilevät viikko sitten Inarinjärveen pudonneesta 'ohjukselta'. Se uutinen on tuonut Lappiin useita koneellisia toimittajia, tutkijoita, etsijöitä, poliittisia päättäjiä ja ties ketä.

Itse olen ostosmatkalla. Tamperelainen maahantuontifirma on kutsunut messuilleen väkeä ympäri maata. Eksoottinen työ- ja virkistysmatka Lappiin on saanut kaupan sisäänostajissa kiihkeän uteliaisuuden, ei niinkään tarjolla oleviin tuontirihkamiin, kuin luvattuun lapinkasteeseen ja poroajeluun.

Tunnistan lentoasemalla tutun kansanedustajan arvovaltaisessa seurassa. Hän ei tervehdi, vaikka on lähetellyt kortteja vaalivuosina kotiosoitteeseeni. Kaupan ihmiset erotan iloisista ilmeistä, huulenheitosta ja turhasta tärkeilemättömyydestä. Muutamia heistä tunnen entisiltä matkoilta. Suurin osa eteläsuomalaisia tyylikkäitä daameja turkiksissaan.

Herraseurueet siirtyvät maastureihin tai takseihin. Meitä odottaa pihalla lämmin linja-auto ja useimmille tuttu myyntipäällikkö, hän toivottaa ostajat tervetulleeksi firman vieraaksi Ivaloon ja Saariselälle.

Pakkaspäivä värjää tunturimaisemaa pastellisiveltimellä. Kuljettaja toimii matkoppaana, kertoo, että aurinko alkaa näkyä parin kolmen päivän päästä ja kaamos katoaa pikkuhiljaa maisemasta ja ihmisten mielistä. Lunta on paljon, taloja harvassa, puut liikumattomina lumipatsaina, taivaan ja tunturin raja melkein huomaamaton.

Saariselkä oli jo silloin, kahdeksankymmenluvulla, paljon enemmän kuin mökkikyliä. Toinen toistaan komeampia kelomajoja kyhjötti aurattujen katujen varsilla. Majoituspaikat ja ravintolat alkoivat täytyä sitä mukaa kun tulijat saivat avaimiaan ja kiiruhtivat saappaat narskuen sisälle purevasta pakkasesta. Kuuma porovelli maistui hyvältä, kahvi ja lakkalikööri lämmitti ihmisten mielet vastaanottamaan luvatut Lapin lumot. Pimeä laskeutui maisemaan nopeasti, tähdet ja täysikuu asettuivat taivaankannelle.

Sellaista kuutamoa ja tykkylumia puiden peitteenä ei voi koskaan unohtaa. Vaikka karvahattu ja lämpimät asusteet eivät kauan pitäneet kylmää loitolla, oli pakko seisoa ulkona ja katsella taivaalle. Muu iltaohjelma lapinkasteineen oli siirretty seuraavaan iltaan tai jonnekin sisätiloihin, en enää muista. Muistan vain oman pienuuteni, ihmisenä olemisen mitättömyyden avaruuden kaltaisessa tilassa.

Kertomani matka ei ollut ihan ensimmäinen Lappiin suunnattu matkani. Mutta elämyksenä se porautui sielunmaisemaani niin lujasti, etten ole sitä missään unohtanut.

Seuraavina vuosina nämä alkutalven ostosmatkat olivat ilmoiltaan hiukan lauhempia. Lapinkaste tuli saatua moneen kertaan ja huvielämästäkin sain nauttia joka talvi sopivan kokoisen siivun. Aika monena talvena jatkoin työlomaani parilla vapaa-päivällä ja hiihtelin hyvin höylättyjä latuja edestakaisin.

Tutustuin matkoillani mielenkiintoisiin ihmisiin, en aina niin avarakatseisiinkaan. Muutamat saattoivat olla tosi ärsyttäviä citysusia, jotka katsoivat oikeudekseen pohjoisen arvojen mitätöimisen ja kaiken arvostelemisen. Muutamat 'talousnerot' tekivät suuria suunnitelmia kaiken rahaksi muuttamiseksi, hyödyntämiseksi. Minä opin pelkäämään sellaisia ihmisiä, koska huomasin, että heitä pesii päättävillä paikoilla, suuren rahan ja suuren vallan pehmenneillä penkeillä. Mitä luonnon ja luontomatkoilun arvot ovatkaan heidän aivoissaan? Mitä he pystyvät oman edun tavoittelullaan tekemään Lapin – ja muidenkin alueiden luonnolle?

Myöhemminä vuosinani olen hiihdellyt Muoniossa, Kemijärvellä ja Kuusamossa. Lappi ja sen suuri avara hiljaisuus on antanut minulle aina voimia kestää paremmin sitä elämää, johon arjen realiteetit minut pakottavat.

Vielä nytkin, kun yhä harvemmin pääsen pohjoisen maisemiin, huomaan seuraavani tarkkaan esityksiä ja päätöksiä nimenomaan luonnon säilyttämisen puolesta. Korpien koskemattomuutta, veden vapautta ja kaikkinaista luonnon monimuotoisuutta kaipaa tulevaisuudenkin matkailija. Siksi on tarkkaan harkittava missä ja miten matkailijat ja tunturituristit käyttäytyvät. Ja minne heidän edes sallitaan mennä.

Siitä emme pääse mihinkään, että markkinavoimien lakia käyttävät liikemiehet ovat valmiita puhkomaan tunturit nopeiksi kulkuväyliksi sekä sisustamaan tavarataivaita ja turistiryisiä jokaiseen luolaan. Annetaanko heille mahdollisuus tehdä se vai säilytetäänkö Lapin matkailu nykyisellään entisiä virheitä korjaillen? Omassa mielessäni toivon, että mahdollisimman monelle Lapin kävijälle jäisi jokin sinisen hämärän kuutamomuisto sielunsa syvyyksiin. Sellainen, joka pysäyttäisi ajattelemaan luonnon ja ihmisen suhdetta.

Elämysmatkailu kunniaan. Ja kasvatusta siihen jo peruskoulussa.

Tuuli ei pyydä lupaa
pyyhkiä jälkiä tunturista.

Pyry ei odota liituraitojen
päätöksiä tien tukkimiseen.

Revontulet räiskyvät
yhdenkään kenraalin käskemättä.

Iltarusko maalaa horisontin
ilman apurahoja.

Aurinko sulattaa maan
kukkimaan ilman komiteoita.

Kahlitsematon vesi
muuttohaukka
ja rantaniityn orvokki
pyytävät ihmistä
äänestämään
elämänsä puolesta.

Kirjoittaja on eläkkeellä oleva luonnonystävä Oulaisista

Kenen on maa?

Liisa Rentola

Makaan porkkanamaani pientareella, haistelen lämmintä multaa ja mietin, miten syvälle omistan tämän maan. Maapallon keskipisteeseen astiko? Käänny selälleen, katselen taivaalle ja mietin, miten korkealle omistan tämän maan? Kuuhunko asti vai lähimpään tähteen?

Järki sanoo: ei ihminen voi omistaa maata, planeettaa, ei pienintä palastakaan. Ei sitä voi omistaa kukaan. Se on itse, itseisarvo rahaksi laskematta, kaikkien eläväisten koti. Kuitenkin hätistän koppanaiset porkkanamaaltani, kitken rikkaruohot. Juolavehänä tukehduuttaa mintun lähettyviltään, koiranputki kukistaa kissankellon. Jokainen laji, jokainen yksilö haluaa vallata maapallon kokonaan itselleen.

”Olkaa hedelmälliset, lisääntykää ja täyttäkää maa ja ottakaa se valtaanne.” Raamatun mukaan Jumala sanoi tämän luonnonsuojelun kannalta vaarallisen lauseen ihmiselle. Onneksi muutkin eliöt kuulivat sen ja tekevät parhaansa. Siis minulla ei ole oikeutta omistaa yksin maapallonpalastakaan. Mutta minun on elettävä tästä maasta ja elätettävä lisääntymisviettini tulokset siinä missä koppakuoriaisenkin. Siinä mielessä tämä porkkanamaa on minun, se on minun elinehtoni, eikä minun tarvitse päästää sine muita.

Samoin Lapinmaa kuuluu niille, jotka sieltä ruokansa hankkivat. Se kuuluu niille, joille se on perinteisesti kuulunut. Se ei kuulu turisteille, ei etelän rikkaille, ei Brysselin herroille. Laatikoot direktiivinsä omille tonteilleen! Turistit ja muut vaeltakoot Lappiin vain lappilaisten luvalla. Lappi on ihana paikka kulkea, katsella ja mietiskellä. Olen kulkenut siellä, mutta en niin paljon kuin olisin halunnut.

Lapin kymmenen käskyä lantalaisille:

1. *Kunnioita Lapin ihmistä.* Mitä se on? Et ole ylempiarvoinen kuin Lapin mies, nainen, lapsi tai poro, vaikka olisit millainen pohatta.

2. *Kunnioita Lapin luontoa.* Mitä se on? Älä vahingoita kasveja äläkä muutaakaan Lapin omaa. Ja jos muu ei auta, määrättäköön niin ankarat sakot ja muut seuraamukset rikkojille, ettei kenenkään kannata sääntöjä rikkoa. Itävallan Alpeilla oli voimas-

sa sellaiset ukaasit, ettei todellakaan tehnyt mieli alppirusuja kiskoa. Matkabudjetti olisi romahtanut.

3. *Lappilaiset suunnitelt koot turisteille kulkureitit niin, että haitta jää mahdollisimman pieneksi.* Mitä se on? Ns. jokamiehenoikeudet ovat hieno ja voimassa pidettävä asia, mutta Lapissa sitä pitää rajoittaa ainakin arimmilla alueilla, aivan kuten luonnonpuistoissa on jo tehty. Lapissa haavat arpeutuvat hitaasti. Porot tekevät polkujaan, jyrivät ruokansa, mutta ne eivät tiputele jogurttipurkkeja ja kaljatörppöjä ympäri maisemia. Paikallisia asukkaita nämä rajoitukset eivät saa haitata, koska erämaassa on heidän eläimensä.

4. *Kunnioita autiotupia, ne ovat lappilaisten.* Mitä se on? On onni ja autuus päästä sateesta ja tuulesta suojaan vaellusmatkalla. Jätä tupa vähintäänkin samaan kuntoon kuin se oli tullessasi. Älä käytä viimeistä polttopuuta, tulitikkua, suolasikarettia. Nämä säännöt ovat olleet suomalaisen sieluun kirjoitettuja lakeja, mutta nykyaika näyttää hämärtäneen ne.

5. *Jos turistit vievät Lapista jotain, on heidän tuotava sinne muutakin kuin roskaa.* Mitä se on? Kalan, maiseman, hiljaisuuden voi vaihtaa rahalla. Mutta! Yleensä me pakkaamme automme täyteen täällä etelässä, levitämme roskat pitkin Lappia, tallomme ja ruhjomme luontoa, ahmimme lakat ja kalat ja kun eväät loppuvat kaasutamme moottori tärysten takaisin etelään. Jos ei muu auta, määrättäköön tietulli, vaelluspoluille polttopuumaksu. Ja nämä tulkoot Lapin hyväksi, ei etelään tilitettäväksi.

6. *Erämaajärville ei saa matkustaa lentokoneella, ei helikopterilla, eikä muullakaan moottoriajopelillä.* Mitä se on? Ei ole kauheampaa kuin helikopterilla erämaahan tuotu herraturisti. Vaikka moottorin ääni vaikenee, jatkaa turisti omaa mekastustaan ja kun oma ääni ei riitä, pannaan kone soittamaan ja huutamaan. Jälkeen jää kamala viinapullo- ja säilykepurkkikasa. Olen nähnyt ja kokenut sen. Kantamalla erämaahan ei saa vietyä niin paljon saastetta.

7. *Massaturismi vain oikeitten lappilaisten määrämille alueille.* Mitä se on? Lappilaiset tarvitsevat lisäelinkeinoja. Porot, kalat, lakat ja riekot eivät enää elätä. Turistirysät asutuskeskuksiin – niin kuin ne ovatkin – mutta niiden hyöty levitettäköön ympäri Lappia, eihän lentokoneiden saastekaani pysähdy Rovaniemelle, vielä vähemmän se virtaa takaisin etelään, kuten turistien tuomilla rahoilla tahtoo olla tapana.

8. *Ei etelän kotkotuksia porojen ruokapaikoille eikä kulkureiteille.* Mitä se on? Antaa keskieurooppalaisten testata autonsa omilla kujillaan. Tehköt sellaiset kylmiöt, että mahtuvat huristelemaan.

9. *Antaa lappilaisten tuntea omat olosuhteensa.* Mitä se on? Esimerkiksi teurastukseen liittyvät direktiivit ovat hulluja olosuhteet huomioon ottaen. Lapissa on pakkasta monta kymmentä astetta, ja sitten määrätään niin kalliit teurastamot kylmiöineen.

ettei poroja kannata teurastaa! Sitten me täällä etelässä ihmettelemme, kun emme saa poronlihaa kuin joskus sattumalta ja senkin kovalla hinnalla, vaikka tiedämme, että poronhoitaja ei saa työstään juuri mitään.

10. *Lapin vakinaiset asukkaat päättäkööt kaikista muistakin Lapin asioista.* Mitä se on? Se on sitä, että ne ihmiset eivät ole vähä-älyisiä ja varsinkin saamelaisilla on jo verenperintönä oikea ja terve suhtautuminen luontoon ja sen antimisiin. Heillä on kaikkina aikoina ollut käytännöllistä yhteistoimintaa, eivät he muuten olisi voineet elää niin ankarissa olosuhteissa. Tälläkin hetkellä (27.1.1999) siellä on yli 50 astetta pakkasta. Apua! Miten eteläeurooppalaiset voisivat tehdä sinne oikeita direktiivejä!

*Kirjoittaja on entinen turpatyöläinen, nykyinen kylähullu ja karhunsyötti
Pohjois-Pohjanmaalta*

Poro ja etelän ruusu

Oda Koivisto

“Tämä on P, P, P niin kuin poro”, kuulutti Iisakki kelkkansa päällä istuen. Reen ympärille kerääntyneet porot kummastelivat isännän puhetta ja pelkäsivätkin kiivasta äänenpainoa sekä käsissä heiluvaa plakaattia.

Ohi ajava kelkkailija hiljensi, kuunteli. Pyöritteli päätään ja jatkoi matkaansa kohti kylää. “Onkohan se Iisakki-riepu menettänyt järkensä valon”, kysyi kylällä baariin päästyään. “Siellä se istuu heinäpaikalla, heiluttaa jotakin pahvinpalaa ja kirvaa poroille”.

Iisakki juroo luonnon keskellä ja purkaa katkeruuttaan. Puheet porojen paimennuspaikoista olivat leimahtaneet julki sodaksi. Pitää opettaa porot lukemaan kylttejä, että tietävät missä saa kaivaa ja missä ei, oli Iisakki murahtanut kiistan tultua yleiseen tietoon. “Poroilta pääsy kielletty” –teksti olisi vähimmäisvaatimus. Liikennemerkkitkin olisi hyvä tuntea, että tietäisivät mistä alkaa taajama ja piskuinen kyläkeskus.

Iisakin, saamelaisen poromiehen oli vaikea ymmärtää kyläläisten poroja ja poronhoitoa kohtaan tuntemaa kaunaa. Tokihan porojen laidunmaita oli ennenkin rajoitettu, mutta tämä Ylä-Lapin pieni kylä ympäristöineen on kuitenkin ikiajat ollut porojen laidunta ja poronhoitajien kotiseutua.

Nykyisin kylässä asuu paljon lantalaisia, etelästä tänne muuttaneita ja vieläkin enemmän niitä, joilla on täällä loma-asunto. Käyvät kalassa kesällä, ruskaa ihastelemassa tai kevähangilla hiihtämässä. Monien harrastukset tosin rajoittuvat turhanpäiväiseen kelkalla porräilyyn ja viinan juontiin. Ja sitten taas palaavat tahoillensa.

Kylällä asuva, muualta tänne tullut ja asettunut, oli suivaantunut kylän läheisyydessä oleilevista poroista aivan nimien keräykseen saakka. Lähti kiertämään harvaan asuttuja laitamaita ja kylän rajallista keskustaa. Esitti asiansa ja keräsi listaansa nimiä. Allekirjoituksia ihmisiltä, jotka kokivat porojen olevan heille riesaksi. Tulihan listaan nimiä useamman kymmenen. Oli nimenkirjoittajaa alueen niukkaväkiseltä pohjoisreunalta aina kylällä vuokra-asunnoissa eläviin.

Se, että ihmiset ilmaisivat mielipiteensä oli harvasanaisen Iisakin mielestä ihan sallittua. Vihaksi pisti asiaan liittyvä epärehellisyys ja vääristely. Poronvastustuksen puuhamies kun meni listansa alkulehdiksi kirjoittamaan kunnalle osoitetun kirjelmän, jossa Iisakki kahden muun poromiehen ohella oikein nimeltä mainitaan syytösten kohteet-

na. Olivat kuulemma näiden kolmen poromiehen porot niitä, jotka kyläläisiä häiritsivät ja tuhojaan tekivät. Tämän paperin, jota nimensä listaan laittaneet eivät kuuleman mukaan olleet edes nähneet, liitti puuhamies keräyslistan etulehdeksi ja toimitti nivaskan kunnan luottamushenkilöille käsiteltäväksi. Porot pitää saada pois kylältä ja sen ympäristöstä, se oli hankkeen tavoite.

Iisakki oli todella kimpaantunut. Kyseli, että mitenkäs ne heidän kolmen porot niin kavereita, ettei tokan mukana muitten poroja liikkumaan sopinut. Ja pitäisikö alkaa opettamaan poroille lukutaitoa, että osaavat kieltotaulut tavata ja vanhoilta laidunmailtaan poistua. Navetan piirustuksiakin hän suunnitteli, koska porokarja täytynee laittaa lehmiin tapaan seinien sisälle, jos ei niillä ole enää tilaa luonnossa liikkua. Näine sappineen ja protestina oli Iisakki nähty tokalleen aakkosia opettamassa.

Asia hiersi kyläläisten välejä. Kirjelmästä puhuttiin lähes joka tuvassa kahvipannun äärellä. Ilmapiiri oli kyräilevä. Vannottiin poronlihan myyntiboikottia tietyille kyläläisille ja jos minkälaista vastatoimintaa. Iisakin yksi suurimmista harmistuksista oli, että nimenkerääjät olivat joukkoihinsa värvänneet myös hänen vanhan sukulaismiehensä, lapinmiehen, joka oli elämänsä porojen rinnalla elänyt ja nuorena pororenkinäkin työskennellyt. Olivat laittaneet sukulaismiehen sanomisiksi, että Iisakin porot ne kaiket yötä kaivavat sedän talonseinustoja, niin ettei vanha, levon ansainnut mies yhtenä yönä saa nukuksi. Iisakki sedälle ja tädille soittamaan ja asiaa selvittämään, mutta puhelu päättyi tylästi luurin sulkemiseen niin pian, ettei ensimmäistä lausetta saanut tädin puhutuvan väliin pistettyä.

Kyläkokouskin kutsuttiin asian tiimoilta koolle. Sattuipa vain niin, että kokous oli samaan aikaan kuin poromiehillä porot erotusaidassa. Istunnossa puitiin pihaan viljellyn koristejäkälän syönnit, puuhamiehen ruusupuskien nakertelut ja omenapuiden oksien riipimiset. Sopua ei tullut, varsinkin kun paikalla oli lähinnä porojen vastustajat. Ei tullut suojelupäätöstä ruusuille eikä omenapuillekaan, joiden menestymistä ja soveltumista Lapin karuun luontoon viljeltäväksi voi ilman porojakin kyseenalaistaa.

Vääristellyssä asiakirjassa allekirjoittaneet mainittiin kylän tilallisiksi. Heitäkin joukossa oli, mutta vain jokunen. Kokouksen jälkeen tilalliset jatkoivat elämäänsä tiloillaan. Muutama mökkiläinen ja tavallinen talonpitäjä aitasi asumuksensa ympäristön ja välttyi näin näkemästä poroja pihallaan. Hyvä niin. Lista nimensä laittaneilla vuokra-asukkailla ei ollut mitään aidata eikä todennäköisesti myöskään viljelyksiä, joiden puolesta he porohäätöä vaativat.

Samaan aikaan alkoi kylällä toinenkin maan karsinointi. Kylältä oli myönnetty poro- ja luontaistiloja naapuripalkisten poromiehille. Jokunen näistä tilallisista rakensi talojensa ja jopa metsämaittensa ympärille aidat, jotta eivät tämän heidän asuinalueensa paliskunnan porot pääsisi heidän mailleensa. Samaan aikaan näiden porollisten omat porot laidunsivat kaikessa rauhassa viereisessä palkisessa. Kylän poromiehet katselivat

tätä aitasavottaa ja naureskelivat, että onhan sitä totuttu poroille aitoja rakentamaan, mutta että poromies itsensä aidan sisään karsinoidi, on jo todella ennenkuulumatonta. Aitoja oli paikoin noussut niin tiheään, että eivät ihmiset saatikka porotokat kohta tienneet mistä löytyy vapaa kulkureitti.

Samoihin aikoihin olivat myös paljon keskustelua herättäneet Natura-aikeet laitettu kansan lausuntoja varten esille kunnan virastotalolla. Tuntui, että yhtäkkiä kaikki olivat hamuamassa täällä sukupolvien ajan asuneitten, työtä tehneitten ja porojaan paimentaneitten leipää ja maata jalkojen alta.

Paha on valmiita pytinkejä ruveta siirtämään. Iisakki ja hänen kaltaisensa olivat saaneet valtion osoittamilta paikoilta poro- tai luontaistilan. Tilojen läheisyyteen ja niiden väleihin oli myyty mökkipalstoja ja asuntopaikkoja. Laajojen erämaiden ja asumattoman väljyyden maahan oli syntynyt tiiviisti ahdettua rakentamista, jossa porolinkeinoa harjoittava saattoi jäädä mitättömän pienine maineen uudisasukkaiden tai täällä lomailevien puristuksiin. Talot olivat ja pysyivät. Tilanne olisi ehkä toinen, jos maankäyttö olisi alun perin suunniteltu siten, että luontaiselinkeinoa ja poronhoitoa harjoittavat tilat olisivat samalla suunnalla, suurien asumattomien maiden laidoilla. Mökit ja tuvat olisi pitänyt sijoittaa omaksi yhdyskunnakseen – vaikka aidatulle alueelle, jonne luonnossa liikkuvat eläimet eivät pääse. Sinne olisi sitten kukin mielihalujensa mukaan voinut istuttaa ruusutarhoja ja hedelmäpuita. Viisautta olisi ehkä myös osoittanut, että porotila sijoitetaan sen palkisen alueelle, johon tilaa hakenut poromies kuuluu ja jossa hänen porokarjansa on tottunut laiduntamaan. Silloin olisi porollinen asunut ja elänyt karjoineen omassa siidassaan yhteisönsä alueella, ja naapuri vastaavasti omalla puolellaan.

Iisakki laski pahvikyltin viereensä kelkan istuimelle ja kääri sätkän. Suunnitteli aitalinjaa, jonka vetäisi kylän pohjoispuolelle ja jonka takana poronsa saisi pysymään. Pitäisi myös soittaa Metsähallituksen miehille ja kysyä saisiko tuon jängän aidata vasotusajaksi. Oma maata tilaan kuului niin vähän, ettei se riitä. Muita yksityisiä palttoja oli siellä täällä, nekin pilkkomassa Metsähallituksen maita. Yksityisiltä ei lupaa tule. Vaikeaa oli löytää sopivaa aitapaikkaa. Ajatukset pyörivät poroissa, huolesta toimeentulosta ja tulevaisuudesta tässä ammatissa. Mieleen tuli myös sukulaissetä. Jotenkin kouraisi rinnasta ja huolimattomalla liikkeellä tuli pyyhkäistyä silmien yli – oliskohan heinäpölyä mennyt kiusaamaan kyynelkanavia. Setä oli kesken porojupakan kuollut. "Olivat vanhan miehen höynäyttäneet kuolemaan vihassa omia sukulaisia vastaan. Ei ollut kutsuttu edes viimeiselle saattomatkalle."

Kirjoittaja on poromiehen vaimo Inarista

Vielä yksi kesä

Pertti Kangasniemi

Lämpimän kesän jälkeen oli saapunut syksy. Se väritti luonnon pohjoisessa täyteen ruskaan. Tuntui siltä kuin vaarat ja tunturit olisivat roihunneet suuressa metsäpalossa, jota ei pystynyt sammuttamaan yksikään ihminen. Niin oli luonto voimakas, se oli ihmistä voimakkaampi, se näytti sen mahdin, jota ei ihminen koskaan pystynyt muuttamaan. Luonnolla oli oma järjestelmä, se kykeni muuttamaan vuodenajat, jota ihminen ei pysty muuttamaan. Niinpä Kaalajoki sai maistaa yhtenä päivänä tätä syksyn kirpeyttä, kuten sen rantojen asukkaatkin, ihmiset, jotka halusivat kaiken tämän säilyttää sellaisena kuin sen oltiin sallittu syntyä ja elää. Mutta kuten on tapana ihmisellä, hän, joka on kaukaa viisas, mutta läheltä tyhmä, päätti kuitenkin toisin, häntä alkoi polttaa ahneuden liekki, joka alkoi ensin kytämään sitten se roihahti täyteen paloon, jota hän ei enää pystynyt sammuttamaan.

Tästä kaikesta oli seurauksena se, että yhtenä kirpeänä syysaamuna alkoi vierasta väkeä lappaa pitkin jokivartta. Rantojen asukkaat heräsivät koneiden ääniin ja ihmettelivät kovin sitä, että mitä varten heitä näin tahdottiin häiritä, mistä kaikesta tämä nyt mahtaa johtua, oliko heidät yllättänyt sota? Tämä tuntui kovin merkilliseltä, ihmettelyä tämä varmaan synnytti, sillä rantojen asukkaat eivät olleet uutisia kuulleet, muuta kuin lukeneet lehdistä sen, että jotkut suuret päättäjät olivat lehdistä kaavailleet joen valtaamista jollekin suurelle vesiyhtiölle, tätäkö se sitten oli, kävikö kaikki tämä toteen niinkö lehdet olivat kirjoittaneet? Tällainen menettely synnytti rantojen asukkaissa hätähuutoa, näinkö meinattiin heiltä luonto riistää ja sen mukana elinkeino? Ei, nyt oli sanottava sanansa kuuluville ja taisteltava kaikki yhdessä vastaan tätä suurta mielettömyyttä, joka oli heitä uhkaamassa.

Näin alkoi tapahtumien kulku edetä, se kasvoi päivä päivältä sitä myöten kun väkeä lappoi kohti pohjoista, ja sitä jokea, joka haluttiin säilyttää entisenä ilman mitään muutosta. Mutta koneet tulivat ja ihmiset, nämä vieraat, jotka eivät kuuluneet tänne, he tulivat, eivät kysyneet ihmisiltä sitä, että olivatko he tänne tervetulleita? Ja tästä oli seurauksena se, että rantojen ihmiset alkoivat pelkäämään heitä, he pelkäsivät kotien ja lasten puolesta, luonnon puolesta, joka aiottiin heiltä näin riistää.

Koko tämän syksyn ihmiset elivät suuren turvattomuuden keskellä, eivät eläneet kuin ennen eivät nauraneet, kaikki oli muuttunut ja kaikkeen tähän oli syynä se, että vieraat olivat nyt tulleet ja jääneet pysyväisesti asuttamaan heidän keskelle, tekemään suurta tuhoa, jota he eivät antaisi koskaan heille anteeksi, sillä niin pahaa jälkeä saivat vieraat aikaiseksi.

“Joen juoksu täytyy muuttaa, tehdään uusi väylä, sillä onhan meillä koneita, siitä vaan”. Näin sanoi voimayhtiön työnantaja työntekijöille ja katseli hyvin tarkkana kaivinkoneen ruoppaamista, välillä komensi aputyöntekijöitä seuraamaan tilannetta, juoksutti nuorempia välillä lapiohommiin, itse hän vain katseli tyhjänpanttina ja kirosi, kun kylmä tahtoi vähän patistella.

“Ei ole hyväksi se, että noin menetellään. Luonto kosta vielä, ei ole vedenväki sanonut vielä viimeistä sanaa, kosto siitä vielä tulee”. Näin ennusti Kaapron Aukusti, kun hän katseli kotinsa pihalta vieraiden mellastelua, koneet kävivät kuin hirviöt ja jättivät pahaa jälkeä pitkin jokivartta.

“Oula on lähtenyt käymään alamaissa, viemään terveisiä päättäjille, loppuviikolla jo sieltä palaa”. Näin lohdutteli Aukustin Anni miestänsä, joka seiso pihalla suorana kuin vanha aihki, jolta ei puuttunut sisua. Ei katsonut Aukusti hyvällä silmällä vieraita, jotka työskentelivät jokivarressa, pyörivät koneiden keskellä kuin muurahaiset, ja koko sen päivän joki muutti muotoaan, sitä raikattiin ja ruopattiin.

Loppuviikolla tuli Oula kotiin, hän oli käynyt asioita järjestämässä. Kaikki virastot hän oli kahlannut lävitse, mutta joka paikassa oli ollut sama vastaus. Asioille emme voi mitään, ja joki se on sentään niin pieni asia, että on suotta nostaa siitä niin isoa meteliä ja päättäjähän siitä ovat päättäneet. Näin oli Oula saanut vastauksen. Virastot, ketä ne puolustaa, ei ketään, tämä kaikki tuntui niin turhauttavalta ja kuitenkin hänen oli ollut pakko puhua ihmisten puolesta. Mutta mitä hän oli yksin voinut, rahavalta päätti ja teki sen mitä teki. Pieni oli se ihminen, joka taisteli sen puolesta mitä ihmisyyden vaatii ja kuitenkin näin kostettiin, ei sovi pienen puhua antaa suurten päättää. Mutta vääryys mikä vääryys, näin Oula ajatteli, kun hän kotiin palasi. Sinne olivat paperit jääneet ja pienen ihmisen ajatukset, oliko niillä sitten siunausta, kukapa sen tietää, mutta yrittää piti sittenkin, sillä olihan hänet ihmiset valinneet. Yhteisesti näin päätettiin rantojen asukkaiden kanssa, että Oula pannaan asialle puhumaan herroille järkeä. Nyt se sitten oli ohitse, tehtävä oli suoritettu ja näin luottamus säilytetty. Nyt jäätettiin vain odottamaan herroilta päätöksiä.

Syyskuu oli vaihtunut lokakuuksi, ilmat olivat käyneet tuulisiksi ja kylmiksi, luntakin oli näyttänyt, mutta se oli sulanut, ruska oli pudonnut puista kuin varkain, ja nyt olivat koivut taas ikävän alastomia, niistä oli poissa tuon kauniin ruskan hehku. Tuuli se kulki ujeltaen pitkin jokivartta, jääriite helisi sen rannoilla ja iso riipijä eli myrsky oli käynyt. Kaikki oli taas niin ikävää ja alastonta, vain koneet jokivarressa jaksoivat jatkaa tätä mieletöntä tuhoa suurta luontoa vastaan, joka oli sen omille asukkaille pyhä ja koskematon. Se oli heille vieläkin pyhä, mutta ei enää koskematon.

Ei kuulu vieläkään päätöksiä, pitkään ne viipyvät. Ei taida ehtiä, ehtivät herrat ensin, saavat etumatkaa, nyt jo ovat päätöksiä edellä ja työt ne näyttävät etenevän, kohta saa joelle sanoa hyvästi.

Kirjoittaja on ivalolainen vapaa kirjoittaja

Lapin ympäristön muuntuminen ja – suojele

Esa Karpoff

Minua hävettää ihan tietää että, kuinka tyrmistyttävän pienellä sektorilla ihmiset nykyään luontoa tarkkailevat.

-Luonnonsuojelu

-Metsätalous

-Porotalous

-Turismi

-Tutkimus

-Riistanhoito

-Malminetsintä

-Vesitalous

-Luontaistalous

- ...

Tämmöistä se on ...

Miten kerta kaikkiaan näin on päässyt käymään...

Miten meistä Lapinkin ihmisistä tuli yhtäkkiä niin putkikatseisia luontoasioissa...?

Pois, pois on jo vuosisatain takainen luontotietous. Pois on se herkkyys ja taito, jolla olemme nousseet evoluution huipulle tässä arktisessa maassa.

Jos oli muinoin luonto kotimme, oli se meille myös kehto ja hauta. Se oli ihan kaikkea mitä tarvitsimme. Niinpä esi-isämme rakastivat ja kunnioittivatkin luontoa ylitse kaiken – se oli heille pyhä. Muinoin, jopa suuret sotajoukotkin kartoivat Pohjolaa. Hekin pelkäsivät Lapin-äijää, jolla oli luonnon luomia taikakeinoja, maahiset ja haltijat puolellaan. Helppoahan se oli tällaista maata puolustaa – kunhan vain eleli ihmisiksi.

Kuinkahan tässä sitten näin pääsi käymään, että kehityksen rengiksi lipsahti tuokin laupias Lapin-äijä...?

Minne hävisi se pyhyys, se tieto ja herkkyys, se jonka luulimme olevan ikuista? – Ei tiedä sitä Lapin-äijäkään...

Ja tietämättömiä olemme me Nyky-Lapin asukkaatkin neitseellisen luonnon kauneudesta, tietämättömiä siitä koskemattomasta luonnonharmoniasta, joka on niin kaunista, että se itse on koko elämän tarkoitus. Mutta uskokaa tai älkää, silti rakastaa Luonto-äiti lapsiaan, eikä koskaan Pohjola menetä toivoaan...

Kuinka ympäristön muuntuminen sai alkunsa Lapissa...?

Tässähän on oltava jokin väärinkäsitys...

HALLITSEMATTOMAN KEHITYKSEN KEHTOLAULU

Jo muinoin, kaukana etelässä Raha-Sampo huomasi Lapin rikkaudet. Vielä silloin, kun Sampo teki voittokulkuaan kohti ylämaita, asui täällä villissä Pohjolassa, ikimetsien ja tuntureiden ympäröiminä alkuperäinen luonnonkansa: asui, onnellisen tietämättömänä maailmalla tapahtuvasta muutoksesta ja myllerryksestä. Niinpä aina muukalaisen ilmestyessä, vilpittömän sydämellisesti, ottivat he vieraan vastaan, luonnonlapsia kun olivat.

Näin ottivat he myös Sammon, tämän anteliaan namusedän vastaan, joka Pohjolan rikkaudet silmissään asteli ylväästi Lapinkylään. Myös hän sai juhlallisen kohtelun ja avointa ihastusta osakseen. Mutta tuo liero, imelällä käytöksellään sokaisikin, näiden alkuasukkaiden hyväuskoiset sydämet. Ja ovelasti, heti ensitöikseen, hän voiteli mammonalla Lapin päättävät elimet. Näin sai hän Lapin mittavat rikkaudet haltuunsa. Vieläpä niin julkea ja viekas oli tuo kettu, että kohta ryösti ja raiskasi hän Luonto-äitiäkin, ihan silmäin alla häpäisi maaemoa. Eivätkä hyväuskoiset lappilaiset edes huomanneet petosta. Juuri näin helposti, Sampo istutti ahneuden siemenen tänne lapin neitseelliseen maaperään. Tästä alkoi Hallitsematon Kehitys. Ja näin sikisi Ahneus, pahaa aavistamattomien Lapin lastenkin rintaan.

*Juuri tämä oli se prosessi, jonka vuoksi me Lapin ihmiset, ja luontokin on jo muuntu-
nut pahasti...*

Mutta tässä mustassa kuvassa näkyy nykyään jo pieni valopilkku...

Uudet sukupolvet ovat päässeet jyvälle petoksesta ja uskaltavat jopa ääneenkin puhua kärsimästään vääryydestä. Tosin, Kehityksen luoman mafian pelossa, eivät hekään kaikki uskalla vieläkään tunnustaa Luontoa omakseen.

Mietinpähän vaan, että...

onko todellakin Lapin lastenkin sydämet jo niin paatuneet tästä hirmuteosta, että heidän omassa rinnassaankin sikisee jo tuo Sammon lapsi. Ahnemielinen Kehitys... Jos näin on, ilman asennemuutostamme ei pahoin loukkaantunut ja häpäisty Luonto-äiti ehdi koskaan enää toipumaan Jatkuvan-Kehityksen hampaissa, saati järkytykseltään itseään puolustamaan...

Siis, onko jo liian myöhäistä...

Voiko alati muuntuva ympäristö enää suojella...

HALLITSEMATON KEHITYS – RAKENTAVA KEHITYS

Hallitsematon Kehitys raivoaa ja ryskää juuri nytkin Luonto-äidin sydämessä. Repii ja raapii Maaemoja vereslihalle. Aukoo arpiset haavatkin...

Pois tieltä, pois tieltä!

Huutaa Armoton Kehitys aroille metsän hengille.

Ummistammeko me tältä vääryydeltä silmämme ja minne panemme korvamme...

Emmehän me paatuneet nykyihmiset sitä halua nähdä emmekä kuulla. Niinpä me itsekkin pysymme pois kehityksen tieltä: laskemme rahojamme, uudenuutukaisissa taloissamme, sekä mietimme aina vain tehokkaampia keinoja näennäisen elintasomme kohottamiseksi. Ja sitä enemmän sydämiämme kalvaa Ahneus, tuo vakava neuroottinen tauti, emmekä uskalla katsoa enää totuutta silmiin.

Onkohan se tosi...?

Luulemmeko me raukat todellakin olevamme Kehityksen lapsia. – Pystyisimmekö muka näin helposti unohtamaan Luonto-äidin...?

Onpa tässä todellakin pahanlainen oravanpyörä...

Jotta asialle voisi jotain tehdä,

täytyypä ensin vähän pohtia mikä tässä mättää?

Mitkä tekijät ovat tällä tuhoon johtavalla tiellä tosia, mitkä harhaa...?

Kehitys on ihmisten luoma myytti eli harhakuva asioiden kehittymisestä heidän johtamaansa suuntaan.

Ikävä kyllä, myyteillä on taipumus kasvaa, jos asioiden todellista laitaa ei tiedosteta, uskonnoksi, Jumalaksi. Ja Jumalathan ovatkin jo uskojilleen todellisia.

Siispä, jos tilanteemme Kehityksen osalta on jo näin pitkällä, olemme jo joutuneet sellaiseen maailmanpyörään, ettei sitä ratasta pysäytä enää mikään...

Jos näin todellakin jo on, on tästä syöksykierteestämme Hallitsemattomasta Kehityksestä tullut valitettavasti totuus.

Tämä taas johtaa siihen, että Kehityksen tuhoama Luonto on kohta vain myytti, ihmisten mielikuva jostain epätodellisesta, eli harhaa.

Ja pelkäänpä, että jos luontokin vielä unohtetaan, on se myös meidän loppu! Se on tosi! Maailmalta löytyy kyllä paljon esimerkkejä, jotta tiedetään mihin suuntaan ollaan menossa, puistattaa ihan...

Mutta, mutta...

ei sentäs täällä Lapissa olla niin pitkällä...

Täällähän Luonto ei ole vielä mikään myytti, vaan todellista totta ja vieläpä voimissaankin, muuhun maailmaan nähden ainakin.

Eipä tosiaankaan, asiat meillä nyt vielä niin huonosti ole.

No niin, nytpä päästiin tähän...,

siis mietitäänpä vähän...,

mitä mahdollisuuksia meillä on suojella luontoa hallitsemattomilta muutoksilta.

Yks' konsti...

Entäpä jos emme uskoisikaan koko Kehitykseen ja näytettäisiin Namusedillekin vain pitkää nenää.

Mitä jää jäljelle..? Ehkä hatara muisto, tai ehkei sitäkään, kenties vitsi?!

No, tästähän se löytyi, mahdollisuuden siemen...Mutta palataanpa silti vielä alkuun, missä meni vikaan...

Miksipä ennen rahaa ja kehitystä, ihmiset elivät tasapainossa Luonnon kanssa? Mihin he silloin uskoivat? Mitä myyttejä heillä silloin oli, mitä Jumalia? Mitä se Ahneus oikein syrjäytti..?

Nytpä mie muistanki vastauksen...

Maahisiin ja haltijoihin, metsänhenkiinpä tietenkkin, niihinpä uskoivat Esi-isämme.

Ennenhän koko Luonto oli täynnä jumalia, jotka elivät ihan omaa elämäänsä täällä Lapin perukoilla.

Mutta, mutta...

eiväthän he vieläkään ole täysin unohdettuja.

Sillä tiedän minäkin joitain salaisia asioita...

Muutammat sinnikkäimmät kairojen kulkijat, uskovat ja näkevätkin vielä outoja asioita. Lapin erämaita samoillessaan. Olisikohan siis vielä mahdollista meidän muidenkin uskoa kotikontujemme omituisiin olentoihin – Haltijoihin ja Metsänhenkiin – olisikohan, edes vähäsen...?

Oli tai ei...

Jos tahdomme suojella Luontoamme Hallitsemattomalta Kehitykseltä, on meidän kuitenkin pakko yrittää.

Siispä toivoisin, että...

kaikki lappilaiset, jotka vielä uskovat olevansa Luonto-äidin lapsia, palaisivat luonnon helmaan ja halaisivat Maaemoa. Hän kyllä ottaa lapsensa takaisin. Ehkäpä myös tuntureidemme Haltijat ja Metsiemme Hengetkin ovat vielä meidän puolellamme. Siispä uskonlujuudella ja omilla asenteillamme pystymme tekemään Hallitsemattomasta Kehityksestä Rakentavan Kehityksen Lapin tulevaisuuden turvaamiseksi. Eihän itse Kehitystä tarvitse tuhota vaan Lapin henget saavat ottaa ohjat käsiinsä. Hallitsematon Kehityshän tarvitsee holhousta.

Se siitä! Nyt kuitenkin tiedämme miten suojella ympäristöämme hallitsemattomalta muuntumiselta. Mutta, onkohan tiedossa vielä muitakin Mörköjä? Voiko jälleen tulla sellaisia tuulia etelästä, jotka laukaisevat taas alun Lapin luonnon tuhoutumiselle. Jos me säyseät kylmäpääät saamme ahneuden aisoihin, niin loppuuko tämä tauti koskaan kuumaverisiltä lauhkeamman vyöhykkeen ihmisiltä.

Voisiko esimerkiksi EU laukaista jälleen vastaavanlaisen kierteen Pohjolassa...?

Mie sanon että: Ei voi!

Emmeköhän me lappilaiset jo saaneet tarpeeksi karvaasti kokea, mitä nuo fakkidiotit saivat meille ja maillemme aikaan. Hehän juuri syöttävät meille itsekkäitä oppejaan. Asiantuntemus oli muka heidän mottonsa, vaikka todellinen asiantuntemus Lapissa on täällä huipulla – se olemme me itse!

Antaisimmeko siis kaikenmaailman Hömppä-äijien kävellä jälleen ylitsemme ja häpäistä syvimmit sielumme sopukat yksinkertaisilla väitteillään.

Ei kai minun tuohon tarvitse vastata – eihän? Joten marssikaamme siis itse Brysseliin...

ja antakaamme jo etukäteen heidän tietoonsa erikoisosaamisemme ja

mielipiteemme heidän mahdollisista itsekkäistä suunnitelmistaan. Ettei enää tulisi niitä väärinkäsityksiä.

Kertokaamme heille myös sen ainutlaatuisen ja alkuperäisen perinteen tärkeydestä, jonka kantajiksi Luonto-äiti on juuri meidät evoluutiollaan valinnut. Kyllä ne Brysselinkin Hömppä-äijät vaikenevat totuuden edessä ja antavat varmasti kunniaa mielipiteillemme, kunhan vain rohkeasti asiamme julkituomme.

Psst, ja ehkä vähän uhkailemmeikin. Kaikki keinathan on luvallisia, kun on kysymys hengenhädästä...

Koskaan ei ole myöhäistä, kun ollaan hyvän asian puolesta. Mutta aivan kaikkea ei meidän silti kannata tuntemattomille Euro-parlamentaarikoillekaan kertoa...

Sillä jossain kaukana etelässä uskotaan vieläkin Pohjolan pelottaviin shamaaneihin sekä siihen vilpittömyyteen, jota löytyy enää Lapista.

Kirjoittaja on Petsamon perillinen ja Kalotin kulkija

NUORTEN SARJA

Mie ja luonto

Matleena Vieltojärvi

Luonto on meille kaikille lappilaisille tärkeä asia. Monet ihmiset saavat luonnosta elinkeinonsa kalastamalla, pyytämällä riekkoja, marjastamalla ja kaikella mahdollisella tavalla.

Mie yleensä teen luonnossa erilaisia hauskoja asioita. Kesäisin kalastan ja kerään hilloja. Kyllä mie aina muutaman kilon saan. Jos on hyvä hillavuosi, niin vähän enemmänkin. Hilla-aikana tulee käveltyä aika paljon luonnossa, jos ei löydy hillapaikkaa. Hyvä hillapaikka on sellainen, jossa on tievä lähellä, että saa puita valkeaan, jänkä, jossa on hilloja, kaltio, että saa juoda vettä ja sammuttaa nuotion. Sellainen hillapaikka on tosi hyvä, koska saa syödä jotakin ensin, sammuttaa kunnolla valkean ja sitten rynnätä jänkään. On taas hauska kerätä hilloja kahvitauon jälkeen. Muita marjoja on myös mukava kerätä kylmän talven varalle. On hauska ottaa pakastimesta vaikka mustikoita ja tehdä niistä mahtava mustikkapiirakka.

Olen joskus pienenä ruokanu käydä puumetsässä koko perheen kanssa. Muistan, kun yhen kerran lähimä puumethän. Meitä oli mie, äiti, isä, minun kaksi veljeäni ja yksi serkku. Emmehän me lapset siellä niin hyödyksi olleet, istuima nuotiolla ja söimmä karkkia. Sitten tuli kuitenkin 'tekemisen puute'. Keksimä, että kun tuossa noita risuja äidiltä ja isältä on jäänyt puita karsiessa, niin tehemä niistä risumajan. Valittimma risumajan paikan ja aloima kantamhan risuja ja laittamhan niitä puuta vasten yksitel- len. Lopuksi laitoima vähän sammalta risujen väliin ja hieno maja tuli. Kävelimmä metsässä ja haimma pikkurisuja ovimatoksi ja löysimä samalla pari pahkaa. Niihin oli hauska piirrellä oksilla. Siitä päivästä tuli tosi hauska. Kun lähimä kotiin, isä jätti moottori- sahan ja -öljyn meidän risumajaan seuraavaa kertaa varten. Jälkeenpäin kuulimme, että rajamiehet olivat käyneet katsomassa risumajaamme. Ehkä he ajattelivat, että risumajassa oli tapahtunut jotain laitonta. Kyllä meitä lapsia nauratti!

Talvisin tulee harvemmin käytyä metsässä, koska pakkänen rajoittaa menoja. Jos kuitenkin on oikein kaunis päivä, aurinko paistaa eikä ole kovin kylmä, niin pakkohan se on lähteä pilkille kalan toivossa. Olen aina tykännyt pilkkimisestä. Lintuja en pahemmin bongaille, mutta jos paikalle lehahtaa pullea kuukkeli, sen menoa on hauska seurata. Riekonansoilla tulee harvemmin isän kanssa käytyä, mutta kyllä mie ansan jo aika hyvin osaan tehdä.

Luonnosta pitää huolehtia, roskia ei saa heitellä sinne tänne. Jotkut voivat ajatella, että kyllä ne roskat siellä luonnossa maatuvat. Voihan se niin olla, että roskat todella maatuvat luontoon, mutta siihen voi mennä monia vuosia. Ihmisen olisi viisasta, oli turisti tai paikkakuntalainen, kuljettaa roskansa kotiin, mökille tai jonnekin roskapönttöön eikä viskellä niitä ympäri luontoa. Jos juo kaljaa tai limsaa, veisi mieluummin pulloit kauppaan eikä jättäisi niitä luontoon, koska ne eivät sinne ainakaan maadu. Jos mie huomaan luonnossa vaikka limsapullon, tuon sen kotia ja vien sitten kauppaan.

Kirjoittaja on koululainen Enontekiön Nunnasen kylästä

Minä ja luonto

Maaren Bigga Angeli

Asun pohjoisessa. Pidän luonnosta, ehkä juuri siksi, kun olen ollut koko ikäni lähellä luontoa. Isäni on pomomies ja omistaa poroja. Sitä kautta olen tutustunut luontoon aika hyvin. Omistan itsekin poroja ja olen hyvin kiinnostunut porotöistä. Olen mielelläni mukana poroerotuksissa. Pidän poroista tosi kovasti ja odotan erotuksia. Jos otamme keväällä kotiin huonokuntoisia poroja, käyn mielelläni ruokkimassa ne.

Syksyllä oli poroerotuksia ja kävin niin monessa kuin pystyin. Kerran minä, siskoni ja pari ystävääni pääsimme viemään heiniä 'siuloihin'. Me keikuimme peräkärjessä, kun setäni ajoi mönkijällä sinne. Lunta oli jo maassa ja suot olivat osittain jäässä. Pompimme ja keinuimme sinne tänne peräkärjessä. Kun viimein olimme perillä, alkoi kova työ. Revimme heinäpaaluista heiniä siuloissa odottaville poroille. Osa poroista oli niin kesyjä, että ne tulivat heti heinäkärryn luo. Ajoimme eteenpäin repien ja heitellen heiniä poroille. Kun pysähdyimme ja katsoimme porojen heinän syöntiä, jäimme jumiin hankeen ja mättäisiin. Meidän piti hypätä alas ja mennä työntämään kärryä. Lopulta saimme mönkijän irti. Sitten istuimme taas kyytiin ja kun olimme saaneet työn tehtyä, palasimme kämppien luokse. Seuraavana päivänä olisi taas sama juttu. Siitä saimme nimen "heinäjengi".

Tänään oli pieni erotus lähellä kotiamme, mutta pakkasta oli -32 astetta, enkä voinut lähteä isän matkaan koko päiväksi. Odotan, että tulisi pian kevät. Eilen näkyi aurinko ensimmäistä kertaa tänä vuonna meidän pihalle. Se oli ihanaa. Keväällä haluaisin lähteä vasanmerkitykseen sedän aidalle. Siellä ottaisimme kiinni ihan pieniä poronvasoja. Olin siellä eräänä keväänä pikkueljeni Nillan, pikkusiskoni Birit-Inkan ja isäni kanssa. Viime kesänä minä, Birit-Inka, äitini ja isäni kävimme vanhalla kesäerotuspaikalla. Siellä on meillä pieni mukava hirsikämpä. Kämpän sisälle oli päässyt myyrä, joka oli syönyt

kaurahiutaleita, makaroneja ja näkkileipää. Etsimme myyrän kulkureitin ja tukimme sen, jotta ruokamme saisi olla rauhassa. Olimme tulleet erotuspaikalle veneellä pitkin Iijärveä ja kävelen loppumatkan muutamia kilometrejä. Kun kävelimme takaisin rantaan, näimme riekkopesueen. Poikaset olivat tosi kauniin näköisiä siihen aikaan vuodesta.

Pidän myös paljon kalastamisesta. Kevättalvella on helppo mennä pilkille, koska kotimme on järven rannalla. Olen Juutuan Erä- ja Kalamiesten jäsen. Olen kulkenut pilkkikilpailuissa monena vuonna. Talvella on joskus hyvinkin kylmä, eikä nuorten sarjassa ole paljon osanottajia. Kauniina aurinkoisena päivänä taas pilkkijöitä voi olla enemmän. Olen voittanut pari pokaalia ja muita tavarapalkintoja. Aurinkoisena päivänä on mukava maata porontaljan päällä kurkkimassa avantoon. Joskus tarpeeksi matalassa paikassa kirkasvetisessä järvessä voi nähdä kaloja, jotka tulevat katsomaan pilkkiä. Kesällä heittelen virveliä rannalta ja käyn uistattelemassa Inarinjärvellä. Viime kesänä kävin isoveljeni ja äitini kanssa retkellä Kevojoella Utsjoen lähellä. En saanut yhtään tinttiä ylös, mutta pari kertaa kala oli kiinni ja pääsi sitten pois. Olimme retkellä kolme päivää. Viime talvena teimme mummon kanssa muutaman riekkoansan. Saimme niistä joitakin riekkoja, jotka äiti valmisti ruuaksi.

Lapissa ihmiset ovat aina eläneet lähellä luontoa. Olisi ikävää, jos ei olisi enää Lapin perinteitä. Osa tuntureita ja erämaita pitäisi jättää rauhaan. Olisi hyvä, jos tehtäisiin pari kansallispuistoa lisää, niin saisivat turistitkin nauttia retkeilystä Lapin luonnossa. Lappi pitäisi pitää siistinä ja saasteettomana, sillä saasteet ja roskat pilaisivat Lapin kokonaan.

Kirjoittaja on inarilaisen poromiesperheen tytär

Luontoa ei saa pilata

Tatu Torikka

Ihmiset käyttävät luontoa monella tavalla, jotkut kävelevät, hiihtävät, bongaavat lintuja, kalastavat – tapoja löytyy monenlaisia. Itse harrastan vähän kaikkea luonnossa. Hiihdän, luistelen, kävelen ja kaikkea muuta. On se niin mukavaa, kun saa vapaasti kulkea ja käyttää luontoa ja sen antimia.

Luonnon käyttöä on rajoitettu puistoilla ja kylteillä. Miksi luonnon- tai kansallispuistoissa on niin tiukat säännöt? En tietenkään tarkoita sitä, että rajoituksia pitäisi vähentää. Polkuja voisi kyllä olla enemmän – tosin eihän niitäkään voi joka paikkaan tehdä. Eläinten oloja voisi parantaa uusilla laidunmailla, ruokintapaikoilla ja vähentämällä aitoja ja muita esteitä. Roskiakaan ei ihan joka paikkaan voi jättää, kun ei joka paikassa ole roskiksia.

Valtio voisi vähentää hakkuuta ja panostaa metsien uudelleenviljelyyn ja –istutukseen. Tykkään luonnosta ja metsästä, jossa on vanhoja ja suuria puita, koska niissä voi kiipeillä. Täten kaikkein vanhimmat ja suurimmat elossa olevat puut pitäisi rauhoittaa ja merkata sekä kieltää niiden hakkuu. Olen myös sitä mieltä, että aarniometsää ei saisi hakata. Hakkuut pitäisi minun mielestä lopettaa kokonaan, sillä kohta ei enää ole puita ja sitten se on jo liian myöhäistä. Kun menen metsään tekee mieli kiivetä niihin suuriin puihin, mutta jos niitä hakataan, niin miten tulevat lapseni kiipeilevät puissa ja leikkivät luonnossa, kun niitä ei ole.

Ympäristö on muuttumassa karummaksi. Ajan kuluessa ei enää ole samanlaista viehätystä luonnonvaellukseen, kun ei ole kaunista luontoa ja eläimiä, jotka metsässä vaeltaa ja telmii. Kaikki alkuperäiset eläimet pitäisi saada takaisin. Eläimiä pitäisi rauhoittaa ja suojella enemmän.

Tulevaisuudessa luonto tuhoutuu ja kohta tapahtuu loppu maapallolle ja ihmiselle, jos ei kohta lopeteta tätä hullunmyllyä. Muutokset johtuvat kokonaan ihmisestä ja sen tyhmyyksistä. Miten me sitten eletään, kun ei ole eläimiä eikä kasveja, joista ihminen on riippuvainen.

Onneksi Lapissa ei vielä ole kaiken maailman ydinvoimaloita ja myrkkYTEHTAITA. Tulevaisuudessa ei enää varsinaisia elinkeinoja meillä täällä Lapissa ja maapallolla ole. Lapissa loppuu kokonaan poronhoito ja tilalle tulee teollisuustehtaita ja maa kärsii yhä enemmän ja enemmän. Ihmisen valta ja voima, jonka se on rakentanut, katoaa ja saa maailman kärsimään. Ihminen on riippuvainen kaikille paitsi omille aikaansaannoiksille, jotka tappavat kaikki maan päällä olevat eliöt ja oliot, myös kasvit kärsivät.

Kirjoittaja on Inarissa asuva saamelaispoika

Jierpmálas luonddu geavaheapmi

Anne Lánsman

Mun geavahan luonddu birra jagi. Geassit mis lea suoidnebargu. mun vuojadan ja oakkun.

Čakča go boahťa mun sarren. jogŋen ja finan luopmániid čoaggimin. maid dalle vuovddán. Dálvit mun čierastan mielli. skeittán. čuoiggan ja suohtastalan muđuige muohttagin. Juovllaid áigge mii viežžat juovlamuora.

Gidđat mun finan doalvumin bohccuide daid suinniid maid mii leimmet geassit láddjen. Birra jagi mun geavahan báhpára. boran birggu ja váccán luonddus.

Mii geavahit luonddu buorin: čuohppat muoraid, hukset dáluid. jno. Muhto luonduge geavaha min buorin iežas láhkai - mat bilidit min liegga čáppa geassebeavvi: muohkárat ja čuoikkat.

Birasgáhttemii lean min guovllus duđavaš. Olbmot galggašedje oahppat lonuhallat geavahuvvon dávviriid ja geavahit ođđasit sierralágan ávdnasiid.

Min biras molsašuvvá oppa áigge. Dan ii sáhte giige bissehít. Ođđa dálut. gilit ja gávpoget huksejuvvojit. Dat lea midjiide olbmuide ávkkálaš. Muhto mađe eanet bohtet ođđa fabrihkat dade eanet bohtet ođđa biillat ja daid mielde maid eanet áibmonuoskkít. Go dat arvet vulos dat bilidit mánggaid jogaid. jávriid ja mehciid ja go dat leat nuoskkiduvvon jápmet eallitge. Min birra jávká čáppa luondu. mii lea erenomaš dehalaš midjiide. nu dehalaš. ahte mii eat oppa sáhte áđdetge dan.

Mo geavvá sápmelaččaid árbevirolaš birgenlágiide boahhtevuođas? Ovdamearkka dihte boazodollui? Vajáldahttetgo sápmelaččat sin ruohttasiid ja kultuvrra?

Álgágo giige dikšut bohccuid boares badjealbmáid maŋŋá?

Dan ii sáhte giige diehtit.

Muhto mii sáhttit dasa váikkuhit.

Čállu lea badjenieida Njuorgánis

Järkevä luonnonkäyttö

Minä käytän luontoa vuoden ympäri. Kesällä me teemme heinätyöt, minä uiskentelen ja ongin. Syksyn tullen käyn poimimassa mustikoita, puolukoita ja hilloja, jotka sitten myyn. Talvella lasken mäkeä, luistelen, hiihdän ja muutenkin pidän hauskaa lumessa. Jouluna haemme joulupuun. Keväisin käyn viemässä poroille kesällä tekemiämme heiniä. Vuoden ympäri käytän paperia, syön lihaa ja kuljen luonnossa.

Me käytämme luontoa hyväksi monella tapaa: kaadamme puita, rakennamme taloja jne. Mutta luontokin käyttää meitä hyväkseen omalla tavallaan – mikä pilaakaan kauniin lämpimän kesäpäivän: mäkärät ja sääsket.

Ympäristönsuojeluun olen meillä päin tyytyväinen. Ihmisten pitäisi vain oppia kierrättämään. Ympäristömme muuttuu koko ajan, kehitystä ei voi kukaan pysäyttää. Rakennetaan uusia taloja, kyliä, kaupunkeja. Se on meille ihmisille tärkeätä. Mutta mitä enemmän tulee uusia tehtaita, sitä enemmän tulee uusia autoja ja sitä myöten myös enemmän ilmansaasteita. Kun ne satavat alas ne pilaavat jokia, järviä ja metsiä, ja kun ne ovat saastuneet, kuolevat eläimetkin. Ympäritämme katoaa kaunis ja erinomaisen tärkeä luontomme – se on niin tärkeä, ettemme saata ymmärtääkään sitä.

Miten käykään tulevaisuudessa perinteisille saamelaisille elinkeinoille, esimerkiksi poronhoidolle? Unohtavatko saamelaiset juurensa ja kulttuurinsa? Alkaako kukaan hoitamaan poroja vanhojen poromiesten jälkeen?

Sitä ei voi kukaan tietää.

Mutta siihen voimme itse vaikuttaa.

Kirjoittaja on porotyttö Nuorgamista

Jahki luonddus

Laura Holmberg

Luondu lea dáppe hui dehálaš. Geassit áhčči guolásta. dálvit son lea badjealmmái. Mii mánát leat áiddis fárus alo go vejolaš. Mis lea bigálastinbáikkis skuvlage. Doppe gal skuvlavázzin lea vehá láikkít go eará sajiin. Vuoi go lea somá juos gii nu lea mannamin gielkkáin suinniid doalvut. Reahka lea farga dievva mánáid geat hálidit fárrui.

Go bigálusat leat nohkan, ii dat oaivvil ahte mii vajáldahttit bohccuid. Áiddis leat ruoktoboccot maidda mii doalvut suinniid mat leat geassit láddjejuvvon. Duoddariige velá dolvojuvvojit suoinnit. Lea somá geahččat mo bohccot čuvvot suoidnereaga ja bisánit álo go miige.

Lottit maid fidnejit mis biepmu. Diedusge mii muitit ustibiiddámet mat geassit álo lávlot nu čábbát. Gal dain lea iežas borranbáiki min šiljus. Gidđadálvi lea sihkarit buoremus jagiáigi. Ii leat menddo buolaš ja sabet johtá. Duoddaris gal lea somá čuoigat go lea luondu birra ja juohkesajis lea ráfálaš. Beaivváš báitá.

Mohtorgielká lea gal suohtaseamos johtinávnnas. Dainna mii fitnat jierja alde oaggumin, vaikko mus gal lea máilmmi fuonemus guolleduvrra. Goas nu dušše suohtasin finastit vuojáseamen duoddaris niesttit fárus.

Skihpariiguin lea hui somá leat olgun ja vaikko čierastallat, čuoigat dahje ráhkadit muohtagoadi. Mángii lea juohke sadji njuoskan ja gálbmon, muhto mii boagustit dušše. Eathan mii atte mangege bilidit min somávuoda.

Dalle álgá muohta suddat ja bivaldit. Gidđa boahtá Sápmai. Juohkesadjái bohtet láddot main lea hui somá gállit. Juos dovdo ahte gidđa ii boade dárbašii johtilit, mun vehá veahkeastán. Válldán "leka" gihtii ja álggán čuollat jiejaid eret min šiljus. Gidđat gal lávet buohccát, dasgo dovdo ahte lea hirbmat liekkas iige muitte geahččat mihtára mii čájeha dušše moadde gráda lieggasa.

Vuostaš rásit oidnojit ja bievllat uhccot. Áibmu álgá liegganit. Geassemánu lea beallemuttus. Ii gal vuos leat nu hirbmat liekkas, muhto geassi lea boahtimin. Dagašii miella mannat vuojadit vaikko eadni vissát giel dá.

Suoidnemánuš álgá láddjen. Mii vajáldahttit turistaid ja cegget hásiid. De boahtá áigi viežžat láddjenmášiinna. Mii huškut čuoikkaid ja bidjat suinniid hásiid ala. Go dat lea dahkkon, mii álgit dušše fal doavut fiinna dálkkiid vai suoinnit goikkašedje. Dalle álgáge somámuš áigi. Suoinnit dahje bálat dolvojuvvoht láhtui ja mii čohkkát biilla manjis ja boagustit.

Vuojadeapmi lea geasi somámuš hommá.

Čáli lea boazodoalli nieida Njuorgánis

Vuosi luonnossa

Luonto on täällä hyvin tärkeä. Kesäisin isä kalastaa, talvisin on porohommissa. Me lapset olemme aina kuin mahdollista poroaidalla mukana. Meillä on porerotusaidalla koulukin, siellä kylläkin koulunkäynti on vähän laiskempaa kuin muissa paikoissa. On niin mukavaa jos joku on lähdössä viemään kelkalla heiniä. Reki on pian täynnä lapsia jotka haluavat matkaan.

Erotusten jälkeen emme kuitenkaan unohda poroja. Aidassa ovat kotiporoja, joille viedään kesäaikaan tehtyä heinää. Tunturiinkin viedään heiniä. On kiva katsella miten porot seuraavat heinärekeä ja pysähtelevät samaan tahtiin kuin mekin. Linnutkin saavat meiltä ruokaa. Tietenkin muistamme ystäviämme, jotka laulavat aina niin kau- niisti kesäisin. Tietysti niillä on oma syömäpaikkansa kotipihassamme.

Kevätalvi on varmasti paras vuodenaika. Ei ole liikaa pakkasta ja suksi luistaa. Tunturissa on niin hauskaa hiihdellä kun luonto on ympärillä ja joka paikassa on rauhallista. Aurinko paistaa. Moottorikelkka on kyllä hauskin kulkuvehkeistä. Sillä me käymme pilkkimässä, vaikka minulla onkin maailman huonoin kalaonni. Joskus käymme vain huviksemme ajelemassa tunturissa eväät mukana.

Kavereiden kanssa on mukava olla ulkona ja vaikka laskea, hiihtää taikka rakentaa lumilinna. Monesti on joka paikka märkänä ja jäässä, mutta me nauramme vain. Emmehän me anna minkään pilata iloamme.

Sitten alkaa lumi sulamaan ja ilma lämpenee. Kevät saapuu Saamenmaahan. Joka paikkaan tulee lammikkoja joissa on oikein hauska kahlata. Jos tuntuu ettei kevät tule tarpeeksi nopeasti niin minä vähän autan. Ota lekan käteeni ja alan hakata jäitä pois pihaltamme. Keväisin kyllä ruukaa sairastua, kun tuntuu että on hirveän lämmintä eikä muista katsoa mittaria, joka näyttää paria astetta lämmintä.

Ensimmäiset kukat näkyvät ja pälvet vähenevät. Ilma alkaa lämmetä. Kesäkuu on puolivälissä. Ei kyllä ole vielä kovin lämmin mutta kesä on tulossa. Tekisi mieli mennä uimaan, vaikka äiti varmasti kieltää.

Heinäkuussa alkaa heinänteko. Kaikki turistit ajetaan pois ja pystytetään haasioita. Tulee aika hakea paalauskuone. Huidotaan sääskiä ja haasioidaan. Kun se on tehty aletaan vain toivomaan hyviä säitä että heinät kuivuisivat. Silloin koittaakin hauskin vaihe – heinät taikka paalit viedään latoihin, me istumme auton perässä ja nauramme.

Uiminen on kesän hauskin homma.

Kirjoittaja on poromiehen tytär Nuorgamista

Luonddugeavaheapmi

Miikka Niittyvuopio

Sámi luondu

Sámi luonddus sáhtta hárbjehit hirbmat ollu luonddugeavaheami. Geassit deháleamos lea oaggun. Deatnu ja eará stuorra jogat leat dievva guliid. Turisttat bohtet oaggut Sámi jogaide. Duot ášši buktá guovttelágán jurdagiid. Nuppit jurddašit: Turisttat oggot buot guliid ja báikegoddelaččaide eai báze guolit, duot lea dábálaš olbmuid jurdda. Ja nubbi lea dát: Turisttat buktet ruđa, go sii ostet lobiid, láigohit barttaid ja dárbbašit báikegoddelaččaid sugahit sin. Duot lea gielddahoavddaid ja fitnodatolbmuid oaivil. Muhto dan ferte ieš smiehttat goabbá lea riektá ja goabbá ii. Geassit báikegoddelaččat gilvet suinniid bohccuide dálvvi várás.

Birrasa rievdan

Dáppe Ohcejogas ja Avvilis luonddu rievdan oidno dien láhkái, ahte eallit ja guolit leat unnánan ja dat eai leat šat nu ollu. Sivvan dasa leat Deanus stuorra guolástándampat mearas, ja viidánan turisma. Ealliide lea váikkuhan buotlágán nuoskkideapmi ja turisma.

Birasgáhtten

Luonddu fertešii suodjalit. Vaikkoba Avvila guovllus leat hirbmat ollu dat, geat váldet duššiid dihtii muoraid mehciin ja vudjet mohtorgielkkáin ee.turisttat. Ja ruskabáikkiid fertešii ordnet: dál doppe buot oljjut dahje eará ruskkat njammasit čáhcai eatnama vuollái.

Deatnogáttis Norgga beale eanadoallit gilvet bealdduid ja geavahit muhkkiid. Álgogeasis go gilvet bealdduid de dulvečáhci doalvu daid johkii ja dat oidno soktan ja firpmiin. Danin ii sáhte Deanu čázi juhkat. Ja dat gal ii daga buori guliide, geat orrot čázis ja lottiide, mat geavahit čázi maid.

Boahtteáigi

Sámi luonddus boahtteáigi ii oro leamen buorre, jos stáhta ii dál ollu buorit luonddu geavaheami dili. Fertešii eambo skuvlehit olbmuid luonddudikšunbargui ja iskat buorádusain buoridit sámi luonddu.

Čáli lea 15-jahkásaš boazodoalli gánda Avvilis

Luonnonkäyttö

Saamenmaan luonto

Saamenmaan luontoa voi käyttää hyvin monella tavoin. Kesäisin tärkeintä on uistelu. Teno ja muut suuret joet ovat täynnä kaloja. Turistit tulevat uistelemaan Saamenmaan joille. Tämä panee ajattelemaan kahdellakin lailla. Turistit pyytävät kaikki kalat, eikä kaloja jää paikkakuntalaisille; tämä on tavallisten ihmisten ajattelutapa. Toinen ajattelutapa on, että turistit tuovat rahaa kun ostavat lupia, vuokraavat mökkejä ja tarvitsevat paikkakuntalaisia soutamaan itseään. Sitä mieltä ovat kunnanjohto ja yrittäjät. Mutta täytyy itse miettiä kumpi on oikein ja kumpi ei. Kesäisin paikkakuntalaiset kylvävät heinää poroille talven varalle.

Ympäristön muuttuminen

Täällä Utsjoella ja Ivalossa luonnon muuttuminen näkyy siten, että eläimet ja kalat ovat vähentyneet eikä niitä ole enää paljon. Kalojen vähenemisen syynä Tenossa ovat suuret kalastusalueet merellä ja lisääntynyt turismi. Eläimiin on myös vaikuttanut saastuminen ja turismi.

Ympäristönsuojelu

Luontoa täytyisi suojella. Esimerkiksi Ivalon alueella on hyvin paljon niitä, jotka ottavat tyhjän päiten puita metsästä ja erityisesti turistit ajelevat moottorikelkoilla. Kaatopaikkoja tulisi järjestää – nyt öljyt ja muut saasteet imeytyvät vesiin maan alle.

Tenon rannassa Norjan puolella maanviljelijät kylvävät peltoja ja käyttävät lannoitteita. Alkukesästä, kun he kylvävät peltoja niin tulvavedet vievät lannoitteet jokeen ja se näkyy vaahtona ja verkoissa. Siksi Tenon vettä ei voi juoda. Ja se ei tee kyllä hyvää kaloille, jotka asuvat vedessä tai linnuille, jotka myös käyttävät vettä.

Tulevaisuus

Lapin luonnon tulevaisuus ei tule olemaan hyvä, jos valtio ei nyt paranna luonnonkäytön tilaa. Pitäisi enemmän kouluttaa ihmisiä luonnonhoitotöihin ja koettaa kunnostaa Saamenmaan luontoa.

Kirjoittaja on 15-vuotias poronhoitajaperheen poika Ivalosta

Lapin luonto

Taija Alaniva

Minä kuljin kerran syksyllä veneellä järvellä. Me rantauduimme jollekin saarelle. Minun vanhempani olivat mukana. Meidän koira löysi saarelta linnunpesän. Sieltä lähti juoksemaan linnunpoikanen. Äiti otti sen kiinni hanskat käsissä ja laittoi sen takaisin pesään. Me poimimme aina syksyllä paljon marjoja. Niitä pakastetaan talveksi. Meidän ympäristö on saasteeton. Näkkälässä ei ole kauppoja, postia eikä kioskeja. Lapissa on poronhoitoalueita. Se on minusta oikein. Kun joku ajaa autolla eläimen yli, siitä pitäisi tulla sakot!

Toivottavasti poronhoito, kalastus ja muut säilyvät tulevaisuudessa.

PS. Kun äiti nosti linnun maasta se piti tehdä, koska meidän koira olisi voinut tappaa sen.

PPS. Sakko ei koske kotieläimien yliajtoa, koska ne ei saa juosta kaduilla.

Kirjoittaja on luontaiselinkeinotilan kasvatti Enontekiön Näkkälästä

Liite: Kilpailujuliste

Metsäntutkimuslaitos, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Metsähallitus järjestävät kirjoituskilpailun Ylä-Lapin (Utsjoen, Inarin ja Enontekiön) kunnan asukkaille. Sarjoja on kaksi: *nuorten sarja* (alle 18-vuotiaat) ja *aikuisten sarja*. Kilvan teemoina ovat luonnonkäyttö Lapissa ja ympäristön muuttuminen. Kirjoituskielet ovat *suomi ja saame*.

Ohje:

Kirjoita omin sanoin mielipiteistäsi ja kokemuksistasi, jotka koskevat alla olevia asioita.

- *Luonnonkäyttö. Mitä eri asioita olet tottunut tekemään kotiseutusi luonnossa? Oletko poromies, kalastatko, bongaatko lintuja vai kuljetko muuten vain luonnossa? Kerro meille myös siitä, mikä on sinun mielestäsi oikeaa ja viisasta luonnonkäyttöä ja tulisiko kaikilla ihmisillä olla samat oikeudet?*
- *Muutokset ympäristössä. Oletko huomannut muutoksia kotiseutusi luonnossa ja muussa ympäristössä? Millaisia nuo muutokset ovat ja mistä ne johtuvat?*
- *Ympäristönsuojelu. Kuinka ympäristönsuojelua on sinun mielestäsi hoidettu Lapissa ja mihin asioihin pitäisi puuttua? Kuinka paikallisten ihmisten näkökulmat ja perinteiset tavat tulisi ottaa huomioon?*
- *Tulevaisuus. Miten arvelet Lapin luonnolle ja perinteisille elinkeinoille käyvän tulevaisuudessa? Mistä seikoista tulevaisuus on riippuvainen?*

Muista kertoa kirjeessäsi kuka olet, missä asut ja mikä on ikäsi. Kirjoituksesi pituuden voit määrätä itse, mutta suosittelemme 10 konekirjoitettua liuskaa enimmäismääräksi.

Kummankin sarjan kolme parasta kirjoitusta palkitaan 1000, 500 ja 250 mk rahapalkinnoilla ja muille hyvälle kirjoittajille myönnetään kirjapalkintoja. Kirjoittamalla aiheesta välität arvokasta tietoa tutkijoille ja päättäjille, ja vaikutat kotiseutusi ympäristön tulevaisuuteen.

Lähetä kirjoituksesi 28.2. mennessä alla olevaan osoitteeseen:

tai sähköpostitse: mikko.jokinen@metla.fi Lisätietoja: **Mikko Jokinen, puh: (016) 561 401**

**Kaamoksen kuluttamassa
päivässä riekot
nousevat siivilleen
pehmeästä hangesta
kuin enkelin suudelmat
sinisestä hämärästä.**

Jossakin suhisee tuuli.

Lumikeiju tanssii turistille.

Liisa Alho

**ISBN 951-40-1851-6
ISSN 0358-4283**